

10 чэрвеня 1994 г.

№ 23 (3745)

Кошт 150 руб.

ДЫ ЯШЧЭ П'ЮЦЬ.
БЕЗ ПРЫЧЫНЫ
І МЕРЫ...

«Круглы стол» «ліМа»

3, 14–15

ГОРАД МІЛОСЦІ

Юрась ЗАЛОСКА: «Варта толькі перасягнуць мяжу здабытага абшару, нават не ляцець у Афрыку, а толькі пераехаць, прыкладам, у Польшчу, як ты зразумееш, што, кажучы штапам, тваім месцам пад небам жыццё не канчаецца, і што нават побач жывуць людзі інакш — і лепш; і што суседняя зямля як бы трохі і ласкавейшая, і вальнейшая для цябе».

5,12

ПАЧЫНАЎСЯ
Ў НАС

Аляксей СЛЕСАРЭНКА:
«Зачаравана слухаў Эйзенштэйн
спевы беларускіх жанчын
і дзяўчат, гутарыў з імі. Запамінаў
прымаўкі, звароты і жарты.
Непрыкметна навучыўся гаварыць
па-беларуску. Вельмі падабаліся
яму словы «лёс», «чуласць»,
«разлогі», «хараство».

10–11

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Вы яшчэ не падпісаліся
на «ліМ»? Паспяшайцеся!
Да заканчэння падпіскі
засталося ўсяго пяць дзён...
Падпішыцеся на «ліМ» —
ужо сёння!
Атрымлівайце «ліМ» —
кожную пятніцу!
Чытайце «ліМ» —
увесь тыдзень!
Падпісны кошт:
на 3 месяцы — 3000 рублёў,
на 1 месяц — 1000 рублёў.
Індэкс — 63856

Дырыжыруе Ларыса ЖЫВАЛЕЎСКАЯ

Ала ШОМАН

СУМЛЕННАЕ ПАКАЛЕННЕ ВЫБІРАЕ...

Як вы думаеце: гэта — падзея?
Амаль праз паўвека музыканты адчулі свабоду выбару, зазірнулі ў гісторыю, глянулі наўкола, задумаліся і... І вырашылі аб'ядноўвацца ў сваіх творчых, педагогічных, асветніцкіх, арганізатарскіх, грамадзянскіх намаганнях. Але аб'ядноўвацца, крытычна пераасэнсоўваючы шматгадовы, ужо сталы вопыт сваіх папярэднікаў і сваіх сучаснікаў, і — што асабліва цяжка — свой уласны.
Асацыяцыя дамыстаў і мандаліністаў, год таму створаная пры Саюзе музычных дзеячаў Беларусі, правяла нядаўна вельмі важную акцыю, пры ўдзеле кіраўніцтва СМД, Акадэміі музыкі, Беларускага інстытута праблем культуры і рэспубліканскай філармоніі. Гэта была Рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя па пытаннях адраджэння і развіцця мандаліннага выканальніцтва на Беларусі.

(Працяг нататкаў з гэтай нагоды чытайце на стар. 13).

Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА

Валеры ЖЫВАЛЕЎСКИ

Цымбалістка Ларыса РЫДЛЕЎСКАЯ

Кандыдаты ў прэзідэнты распачалі барацьбу ў радыё- і тэлефіры. Спадар Дубко па савецкай традыцыі цягне дзяржаўную «коўдру» на вёску — маўляў, будзе хлеб — астатняе прыкладзецца. Кандыдат ад камуністаў Новікаў абяцае «вярнуць народу тое, што ў яго забралі» — Савецкі Саюз і кіруючую ролю КПСС. Барацьбіт з мафіяй Лукашэнка ўжо ведае, каго ён пасадыць за крэты, калі прыдбае прэзідэнцкае крэсла. Яшчэ ён збіраецца прапанаваць народу Беларусі на выбар, як у краме, некалькі варыянтаў дзяржаўнай сімволікі і правесці па гэтым пытанні рэфэрэндум. Расійскі рубель — сцяг каманды Кебіча. Словы «Беларусь» і «дзяржава» прадстаюць сінонімамі толькі ў праграмах Шушкевіча і Пазняка.

ЗАТРЫМКА ТЫДНЯ

Да ліпеня, гэта значыць, на час прэзідэнцкіх выбараў, фіксаваныя цэны не павысяцца. Каб не псаваць імідж кандыдата ад Саўміна.

СВЯТА ТЫДНЯ

5 чэрвеня праваслаўныя вернікі Беларусі адзначылі дзень памяці Святой Ефрасінні. Цэнтрам святкавання стаў старажытны Полацк. Тое, што ўрачыстасці набылі агульнанацыянальны характар, не малая заслуга Усебеларускага фонду імя Святой Ефрасінні Полацкай, заснавальнікамі якога сталі вядомыя навукоўцы, дзеячы культуры, мастацтва.

ІНТЭРВ'Ю ТЫДНЯ

У «Звяздзе» за 8 чэрвеня надрукавана інтэрв'ю са Старшынёю Праўлення нацыянальнага банка С. Багданкевічам. У заглавак вынесены ягоныя словы: «Сапраўдная дружба заключаецца ў тым, каб весці сябе годна, падчас нават жорсткага абараняючы свае пазіцыі. Тады нас будуць паважаць». С. Багданкевіч зноў пацвердзіў, што «Дагавора аб аб'яднанні грашовых сістэм, як такога, няма і таму, што не падлісаны асноўныя палажэнні — стрыжань гэтага дагавора. Не існуе і міжбанкаўскага пагаднення аб працэдурі аб'яднання, аб функцыянаванні грашовых сістэм, а таксама міжурадавага пагаднення аб функцыянаванні бюджэтных сістэм пасля аб'яднання. У дагаворы толькі тэзісна гаворыцца аб тым, што на працягу года мы выйдзем на адзіную бюджэтную сістэму, але невядома, хто будзе зацвярджаць яе — Дзярждума ці парламент Беларусі (можа, хто-небудзь трэці)?» І далей: «Урад у імя самога аб'яднання, у імя мэты гатовы ў канчатковым выніку адмовіцца ад палітычных і эканамічных інтарэсаў Беларусі». Спадар Багданкевіч мяркуе, што памыляецца той, хто спадзяецца, што нам удалася разжыцца за кошт іншага народа; пагэтану ўсе словы, што так і сыплюцца аб райскім жыцці пасля аб'яднання — проста блэф. «З Расіянамі заўсёды можна дамовіцца. З узаемнай выгадай. Жыць жа на падках не гэта: наш народ не горшы за іншыя, але калі яго кіраўнікі лічаць інакш, то ім лепш вызваліць сваё месца».

ПАЦВЯРДЖЭННЕ ТЫДНЯ

Пасольства Беларусі ў Злучаных Штатах звярнулася ў Савет нацыянальнай бяспекі ЗША з просьбай пацвердзіць, што амерыканскія стратэгічныя ракеты болей не нацэлены на Беларусь. Дзяржаўны дэпартамент ЗША даў на гэты запыт станоўчы адказ.

ЮБЛЕЙ ТЫДНЯ

У Нармандыі (Францыя) распачалося святкаванне 50-й гадавіны высадкі саюзнікаў і вызвалення Еўропы. На ўрачыстасці сабраліся 19 манархаў, кіраўнікоў дзяржаў і ўрадаў 11 краін, што калісь уваходзілі ў антыгітлераўскую кааліцыю, а таксама болей за 30 тысяч ветэранаў, якія ў 1944 годзе бралі ўдзел у аперацыі «Оверлорд». Краіны СНД і ветэраны з гэтых краін удзелу ў свяце не бяруць.

ПРАЕКТ ТЫДНЯ

У казахстанскім друку апублікаваны праект стварэння «новага інтэграцыйнага аб'яднання», умоўна названага «Еўразійскі саюз (ЕАС)». Пад праектам подпіс Нурсултана Назарбаева. Праект прадугледжвае стварэнне Нацыянальных, наддзяржаўных каардынуючых структур з заканадаўчымі функцыямі. Афіцыйная мова — руская. Сталіцы — горад на стыку Азіі і Еўропы, напрыклад, Казань альбо Самара. Адзіная абарончая прастора і калектыўныя ўзброеныя сілы. Адным словам — СССР.

ЛІЧБА ТЫДНЯ

У Расіі на канец красавіка было зарэгістравана 4,5 мільёна беспрацоўных плюс 4,5 мільёна грамадзян вымушаны працаваць няпоўны тыдзень альбо знаходзіцца ў неаплачаным адпачынку. Гэта 12 працэнтаў працаздольнага насельніцтва Расіі. На думку расійскіх аналітыкаў, бліда не столькі ў заняпадзе вытворчасці, а колькі ў адсутнасці ўнутраных стымуляў да ўздыму. Фактычна сёння ў Расіі столькі беспрацоўных, колькі на Беларусі насельніцтва. Калі пэўныя сілы ў нашай краіне рэалізуюць ідэю «двайнога грамадзянства», гэта расійская праблема стане нашай.

НАСТУП ТЫДНЯ

Не так даўно Прэзідэнт РФ адмяніў квоты і ліцэнзаванне тавараў і паслуг у дачыненні да тых расійскіх вытворцаў, якія зацікаўлены ў пашырэнні рынкаў збыту сваёй прадукцыі. Гэта можа прывесці да заваявання беларускага рынку таннымі таварамі і прадуктамі з Усходу. Мала таго, што такім чынам беларускаму таваравытворцу будзе перакрыты кісларод у, так бы мовіць, родных сценах, — пад пагрозай беларуская прысутнасць на рынках Захаду, куды таксама накіруецца больш танная, чым беларуская, прадукцыя з Расіі.

СВАВОЛЬСТВА ТЫДНЯ

Пагрозы прэс-сакратара прэм'ера У. Замяталіна пачынаюць здзяйсняцца. Адрознае пасля выхаду ў свет быў зняты з продажу наклад газеты «Свабода» (№ 21). Гэта зроблена па ўказанні дырэктара мінскага прадпрыемства «Белсаюздрук» Л. Шаблюўскай. Магчыма, прычына гэтай акцыі ў тым, што ў 21-м нумары «Свабоды» быў надрукаваны матэрыял аб розгаласе, які мела публікацыя «Дзікае паляванне Кебіча» ў замежным друку.

Васіль **БЫКАЎ**, народны пісьменнік Беларусі:

— Я буду галасаваць за Зянона Пазняка — лідэра Беларускага народнага фронту, які ў найбольшай меры выказвае інтарэсы народа Беларусі. Можа быць і апроч яго ёсць вартыя кандыдаты, але ўсе яны так ці інакш заангажаваны нядаўняй і цяперашняй камуністычнасцю, ад якой абсалютна свабодны Пазняк. Мне думаецца, што ўжо толькі гэтыя абставіны робяць асобу Зянона Пазняка выключнай у гэтым спісе і даюць яму абсалютнае права стаць лідэрам суверэннай Беларусі. Але менавіта суверэннай, бо без суверэннасці ў якасці Мінскай губерні, што ўвойдзе ў склад Расійскай імперыі, патрэбны іншы прэзідэнт, а хутчэй за ўсё губернатар, намеснік, гаўляйтар, што і рыхтуюць Беларусі іншыя кандыдаты — апроч хіба С. Шушкевіча.

Алесь **КСЯНДЗЮ**, мастак:

— Я адназначна вырашыў для сябе, што першым прэзідэнтам сярод вылучаных кандыдатаў можа быць толькі Зянон Пазняк. Гэты чалавек выйшаў не з наменклатуры і не з ленынскага камсамола, ён ведае цану нармальнай працы, добра разумее інтэлігенцыю. Палітыка — справа нялёгка і, можа, нават, брудная. Пазняк, магчыма, палітык і не вельмі вопытны, але сумленны, прынцыповы, мае ўласныя погляды, і калі ў яго будзе нармальна інтэлектуальна моцная каманда, ён зробіць Бела-

русць незалежнай, багатай, цывілізаванай краінай.

Віктар **ВОЙЦІК**, кампазітар:

— Буду галасаваць за Пазняка. Чаму? Таму што ён чалавек рашучы, разумны, валявы, дальнабачны. Яго палітычныя прагнозы ўсе спраўджваліся, чаго не скажаш пра іншых палітыкаў. Асабліва мне імпануюць яго асабіста мужнасць і чалавечая годнасць. Ён падаецца мне ўвасабленнем сапраўднага беларуса. Толькі з такім прэзідэнтам, на маю думку, Беларусь стане незалежнай і атрымае сапраўдную, а не папяровую дзяржаўнасць.

Усё, да чаго мы прыйшлі, усім нам добра відаць. Учарашнім кіраўнікам веры няма. Праўда, па-чалавечы мне імпануе Станіслаў Шушкевіч, але нейкіх патрэбных для гэтай пасады рысаў характару яму ўсё ж не хапае.

Леанід **ХАДКЕВІЧ**, дырэктар Аб'яднання дзяржаўных літаратурных музеяў РБ:

— Я лічу, што Станіслаў Шушкевіч — гэта сталы цярозы палітык, які адпавядае патрабам сённяшняга дня, таму аддаю перавагу менавіта яму. Ён здольны прыняць меры для вываду рэспублікі з крызісу і надання ёй адпаведнага статусу ў сусветнай супольнасці. Калі яму даць уладу і паўнамоцтвы, ён выведзе Беларусь на еўрапейскі ўзровень і зробіць яе самастойнай дзяржавай.

Пятро **ВАСЮЧЭНКА**, празаік і крытык:

— Галасаваць буду за Зянона

Пазняка, зыходзячы з трох крытэрыяў. Па-першае, такой дзяржавай, як Беларусь, павінен кіраваць інтэлектуал. Не проста інтэлігент, не з адной ці дзвюма вышэйшымі адукацыямі, а менавіта інтэлектуал — чалавек, надзелены аналітычным розумам, здольнасцю рабіць прагнозы. Пазняк гэта робіць пакуль беспамылкова.

Па-другое, прэзідэнтам нашай краіны мусіць быць чалавек, які ў палітычнай барацьбе абараняе не ўласныя амбіцыі і дабрабыт, а інтарэсы Рэспублікі Беларусь, нашай бацькаўшчыны.

Па-трэцяе, Пазняк цалкам адпавядае іміджу прэзідэнта паводле сваёй знешнасці, паставы, росту...

Разам з тым я разумею, што той Уладар, пра якога марыў Купала, яшчэ не знайшоўся або не вырас. На гэта патрэбен час, магчыма — гадоў 10—15...

Алег **ГАЙДУКЕВІЧ**, супрацоўнік Інстытута экалогіі АН РБ:

— Па радыё і тэлебачанні зараз вельмі шмат агітуюць за Кебіча. Як ні ўключыш — Вячаслаў Францавіч ды Вячаслаў Францавіч... Ну нельга ж так, урэшце! Ён шмат ездзіць, «плоскікі» збірае, пабываў у Полацку і Жыровічах, святых для нас месцаў... Вядома, карысці ад гэтага мала, але і шкоды не будзе. Няхай бы ў тых мясцінах ён зразумее шось важнае для ўсіх нас, беларусаў. А я асабіста прагаласую за таго, за каго і большасць вашых чытачоў...

НАСТУП НА СВАБОДУ СЛОВА

ЗАЯВА РАДЫЁСТАНЦЫІ «БЕЛАРУСКАЯ МАЛАДЗЁЖНАЯ»

9 чэрвеня намеснікам Старшынё Дзяржтэле радыё С. Булацкім было афіцыйна засведчана, што «Беларуская маладзёжная» пазбаўляецца статусу радыёстанцыі ў зацверджанай Саўмінам структуры Дзяржкамтэта па ТБ і РВ. Тым самым інфармацыя нашага кіраўніцтва, перададзеная ў гэты ж дзень праграмай «Радыёфакт», што «аб закрыцці радыёстанцыі «Беларуская маладзёжная»... не было нават размова», з'яўляецца цынічнай хлуснёй.

Спробы заткнуць «маладзёжцы» рот за апошнія два гады рабіліся неаднаразова. У арсенале метадаў кіраўніцтва — адхіленні вядучых ад эфіру, адміністрацыйныя спяганні за парушэнні «інструкцыяў» па выдачы ў эфір, патрабаванні звальнення асобных журналістаў, забароны цольных праграм і радыёдзён. Матэрыялы, якія меліся выйсці ў эфір, папярэдне праслухоўваліся кіраўніцтвам,

цэнзураваліся ці наогул адвозіліся ў Саўмін для праверкі на адпаведнасць афіцыйным устаноўкам. Канчаткова маскі былі скінутыя 8 чэрвеня на сустрэчы прэм'ера Кебіча з выбаршчыкамі ў Магілёве, дзе ён, адказваючы на пытанне ўдзельнікаў сустрэчы, зазначыў, што «Беларуская маладзёжная» «палівала» ўрад і асабіста яго «брудам», і параіў тым, хто жадае, каб радыёстанцыя існавала, знайсці сродкі на адкрыццё незалежнай «хвалі».

Гэтакім чынам ясна, што так званая рэарганізацыя сістэмы радыё і тэлебачання стала падставай для расправы над няўгоднымі журналістамі і калектывамі. З эфіру знікла радыёстанцыя з больш як 30-гадовай гісторыяй і традыцыямі, якая адкрыта выступіла ў падтрымку маладой беларускай дзяржаўнасці, незалежнасці, Адраджэння, за права на слова розным палітычным плыням

і сацыяльным групам.

Мы заклікаем слухачоў і прыхільнікаў нашай радыёстанцыі да байкоту эфірнага часу, які раней належаў «Беларускай маладзёжнай». Мы кваліфікуем тое, што адбылося, як палітычную акцыю і наступ на свабоду слова, і лічым, што гэта ёсць сур'ёзная падстава задумацца ўсім грамадзянам Беларусі, якія прыйдуць 23 чэрвеня на выбарчыя ўчасткі.

- Ж. ЛІТВИНА, Т. НИЧЫПАРУК, В. СЯМАШКА, А. РАДКЕВІЧ, А. ДАЙНЕКА, А. ХМЯЛЬНІЦКІ, Л. ВОЛЬСКІ, І. КОБЗІК, А. ВЕЧАР, І. СТУДЗІНСКАЯ, І. КУРАПАТКІНА, В. БАБАК, У. ДАВЫДОЎСКІ, Н. ПЯТРОЎСКАЯ, З. ЛУКАШУК, Г. ХАРУЖАЯ, Г. КЕСНЕР, Ю. БЫКАЎ, І. САКУЛЬСКІ, З. НОВІКАЎ, З. ПАДБЯРЭЗСКІ**

У ЧАКАННІ ПРЭЗІДЭНТА

І вось застаюцца якія два тыдні да выбараў прэзідэнта Беларусі. Рэспубліка, якая ёсць на мапе, але якой пакуль што быццам і няма, роспублікі-прывіду, не інакш, бо яна, не паспеўшы ўзнікнуць, можа ператварыцца ў нішто, растварыўшыся ў абдымках «старэйшага брата», куды яе піхаюць цяперашнія павадыры. Міхалі прыгадваецца прыча пра Сейбіта. «І кінуў Сейбіт зерне ў цэрні, і цэрні выраслі і загнушылі яго...» Ці не пра нас гэта? Штучна прышпіленыя то да аднаго славянскага гіганта, то не раз падманутыя другім, мы адсталі ў развіцці ў параўнанні з іншымі еўрапейскімі народамі. Вядома, нацыі развіваюцца няроўна. Адны яшчэ ядуць сваіх нябожчыкаў, другія крочаць па Месацы, трэція пнуцца ў нейкі камунізм, адваргаючы сваё, нацыянальнае.

Як адварылася, што мы пазбавіліся асноўнага: нацыянальнай свядомасці? Нельга вініць за гэта цяперашніх беларусаў: 9 пільнаў эміграцыі, вайна і камуністычны генацыд зрабілі сваё. Зараз у нас амаль штомесяц з'яўляецца новы чыкаціла, але ці можа, прыкладам, адбыцца такая з'ява, як Ян Палах? Вось вам пытанне, спадары...

Больш які стагоддзе таму Т. Хакслі запісаў:

«Пытанне пытанняў для народа... праблема, якая нашмат цікавейшая, чым любая з іх, — гэта вызначэнне месца ў Прыродзе і яго адносіны да Космасу».

Не так проста, пэўна, прыйсці зараз да свайго месца ў Прыродзе і Космасе. У свеце адзначаецца паўсюдная, так бы мовіць, дэарызацыя. У такіх умовах, скажам прама, шанцы выжыць маюць толькі эгацэнтрычныя народы. Плакальчыкі нікога надта не крапаюць і нікога не дасягнуць.

Неяк Стэндаль абмовіўся, што мора робіць чалавека высакародным. Хто ведае — будзь мы астраўной нацыяй, ці мяжуем з морам, гісторыя, можа, павярнулася б інакш. У ёй таксама многа залежыць ад выпадковасцей. Дамінуюць жа зараз у свеце англа-саксы ды японцы.

Астраўным, ці паморскім народам было лягчэй адбіцца ад ворагаў, бо мора натуральна абараняла іх. Мора загартоўвала іх дух.

А ў нас жа ёсць тое, што ёсць. І задача, пэўна, у тым, каб выжыць, не даць сябе асіміляваць, не даць знікнуць нашаму этнасу, мове, куль-

туры. Адрадзіў жа, напрыклад, сваю дзяржаўнасць, мову, культуру яўрэйскі народ. Пачалі нялёгкаю працу па нацыянальным адраджэнні нашы «малыя суседзі» — прыбалтыйскія краіны.

Але... у нас і тут нявыкрутка. Нашы ўлады не зрабілі па гэтай дарозе аніякіх належных крокаў.

- Не спынена асіміляцыя.
- Не праводзіцца беларусізацыя.
- Не абсечана крміналізацыя грамадства.
- Не стабілізавана эканоміка.

Наадварот. Нашаму народу штучна высунута пытанне — быць ці не быць з Расеяй?

Расея — вялікая краіна, а расейцы вялікі народ. Але ў іх свой шлях. І Салжкіцын, мж іншым, гаварыў, што знікненне «малых» народаў вядзе да знікнення чалавецтва. Ды хто ведае яшчэ, — як усё павернецца. Расея можа стаць вялікай дзяржавай, а можа і гіганцкай крмінагеннай пустчай, а можа стаць і калоніяй Захаду. А мы тады хто будзем: калоніяй калоній? Загналі ж калісьці расейцы большасць свайго ж народу пад прыгон.

Нашаму народу ўладамі акрэслена нейкая туманная перспектыва:

НЕ ЭКАНОМІЦЬ НА КУЛЬТУРЫ...

Старшыня Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь В. Кебіч час ад часу праводзіць сустрэчы з работнікамі нацыянальнай культуры, дзясятамі літаратуры і мастацтва. Наладжваюцца яны не ў кабінетах. Першая адбылася ў снежні 1992 года ў старадаўнім Міры, падчас якой абмяркоўваліся перспектывы рэстаўрацыі і захавання гэтага нацыянальнага культурнага і гістарычнага помніка. Адрас другой сустрэчы — старажытнае Заслаўе. І вось чарговая — на Нясвіжчыне.

Адбылася яна ў мінулы чацвер. Письменнікі, мастакі, акцёры, рэжысёры, прадстаўнікі іншых творчых прафесій, знамяцітыя навукоўцы, сярод якіх такія выдатныя дзеячы, як І. Чыгрынаў, Р. Гарэцкі, Б. Сачанка, А. Мальдзіс, В. Елізар'еў, М. Яроменка і іншыя, прыехалі ў Нясвіж, каб яшчэ раз далучыцца да багатых нацыянальных культурных традыцый. Усім ім было цікава паслухаць старшыню Нясвіжскага райвыканкама У. Дражына, які ўзяў на сябе абавязкі экскурсавода.

А затым адбылася гутарка з прэм'ер-міністрам. Паколькі наперадзе выбары першага ў гісторыі Беларусі прэзідэнта, а В. Кебіч, як вядома, з'яўляецца адным з кандыдатаў на гэты адказны пост, не былі асудзены ўвагай і некаторыя палітычныя моманты. І ўсё ж асноўны змест сустрэчы — праблемы развіцця беларускай культуры. Усім нам хацелася б верыць словам прэм'ера-міністра: «Эканомыя на культуры, дзяржава многа не сэканоміць, але страціць можа непаратна шмат».

Госці наведлі акцыянернае таварыства «Новае жыццё», дзе ў Аношкаўскім сельскім Доме культуры В. Кебіч выступіў з вялікай прамовай. Ён нагадаў прысутным аб тых захадах, што прымаюцца апошнім часам з боку ўрада, каб аказаць належную падтрымку як развіццю

літаратуры, мастацтва ў цэлым, так і асобным катэгорыям творчых работнікаў. У прыватнасці, урад прыняў пастанову «Аб дзяржаўнай падтрымцы нацыянальнай кінематаграфіі», стварыў Дзяржаўны рэгістр кінавідафільмаў і кінавідаапраграм. У мэтах фінансавай, матэрыяльна-тэхнічнай і сацыяльнай падтрымкі калектываў рэдакцый, прадпрыемстваў і ўстаноў, якія займаюцца зборам, апрацоўкай, вытворчасцю і распаўсюджваннем інфармацыі, намячаецца шэраг льгот па падаткаабкладанні, аплаце за паслугі сувязі, энерга- і цэпазабеспячэнне, арэнду памяшканняў і іншыя паслугі. Падпісана пастанова, якая ўсталяе сістэму дзяржаўных выплат для выдатных дзеячаў культуры і мастацтва і для таленавітай моладзі.

На думку прэм'ера, мы падышлі да мякы, на якой павінны ўсвядоміць, што вырашэнне праблем культуры — ёсць умова выжывання нацыі. Нельга дапусціць, каб культура зноў стала полем вырашэння класавых, палітычных і ідэалагічных спрэчак. Слова не павінна раз'ядноўваць людзей. Не трэба за народ вырашаць, што патрэбна браць у будучыню, а што патрэбна знішчыць, зруйнаваць, забараніць.

Усё гэта ўспрымалася б зусім інакш, калі б не насяла выразнага адбітку перадавыбарчай прапаганды.

МЫ ПАМ'ЯТАЕМ...

Спаўняецца сумная дата ў нашай гісторыі, сведкамі якой многія з нас былі і захаваў больш у сваіх сэрцах. 10 гадоў таму 13 чэрвеня 1984 г. па рашэнні камуністычных кіраўнікоў БССР і Менска М. Слюнькова, І. Антановіча, В. Пячэніківа ў Верхнім горадзе быў разбураны будынак староўшага тэатра Беларусі, у якім у 1852 г. адбылася прэм'ера першай беларускай апэраткі «Сялянкі» В. Дуніна-Марцінкевіча, С. Маюшкі і К. Крывяноўскага.

Нагледзячы на шматлікія пратэсты грамадскасці гэты ўнікальны помнік нашай культуры і архітэктуры збе-

рагчы не ўдалося, ён быў знішчаны ўлюбёным метадам камуністаў чыгунай «бабай», якой яны разбурылі найлепшы помнік нашай Бацькаўшчыны практычна ва ўсіх гарадах Беларусі.

З нагоды гэтай сумнай даты 13 чэрвеня з 13.00 да 19.00 на месцы, дзе амаль 200 гадоў стаяў будынак тэатра, а цяпер расце бур'ян, будзе дзець інфармацыйны пікет (Інтэр-нацыянальная, 28, ля Акадэміі музыкі), які ладзіць Камісія па культуры БНФ «Адраджэнне».

М. КУПАВА

жыць спакойна, працаваць, нараджаць дзяцей. Але правільна было адзначана, што гэта перспектыва быдла, а не чалавека. Так мы ніколі не ўбачым зорак над галавой, не ўбачым Космасу, не вызначымся ў Прыродзе.

Наш шлях іншы. І шанц у нас апошні, не выкарыстаць які — проста ганебна.

У гэтых варунках, думаецца, распрацаваны БНФ праграмы і шляхі развіцця — адзіныя, якія маюць перспектыву. Іншы ж шлях у нішто, а нішто, як сказана дзесьці ў Шэкспіра, і нараджае нічога.

Ну чаму мы павінны давацца кіраванне, давацца тырна людзям, якія за некалькі гадоў не зрабілі нічога істотнага? Чаму яны так бяліцага, што стаяць на сваіх нагах, што мае нацыянальныя карані, бяліцага свабоды? Чаму нашэсце ўсялякіх крымінальнаў, «каўказцаў», дзікіх сектантаў (увесь Мінск і правінцыя зноў залеплены вывай М. Цвігун — Дзевы Марыі) не насцярожвае і не ўзрушае іх, а вось слова праўды якога-небудзь дэпутата ад апазіцыі выклікае істэрый?

...І вось мы ўшчыльную перад выбарамі прэзідэнта, якія гвалтам, інакш не скажаш, нам навязаны. Тым не менш, яшчэ не позна нашаму народу вярнуць сабе «згублены твар», вярнуць еўрапейскасць і даганяць іншыя народы, якія вырваліся напе-

рад. Яшчэ не позна вызначыць сябе і ў Прыродзе і ў Космасе і сярод суседзяў. І першае, што, думаецца, нам варта зрабіць на гэтым шляху — гэта прагаласаваць за адзінага, лічу, дастойнага кандыдата — а менавіта Зянона Пазняка.

Умець падпарадкоўвацца адзінай мазце — гэта ўмець правіць светам. Цяпер, перад падступаючым распадам грамадства, нам не варта праўляць ніякія асабістыя амбіцыі, дробныя разлікі і халуйскую спадзяванку на «добрых» суседзяў. З амбіцыямі можна разабрацца потым.

А ісці ў Еўропу, адначасова падтрымліваючы добрыя, эканамічна выгадныя адносіны з Расіяй ды іншымі суседзямі, нам ёсць з чым.

Урэшце, у нас ёсць трывалае геапалітычнае становішча, ёсць старажытны герб і сцяг. У нас ёсць, лічу, лепшы ў свеце гімн («Магутны Божа» на словы Н. Арсеневай), які пакуль упарта адцягваюць. У нас ёсць хоць і раскіданы, але пэўны эканамічны патэнцыял.

Ёсць працалюбівы народ, які хая і знішчаны ды раз'яднаны, але можа яшчэ, так бы мовіць, узняцца на крыло.

Застаецца толькі дачакацца, што скажучь людзі.

Юры СТАНКЕВІЧ

«КРУГЛЫ СТОЛ» «ЛіМа»

ДЫ ЯШЧЭ П'ЮЦЬ. БЕЗ ПРЫЧЫНЫ І МЕРЫ...

У 1988 годзе ў выдавецтве «Навука і тэхніка» выйшла не вельмі, на жаль, заўважаная грамадскасцю кніжка навуковага супрацоўніка акадэмічнага Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору С. Цярохіна «У фокусе канкрэтнага факта: праўда і манапрап'яныя напіткі». У кароцкай анатацыі да гэтай, фактычна, навуковай працы, гаварылася, што ў ёй на падставе пісьмовых помнікаў VI—XII стагоддзяў, архіўных матэрыялаў XVI—XIX стагоддзяў, прац дарэвалюцыйных і савецкіх гісторыкаў «раскрываецца праблема ўжывання хмельных напіткаў, развенчваецца тэорыя буржуазных ідэолагаў аб быццам бы спрадвечнай схільнасці ўсходніх славян да п'янства».

У кніжцы, дарэчы, багатай на цікавыя факты, падкрэслівалася таксама класавая сутнасць культуры Бахуса, бо яшчэ ў сярэднявеччы, па словах аўтара, п'янства было «прывілей і карай» пануючага класа. Менавіта эксплуататары распаўсюджвалі п'янства па іншых саслоўях.

Не будзем папракаць аўтара, што сваю кніжку ён пісаў з марксісцка-ленінскіх пазіцый, час вымагаў свае правілы гульні. Заўважым толькі, што афіцыйная камуністычная прапаганда, называючы п'янства «перажыткам капіталізму ў свядомасці людзей», так і не змагла вытлумачыць, чаму з ліквідацыяй «эксплуататарскіх класаў» пасля кастрычніцкай рэвалюцыі ўжыванне алкаголю яшчэ больш узрасло. Гэта ж не каму іншаму, а трыбаду рэвалюцыі Уладзіміру Маякоўскаму належачь словы, што пралетарый таксама не дурань выпіць...

Разам з тым, мы б схлусілі, каб казалі, што камуністычны рэжым не змагаўся з п'янствам і алкагалізмам. Ва ўсіх на памяці не адна пастанова «партыі і ўрада» «Аб ўзмацненні барацьбы з п'янствам», «Аб мерах па ўзмацненні барацьбы з п'янствам і алкагалізмам», «Аб барацьбе з самагонаварэннем» і г. д. Апошняя такая кампанія, распачатая на пачатку гарбочоўскай перабудовы і звязаная з імем аднаго з самых уплывовых партыйных бонаў

М. Гіль: — Праблема, абмеркаванню якой мы вырашылі прысвяціць чарговы «круглы стол» «ЛіМа», надзвычай балючая, трывожная і надзённая. Зразумела, што мы не можам тут знайсці нейкую панарэю ад такой пачварнай з'явы, як п'янства. Гэта, як вы разумееце, і немагчыма. Проста хочацца запрасіць вас адкрыта і шчыра пагаварыць аб гэтай агучанай нашай бядзе, якая пагражае дэградацыяй, выраджэннем нацыі. Давайце разам паспрабуем вызначыць у нейкіх кірунках барацьбы з набываючай усё большым маштабам алкагалізацыяй насельніцтва, якая ахапіла бадай усе пласты грамадства, у тым ліку і многіх людзей, якія па адукацыі, прафесіі, роду заняткаў лічаць сябе належачымі да інтэлігенцыі. Няхай наш голас сёння прагучыць трывожным набатам, прагучыць, як яшчэ адно папярэджанне аб пагражаючай нашай краіне, нашаму народу небяспецы.

Я, вядома, не адкрыю Амерыкі, калі скажу, што п'янства ў нас мае даўнія «традыцыі», і таму так цяжка, відаць, з ім змагацца. Нядаўна я набыў факсімільнае выданне «Нашай Нівы», газеты, якая выходзіла ў Вільні з 1906 па 1915 год і ля вытокаў якой стаялі Янка Купала і некаторыя іншыя буйныя дзеячы беларускай культуры. Пакуль што вышэйшы першы том гэтага выдання, які ахоплівае 1906—1908 гады. Я прачытаў яго і, маючы на ўвазе наш сённяшні «круглы стол», сёе-тое выпісаў сабе ў бланот. Дык вось, амаль у кожным нумары «Нашай Нівы» пісалася пра п'янства. Пра гэтую пачварную з'яву паведамлялі шматлікія карэспандэнты гэтых паведамленняў. «У нашай воласці ёсць дзве «манаполькі», — піша адзін з карэспандэнтаў, — іх выпіваецца гарэлкі 2300 ведзер у год. І каштуе гэтая гарэлка 18400 рублёў. Шмат чаго добрага можна было б зрабіць за гэтыя грошы, а, тым часам, з гарэлкі больш бяды і гора прыбывае». І яшчэ: «На праводным тыдні ў нашым рэстаране была надта вялікая баталія, біліся, хто чым папаў: кіямі, кулакамі, бутэлькамі, а ўсё гэта робіць праклятая гарэлка. А ці не лепш было б у Радзівілаўцах адчыніць замест рэстарана бібліятэку, а то наш мужык не мае другой пацехі, як п'янства».

Літаральна ўчора разбіраючы рэдакцыйную пошту, я натрапіў на ліст нашага сталага чытача з Мастоў Гродзенскай вобласці. Разважаючы пра адраджэнскую інтэлігенцыю, аўтар піша: «Колькі іх, сапраўдных нацыя-

Я. Лігачова, праводзілася з асаблівай помпай і вызначалася чыста савецкім ідыятызмам — ад высечкі дзiesiąткаў тысяч гектараў вінаграднікаў (яны ва ўсім вінаватныя), знішчэння на прадпрыемствах лікёрагарэлачнай прамысловасці абсталявання і цэлых тэхналагічных ліній да забароны вымаўлення на эстрадных падмостках, па радыё і тэлебачанні слоў «гарэлка», «віно», «выпіўка», «застолле» і да т. п.

І гэтая антыалкагольная кампанія, як і папярэдняя, скончылася, па сутнасці, канфузам. Калі скараціліся вытворчасць і продаж гарэлкі і віна, пітушы люд перайшоў на самагонку, танныя адэквалены, рознага роду «хімію». У каторы раз спраўдзілася старая, як свет, ісціна — забаронай не прымусіш людзей паводзіць сябе так, як яны не лічаць для сябе патрэбным. Як сведчыць вопыт многіх краін свету, ніякімі «сухімі» законамі п'янства пераадолець немагчыма. Дзе ж выйце?

Адказ на гэтае сакраментальнае пытанне зрабілі спробу адшукаць удзельнікі гаворкі за чарговым «круглым сталом» «ЛіМа» — А. НІКАНЧУК, народны дэпутат Беларусі; У. ІВАНОЎ, галоўны псіхіятр і нарколаг Міністэрства аховы здароўя; М. КРЭЧКА, начальнік упраўлення аховы правапарадку і прафілактыкі правапарушэнняў Міністэрства ўнутраных спраў, палкоўнік міліцыі; С. ЛАПЦЕНАК, доктар філасофскіх навук, загадчык лабараторыі БДУ; А. РУБЕЦ, начальнік упраўлення канцэрна «Белхарчпром»; Р. ВОЙНА, галоўны ўрач Светлагорскага лячэбна-працоўнага прафілактыка; Д. САЙКОЎ, урач-нарколаг; А. ЗЯРНЯТКА, начальнік медвыцвярэнніка Першамайскага раёна г. Мінска; Р. ШЫЛАВА, старшыня праўлення рэспубліканскага добраахвотнага таварыства барацьбы за цяверасасць; К. С., каардынатар таварыства «Ананімны алкаголік»; М. ГІЛЬ, галоўны рэдактар газеты «Літаратура і мастацтва»; М. ЗАМСКІ, рэдактар аддзела публіцыстыкі «ЛіМа».

Прапануем увазе чытачоў магнітафонны запіс (на жаль, у многім вымушана фрагментарны) гаворкі, што адбылася за «круглым сталом».

там працаваць за расейскія грошы.

С. Лапцёнак: — А як улічыць самагонаварэнне?

М. Замскі: — Калі я не памыляюся, пару год назад у нас быў скасаваны закон аб крымінальнай адказнасці за самагонаварэнне...

М. Крэчка: — Не зусім так. Іншая справа, што закон гэты малаэфектыўны. Як, дарэчы, і многія іншыя заканадаўчыя акты. Трэба заўсёды помніць, што калі небага вымагае эканамічная неабходнасць, а самагонаварэнне абумоўлена менавіта такой неабходнасцю — забарона мала што дае. Мы ў свой час выйшлі ў Саўмін рэспублікі з прапановай увесці ў саматужны вытворчасці алкагольных напояў сістэму ліцэнзавання. Каб грамадзянін, які вырашыў заняцца гэтай справай, купіць адпаведную ліцэнзію, а на сваю прадукцыю атрымаваць сертыфікат якасці. Як на дзяржаўным прадпрыемстве. Гэта, па-першае, дало б магчымасць весці строгі ўлік падобнага роду вытворцаў самаробнай гарэлкі (колькі сёння людзей «гоняць» самагонку ў вёсках, а апошнім часам і ў гарадскіх кватэрах, не ведае ніхто), а, па-другое, трымаць пад кантролем яе якасць, бо сёння многія ўмельцы прапануюць «страждучым» сапраўдную атруту. Але, на жаль, нашу прапанову не падтрымалі.

М. Замскі: — Такое ліцэнзаванне ў саматужнай вытворчасці алкаголю, я чуў, практыкуецца ў краінах Прыбалтыкі. Не ведаю, як там, але ў нас, думаю, нават пры ліцэнзаванні колькасць падпольных самагоншчыкаў не зменшылася б. Што тычыць сертыфіката якасці алкагольных напояў, вырабленых саматужнікамі, дык хто за гэтай якасцю будзе рэгулярна сачыць? Гэта ж давацца б, відаць, ствараць спецыяльную службу кантролю, нешта накітавалі АТК. І дзе, пры якіх структурах яна павінна была б дзейнічаць? Ды і наогул, не надта верыцца, што гэтую ідэю падхопляць саматужнікі-самагоншчыкі, хай і вялікія спецыялісты ў сваёй справе. Навошта ім нейкія ліцэнзіі, сертыфікаты, калі і так попыт на спіртное аляраджвае яго выраб? Што тычыцца прыбытку, так скажаць, рэнтабельнасці ў самагонаварэнні, дык яна складае, па маіх звестках, не менш шасцісот-сямісот працэнтаў.

А. Рубец: — Прызнатся, я адчуваю сябе тут ніякавата. Тэма гаворкі за «круглым сталом» «ЛіМа» — барацьба з такой пачварнай з'явай, як

(Працяг на стар. 14-15)

ДЗЕЛЯ ЗГОДЫ І РАЗУМЕННЯ

Як ні было, але нашу дзяржаву пакуль мінулі міжнацыянальныя канфлікты. Здаўна на гасціннай беларускай зямлі ў хаўрусе і згодзе жывуць прадстаўнікі самых розных народаў. Калі верыць статыстыцы, дык гэтая лічба пераваліла за 120.

ЗНОЎ З'ЯЗДЖАЮЦЦА БЕЛАРУСЫ

Яшчэ ў многіх, як кажуць, на слыху Першы з'езд беларусаў свету, які мінулым летам праходзіў у Мінску. І вось — заканамерны працяг той важнай падзеі па аднанні нашых суайчыннікаў, незалежна ад таго, дзе яны жывуць. Заўтра, 11 чэрвеня, у Мінску пачне сваю работу першае пасяджэнне абранай з'ездам Вялікай рады, на якое запрошаны ўсе яе замежныя члены. А працягам пасяджэння стане навуковая канферэнцыя і фестываль «Культура беларускага замежжа».

Мяркуюцца, што гэтыя мерапрыемствы стануць вельмі аўтарызаванымі. У прыватнасці, запланавана, што на канферэнцыі з дакладамі і паведамленнямі выступяць Янік Запруднік, Вітаўт і Зора Кіпелі (Злучаныя Штаты Амерыкі), Алякс Барскі, Сакрат Яновіч (Польшча), Аляксей Каўка, Антон Сабалеўскі (Масква), Валянцін Грыцкевіч (Санкт-Пецярбург), Лявон Луцкевіч, Хведар Нюнька (Летува). І, вядома ж, слова будзе дадзена нашым знакамітым пісьменнікам, навукоўцам, у першую чаргу тым, хто даўна ўжо спрычыніўся да культуры беларускага замежжа — дырэктару Скарынаўскага цэнтру Адаму Мальдзісу, галоўнаму рэдактару выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя» Імя Петруся Броўкі Барысу Сачанку, дырэктару Інстытута літаратуры Імя Янік Купалы Акадэміі навук Беларусі Віктару Каваленку...

Што датычыць фестывалю «Культура беларускага замежжа», дык запрашэнні прыняць у ім удзел атрымалі, у прыватнасці, Леанід Барткевіч, Сяргук Сокалаў-Воюш, Аляксандр Казак, Валянціна Пархоменка. Выступяць і лепшыя выканаўцы і калектывы Бацькаўшчыны.

Аргкамітэт па правядзенні гэтых мерапрыемстваў узначальвае намеснік старшыні Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына», доктар мастацтвазнаўства Анатоль Сабалеўскі.

Цяпер жа, калі адбываецца адыход ад ідэалагічных догмаў, на першы план выступаюць агульначалавечыя каштоўнасці, і ўсе яны — рускія і яўрэі, украінцы і татары, латышы і літоўцы, гэтаксама, як і беларусы, жывуць ідэямі свайго нацыянальнага Адраджэння. Бо, будзем справядлівымі, дзесяцігоддзямі адбывалася нівеліроўка розных культур у імя адной — сацыялістычнай. Але, каб жыць годна, валодаць правам заставацца самім сабой, трэба мець для гэтага адпаведныя ўмовы. Балазе, у гэтых адносінах у суверэннай Беларусі робіцца нямаля. Апошнім часам створаны розныя нацыянальныя культурна-гістарычныя суполкі, таварыствы, прыняты Закон аб нацыянальных меншасцях, правы іх агавораны ў Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь.

І вось яшчэ адзін важны крок у гэтым кірунку: у мінулы пятніцу ў Мінску адкрыўся Цэнтр нацыянальных культур Беларусі. Размясціўся ён у Доме ветэрана на вуліцы Янік Купалы. Тут адбылася афіцыйная ўрачыстасць і вялікі святочны канцэрт.

Адкрылі сустрэчу народная артыстка Беларусі З. Бандарэнка і старшыня Савета нацыянальных меншасцей Беларусі Б. Шабановіч. Стварэнне гэтага цэнтру, падкрэслілі яны, дар урада нашай дзяржавы.

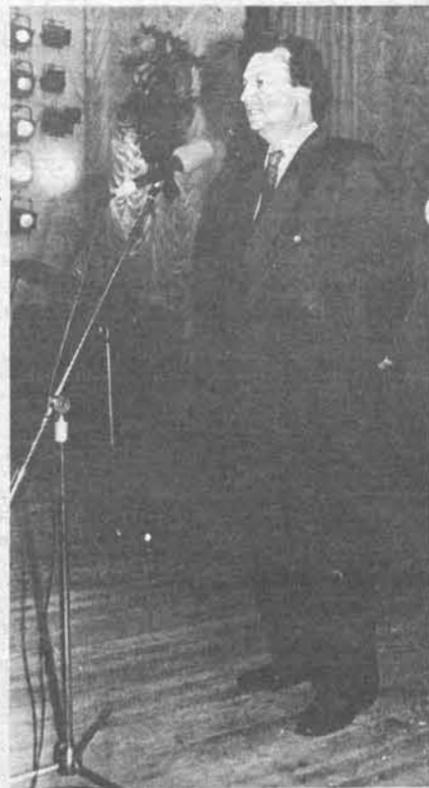
Да прысутных звярнуўся Старшыня Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь В. Кебіч. Мы ўсе ў нашай суверэннай маладой дзяржаве, сказаў ён, павінны імкнуцца да адной мэты і аднаго жадання — усвядоміць сябе і быць заўсёды адзіным народам Рэспублікі Беларусь. Наша палітыка будзеца на паважных адносінах да ўсіх народаў, якія пражываюць на тэрыторыі рэспублікі.

Ствараючы новую суверэнную дзяржаву, мы ўжо заклалі асноватворныя прынцыпы ўзаемадзеяння дзяржавы з прадстаўнікамі ўсіх нацыянальнасцей. Гэта грамадзянская роўнасць, аднолькавыя сацыяльныя, эканамічныя, палітычныя гарантыі для ўсіх жыхароў рэспублікі, нягледзячы на іх нацыянальную прыналежнасць, права на нацыянальна-культурнае развіццё, дэпалітызацыя нацыянальных адносін... Гэта вялікі набытак, калі ў сацыяльна-гістарычную канву адной нацыі ўплываюць культурныя традыцыі многіх нацыянальных супольнасцей. Гэта вышэйшае інтэлект дзяржавы, больш духоўна багатым і насычаным становіцца жыццё ўсяго грамадства.

Але, падкрэсліў прэм'ер-міністр, кожны з нас мае права (і гэта святое права) берагчы нацыянальныя традыцыі свайго народа, яго гістарычную культуру, яго духоўныя каштоўнасці. Гарантам гэтага і з'яўляецца дзяржава. А гарантыі гэтыя вызначаны Канстытуцыяй і правамі нашых грамадзян атрымліваць адукацыю на роднай мове, на выкарыстанне нацыянальных культурных традыцый, на нацыянальна-палітычную роўнасць. Як зазначыў В. Кебіч, толькі нацыянальны спакой і згода могуць дапамагчы вырашыць нам тыя складаныя задачы, што стаяць сёння перад усім грамадствам.

Стварэнне нашага культурнага цэнтру, сказаў у заключэнне прэм'ер-міністр, гэта добры фундамент для будучых спраў. Сюды будуць прыходзіць дарослыя і дзеці, адсюль будуць набіраць сілу вытокі таго, што называецца адным добрым словам — Радзіма.

Да прысутных звярнуліся міністр культуры і друку Рэспублікі Беларусь А. Бутэвіч, прэзідэнт яўрэйскіх арганізацый Беларусі

Л. Левін, міністр адукацыі В. Гайсёнак, прэзідэнт Канфедэрацыі творчых Саюзаў Беларусі М. Яроменка, народны мастак СССР М. Савіцкі, старшыня Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі А. Ваніцік.

У святочным канцэрте прынялі ўдзел вядомыя прафесіянальныя і самадзейныя выканаўцы. Выконваліся танцы, гучалі песні розных народаў, прадстаўнікі якіх жывуць на Беларусі. Панавала атмасфера сардэчнасці і цёпліны.

Фота А. МАЦЮША

НАЙПЕРШЫ ВУЧНЯМ

адрасаваны «Малы матэматычны слоўнік» (аўтары У. Воднеў, А. Навумовіч, Н. Навумовіч), выпушчаны выдавецтвам «Універсітэцкае»: у яго ўключаны тэрміны, што ўжываюцца ў школьным курсе матэматыкі. Але, пэўна, паліцаць патрэбным набыць гэты даведнік і настаўнікі, слухачы падрыхтоўчых аддзяленняў ВУНУ, студэнты — усе, хто пакуль слаба ведае беларускую мову, але верыць, што за ёй будучыня, паколькі яна дзяржаўная мова Рэспублікі Беларусь.

ПРА ДЗЯРЖАЎНУЮ СІМВОЛІКУ

І яна ў нас ёсць, новая дзяржаўная сімволіка. І ўсе мусяць з павагай ставіцца да яе. І нашы суграмадзяне, і тыя, хто жыве ў іншых краінах. А каб ніякіх пытанняў наконт гэтага не ўзнікала, выдавецтва «Беларусь» у другі раз выпусціла брашуру «Заканадаўчыя акты аб дзяржаўнай сімволіцы Рэспублікі Беларусь» (складальнікі А. Трусаў і К. Лазавікоў). Тэксты на англійскую, французскую, нямецкую і іспанскую мовы адпаведна пераклалі А. Ільч, М. Захарэвіч, І. Вабішчэвіч, А. Мельнікаў.

ЧАТЫРЫ — ЛІЧБА ШЧАСЛІВАЯ

І ў гэтым пераканаў адкрыты конкурс па стварэнні беларускага нацыянальнага буквара. На яго паступіла чатыры рукапісы. Як высветлілася пры падзяжэнні вынікаў гэтага творчага слаборніцтва, першую прэмію атрымаў рукапіс, што меў парадкавы нумар чатыры і праходзіў пад дэвізам «Раніца». Аўтарам гэтага буквара аказаўся Анатоль Клышка. Другую прэмію атрымала Еўдакія Шылец. Яе рукапіс меў дэвіз «Школа радасці».

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь рэкамендавала Навукова-метадычнаму цэнтру навукальнай кнігі і сродкаў навучання, выдавецтву «Народная асвета» падрыхтаваць рукапіс А. Клышкі ў якасці буквара на 1996—97 навучальны год. Рукапіс жа Е. Шылец даручана выпусціць у якасці паралельнага падручніка.

У ЗОНЕ АСАБЛІВАЙ... НЯЎВАГІ

Хойніцкі раён — паўднёвая ўскраіна Беларусі. Раней — «зона асаблівай увагі», а сёння — забыты богам і начальствам куток. Эканамічныя цяжкасці, што стварыў урад на Беларусі, моцна адчуваюцца тут і заўважаюцца на кожным кроку — па пустых вуліцах (няма паліва для транспарту), пустых паліцах крамаў (пэўна, тая ж прычына), высокіх цэнах (дастаўка малака абыходзіцца)... Дададзім яшчэ празмерна нізкія заробкі і месцавую нявыплату зарплат, каб акрэсліць агульнымі рысамі той малюнак, які ўбачылі беларускія пісьменнікі, што нядаўна пабывалі ў раёне. Узначаліў дэлегацыю прэзідэнт дабрачыннага фонду «Палескі смутак» пазт Мікола Мятліцкі, а ў склад яе ўвайшлі пісьменнікі Алякс Рыбак, Іван Канановіч, Барыс Пятровіч. Раённым уладам ад Беларускага рэспубліканскага дзіцячага фонду было перададзена дзесяць тон гуманітарнае дапамогі — дзіцячага харчавання.

Паездка ў раён, пацярпелы ад чарнобыльскае бяды, прайшла плённа і пакінула шмат незабытых уражанняў. Адбыліся цікавыя сустрэчы з настаўнікамі школ і жыхарамі вёсак раёна, наведлі пісьменнікі і 30-кіламетровую зону. Падчас сустрэч размова ішла не столькі пра літаратуру, колькі

пра сённяшняе жыццё. Людзі жывуць тут тымі ж праблемамі і клопатамі, што і ўся Беларусь. Нязменна пасля прывітання першым пытаннем было: «За каго будзеце галасваць на выбарах?» Вяскоўцы пыталіся і самі адказвалі: «Толькі не за Кебіча!» Бо надта абрыдла слухаць ягоныя абяцанкі-цацанкі. Некаторыя дадавалі: «І не за Пазняка...» Бо добра пастараліся некалі камуністы, каб стварыць лідэру БНФ не надта прывабны «імідж». А вось пэўнасці — за каго ўсё ж галасавача — у большасці няма. Людзі вагаюцца: «Мо за Дубко? А мо за Шушкевіча? Ці за Лукашэнка?..» Словам, камандам кандыдатаў у прэзідэнты трэба шмат папрацаваць, каб схіліць выбаршчыкаў на свой бок. Бо лёс нашай краіны будзе вырашацца і тут, у далёкіх, забытых вёсках.

Суправаджала пісьменнікаў незалежны ўрач Беларускага дзіцячага фонду Лідзія Літвіновіч. Яна адказвала на пытанні вяскоўцаў ды і гараджан, што тычыліся праблем аховы здароўя ў зоне забруджвання. У час гэтых размоў стала відавочна, што былая «зона асаблівай увагі» стала цяпер «зонай асаблівай няўвагі». Бо ўсе ранейшыя льготы для жыхароў забруджаных радзійцаў раёнаў зняты, няма размоў і пра спецыяльнае, «чыстае» харчаванне, больш таго, цэны на некаторыя

прадукты тут амаль у два разы вышэйшыя, чым, скажам, у Мінску, пры значна ніжэйшым заробку сялян...

Не менш уражанняў пакінула і наведанне трыццацікіламетровай — адселенай — зоны. Уся жудасць трагедыі, што напаткала наш народ, асабліва яркая адчувалася тут, сярод пакінутых і зараз знявечаных хат, у маляўнічых надпрыпакціх куточках, якія сёння нясуць у сабе небяспеку ўсяму жывому... Тут, за восем кіламетраў ад чарнобыльскага «саркафага», і ўзнікла ідэя напісання кнігі пад умоўнай назвай: «Прайсці праз зону». У розныя часы праз чарнобыльскую зону «прайшло» шмат беларускіх пісьменнікаў і яны павінны «правесці» праз яе сваіх чытачоў, каб ядзерная бяда назаўсёды засталася ў памяці нашых нашчадкаў і каб яна ніколі не паўтарылася.

Насьчанай на падзеі, сустрэчы і ўражанняў паездка атрымалася дзякуючы клопатам і ўвазе старшыні райвыканкама Алега Акушкі. А само наведанне пісьменнікамі Хойніцкага раёна ў наш няпросты, «дарагі» час адбылося з дапамогай спонсара бізнесмена Аляксея Ярамчука, які нарадзіўся ў Хойніцкім раёне.

Н. К.

Новыя прасторы, што чалавек неўспадзеў спазнае, куды аказіяй трапляе, — заўжды «аздараўляльны фактар» для яго, крок наперад да свету. Наперад — з уяўнай «устабілізаванасці» тутэйшага твайго быцця, побыту; з заспакоенасці якой-кольвечы выгодай і з замацаванага і ціхамірнага існавання на дадзеным табе лёсам папіку зямлі... Варта толькі перасягнуць мяжу здабытага абшару, нават не ляцець у Афрыку, а толькі пераехаць, прыкладам, у Польшчу, як ты зразумееш, што, кажучы штампам, тваім месцам пад небам жыццё не канчаецца, і што нават побач жывучы людзі інакш — і лепш; і што суседняя зямля як бы трохі і ласкавейшая, і вальнейшая для цябе. І табе, госцю, на ёй, прынамсі, прыемна і добра. Прыемна і добра зусім не таму, што ты тут госць, і да цябе асабліва ўвага гаспадароў, — а таму, што тут было б прыемна і добра ў кожным разе...

ГОРАД МІЛОСЦІ

Юрась ЗАЛОСКА

ЭСЭ

Люблін дышае свабодай і міласцю. Нават назва яго, відаць, звязана менавіта з пачуццём, а не з гаспадаркай. Тут на дых адчуваеш пахі стогодай даўніны: пах Вялікай Браны, муроў Трыбунала (рэспаспалітага), вулак, што захаваліся ў тым нязменным выглядзе, які здаўся найбольш зручным габрэям-будаўнікам... Падчас блукання па гэтых вулаках нечакана ўзнікла і надалей стала захоўвалася асацыяцыя: пах каменна-цаглянага муру нагадаў мне, беларускаму вяскоўцу, пах выкладзенага цэглай долу ў старых сялянскіх хатах — ад печы да святліцы... Пах цэглы, камення і глебы — утопаны безліччу пахэрпаных босых ног... Так і ў Любліне, з той толькі розніцай, што яго каменне ўтапана нагамі вальможнай магнатэрыі і вышніх каралёў, спаважнай шляхты і работнікаў, гандляроў, святароў, чэлядзі... А таксама — княскім войскам і коньмі, адвечнымі спадарожнікамі чалавека на крывавай сечы...

Але бог Малох не пасляў і ў гэтым горадзе; не стала яму на гэтай зямлі неабходнай меры жорсткасці, бо горад гэты вабіў адпачатку іншых багоў — багоў кахання і працы. Легкадумны Эрот знайшоў тут сваё гаспадарства, а на працу благаславілі тутэйшы люд біблейскія заповеды. У каханні і працы і паўстаў шматгалосы і многанацыянальны Горад Міласці — Люблін.

Горад Мудрацоў. Да 1939 года з ранейшых часоў існавала ў Любліне знакамітая юдэйская Акадэмія Мудрацоў, сусветна вядомы цэнтр габрэйскай тэалагічнай думкі і практыкі. З пасляваеннага часу гэтая назва — «Акадэмія Мудрацоў» — падпольным чынам замацавалася за ўніверсітэтам М. Складоўскай-Кіоры, другой, поруч з Люблінскім каталіцкім ўніверсітэтам, вышэйшай навучальнай установай горада. Зараз ад габрэяў у Любліне застаўся бадай толькі дух места — дух гэтых, з любасцю злепленых вулак, цагляных брам ды пляцаў...

Касцёл і касцельная культура — другі, не менш адчувальны і мацавальны дух Горада Міласці. Калі ўранні за некалькі хвілін з дому можаш патрапіць у Катэдральны касцёл альбо касцёл Св. Станіслава, дзе маліліся супольнікі па знакамітай Люблінскай уніі 1569 года, і дзе, па іншых звестках, яна і была падлісана, — і замест «фіззарадкі» можаш адвесці душу ў судачыненні з вечным, — дык гэта і робіць твае маленькае жыццё бліжэй да вечнасці. Ты, такім чынам, як бы пасяляешся надта блізка да Неба...

Не раз, пасля прыцельскай «інтэлектуальнай» канферэнцыі, што я сабрала нас у Любліне, стомленыя, заходзілі мы ў люблінскія касцёлы і дзейныя кляштары падчас вясчэрняй імшы... Губляецца адчуванне часу. І дзе, у якім часе знаходзішся — сённяшнім, учарашнім, спракаветным, — не ведаць меш. Надта бо высокае паднеб'е ў Касцёла, і хоць ты адчувальна і прыціснуты долу гэтай непарушна-арганнай веліччу, разам з тым ні на хвілі не адчуваеш сябе расціснутым. Ты — не ў ДOME, а ў Крэпасці, надзейна абароненай ад нападу і замаху звонку. Ты — у Крэпасці, што ратавала і выратавала Польшчу.

Пра «аздараўляльны фактар». Замежка, самае блізкае, неж ураз пазбаўляе ілюзіі наконт уласнай радзімы. Меры крывадушнасці айчынных чыноўнікаў, хто гоісае па свеце куды часцей, чым ты, прыватная асоба, табе ніколі не зразумець... І не дараваць. Бо здабываць, ажно пішчэць, асалоду ад замежжа і пальцам не паварушыць, каб зрабіць

«замежка» ў сябе дома, — гэта верх крывадушша. Таму «аздараўленне замажжою» выяўляецца ў яшчэ больш узрослым пачуцці пагарды да гаспадароў твайго краю... Як хутка мы забыліся, што рабілася з нацыяй (і што ёй самой не зроблена) паўз стагоддзё; якой мерай варожасці і антычалавечнасці ў адносінах да народа павінны былі валодаць колішнія і цяперашнія «кіраўнікі»... Палякі падобных адносін да сябе не забылі. Ім пашанцавала: ім памаглі пазбавіцца ад няпрошаных «гаспадароў» Караль Вайтыла, Лех Валенса і Збігнеў Бжэзіньскі (наследую думку С. Максімовіча, аўтара «Свабоды»). Памог, несумненна, і Пан Бог, што мае звычай спрыяць тым народам, у каго памкненне да волі — іманентнае.

«Аздараўляльнасць» Любліна і Польшчы выявілася яшчэ ў зразуменні кантрасту паміж мерай цэпыні чалавечых адносін там і тут. Бо ж дома ці ў тым месцы, дзе знаходзіцца твой дом, любая мера зносін — з-за прывычкі — як бы нармальна. Але ты жывеш тыдзень у гэтым нязнамым горадзе, нязнамай краіне; млееш ад асалоды, калі кожны стрэчны да цябе зяртаецца не інакш як «пан!» (і ты да іх — гэтак жа); калі міводнага разу ты не пабачыў міны неўразумення ці нядобразычлівасці з нагоды тваёй мовы; камусьці тваё меркаванне падалося цікавым і цябе даслухалі да канца... Ты да ўсяго гэтага ГАТОВЫ, прымаеш ЯК НАЛЕЖНАЕ, быццам заўсёды і жыў такім жыццём, і толькі на нейкі тэрмін — у Беларусь — адвык... Таму на гэты раз з разуменнем успамінаеш настальгію старэйшых вясковых дзядзькоў — «заходнікаў» — па дакамуністычных часах, калі край фактычна быў вернуты ва ўлонне тае самае федэратыўнае дзяржавы, аблічча якой пачало знікаць і знікла пры канцы XVIII стагоддзя. У XX стагоддзі Польшча вярнула сабе дзяржаўны статус і шляхотны стан, як птушка Фенікс паўстала з небыцця; і хіба ж чужы вызвольны чын не варты ўсіхняй павагі?..

Цяпер, здаецца, я разумею, чаму служылі свабодзе Польшчы Каліноўскі і Касцюшка (пры ўсёй розніцы іх асоб): яны як наёмныя князі ў старажытнасці прыходзілі ўзначаліць збройны чын суседняга народа, вартага таго ўзначалення і гатовага на барацьбу і ахвяры. Гэта тае гатоўнасці не было дома... Болей таго, я разумею і змаганне падчас Другой сусветнай вайны, калі і Армія Краёва, і польскі савецкі корпус, і эмігранцкі ўрад, і варшаўскае (кракаўскае, люблінскае, радамскае...) падполле змагаліся за вызваленне і выратаванне сваёй Радзімы — Польшчы. У самой Польшчы, мы змаглі пераканацца ў гэтым, пра вайну сёння гаварыць не любяць і не імкнуцца (у адрозненне ад нас), хоць, несумненна, памятаюць усё. Аднак жыве і ідзе Польшча ў заўтра, гжэчна захоўваючы кляштары і касцёлы, звычкі і набожнасць, і, вядома ж, неадменную прагу экспрэсіі... Польшча застаецца Польшчай.

Дарчы, пра Касцюшку. Гэта няпраўда, быццам там, у самой Польшчы, ніякіх угодкаў паўстання не святкуюцца. Напэўна, святкаванне — найперш памяць, памяць унутраная, інтэлектуальная, грамадскае ўсведамленне прысутнасці асобы, з'явы, падзеі ў сучаснай культуры і гісторыі. Што да прысутнасці Тадэвуша Касцюшкі ў сучаснай польскай свядомасці і культуры, то якраз падчас нашага побыту ў Любліне польскае тэлебачанне дало цыкл перадач, прысвячэных чыну Касцюшкі; з асэнсаваннем з'явы

паўз усю пазнейшую гісторыю Польшчы, ажно да выкарыстання адпаведнай сімволікі польскай моладдзю ў нядаўніх, 80-х гадах... Так што святкаванне святкаванню розніца. Найлепш жа, калі даецца магчымасць святкаваць асэнсавана альбо не святкаваць, і дзяржава «ўсепаспалітага» святкавання не навязвае.

...Калі мы яшчэ толькі па прыездзе ўздзімаліся па Любартоўскай паўз каралеўскі палац у стары горад, то я міжволі адзначыў падабенства Любліна і Вільні, і трохі — нашай Гародні... І зразумеў, што тая рэальная сярэднявечная дзяржава трох ці болей народаў праз гэтае падабенства сведчыць: аднолькавым пахам вулак, кавярань і парфумы; аднолькава размаітым шматгалосем, блізкасцю касцёла і царквы, святасці і

больш — свайго, паляшчукага (г. зн. беларускага).

Кіўлян і льявлян, насупраць, падзівілі парадкі, што робяцца ў беларускай Вярхоўнай Радзе; і агульная таямнічасць і глыбокая прыхаванасць ад суседзю такага фактару, як «беларуская палітыка»... Свайго подзіву з гэтай нагоды не хавалі і самі беларусы... Аказваецца, ёсць на Беларусі Беларускі народны фронт і Зянон Пазняк, але няма дзейснай парламенцкай і выбарчай сістэмы; аказваецца, ад савецкай вясны 1990 года ў краіне не было ні выбараў, ні кога-кольвек іншага агульнанароднага плебісцыту ці то волевыяўлення, і «беларуская палітыка» дагэтуль чыніцца зрусіфікаванымі сакратарамі райкамаў і абкамаў... і такім чынам усё больш набывае рысы карнавалу і гульбішча падчас чумы... Аказваецца, пісьменнікі беларускія ўсё яшчэ чагось прасяць ва ўлады... Зрэшты, як высветлілася, на Украіне іх калегі таксама працягваюць прасіць, але і ў іхняй пісьменніцкай супольнасці, падобна, канчаткова перамагла камерцыйная тэндэнцыя і рух да ўнікнення ад павеваў зменлівай рэальнасці...

Бакі даведліся пра рознае аблічча сваіх «нацыяналізмаў»: за «украінскі нацыяналізм» этналінгвіст з Львоўскага інстытута людзнаўства Раман К. пяць гадоў правёў у высылцы на Поўначы, вывучаючы пахавальны абрад паўночных народаў; затое зараз працуе ў акадэмічным інстытуце і ездзіць у камандзіроўкі ў Польшчу; але гаворыць не пра «украінскі нацыяналізм», а — пра «транзістарную функцыю пахавальнага абраду як універсальнай з'явы». Што да беларусаў, дык яны ў вачах кіеўскіх прыцелек пакінулі па сабе ўвогуле нявыяўленую, хоць і «болей ад усіх» шляхотную сутнасць... І таго нельга не адзначыць.

Зрэшты, было і намі што-кольвек сказаць. «...У заключэнне дазвольце сказаць некалькі слоў па-за тэмаю выступлення, выказацца, так бы мовіць, у «агульным парадку». Як здаецца, хада падзеі ад пачатку 80-х гадоў прывяла нашыя краіны да стану, калі нацыянальная інтэлектуальная эліта пашунта ад уплыву на духоўнае жыццё і развіццё сваіх нацый. Уплыў гэты зараз вызначаюць пабочныя і — у саміх краінах — маргінальныя сілы. У гэтых адносінах, на наш погляд, наша агульнае становішча падобнае. Напэўна, таму, як і ў беларусаў, гэтак і ва ўсіх нашых суседніх краінах, інтэлектуальны, апроч свайго непасрэднага духоўнага занятку, мусяць вызначацца і адносна палітыкі і гістарычнай звалюцы сваіх краін...

Што датычыць «беларускай сітуацыі», то, мушу падкрэсліць, фактычная палітычная звалюца ў нас моцна замаруджана, можна нават сказаць — зацыклена на ўзроўні 1985 года. І гэта не можа не выклікаць глыбокага скепсісу і незадавальнення інтэлігенцыі і інтэлектуалаў. Як на наш погляд, дзяржава

Калаж Уладзіміра БОЙКІ

непаінфармаванасці адно аб адным, што выявілася падчас супольных вячэр і шпачыраў вакол Трыбунала. Аказваецца... Заходняя Украіна нібыта ўсур'ез рытуецца да дзве падняпроўскія часткі, і дзесь у гушчарах кармаўшчы кодраў нібыта сапраўды выстангоўваюць шыхты ўкраінскіх народных мсціўцаў... І нібыта можа быць вайна за незалежнасць і волнасць Украіны... Аказваецца, менавіта дастаразапаветныя арміі заклалі грунт фізічнай і духоўнай моцы ўкраінскай нацыі, і пра гэта Украіна хутка будзе ведаць і з таго чэрпаць сілы ў змаганні з усходнім суседам... Аказваецца, беларускае Палессе цікавіць кіеўскіх інтэлектуалаў (прынамсі, прыцеляў па Любліне) не ў такой страхотнай меры, як гэта часам бачыцца з Беларусі. — Не больш чым «дужа цікавы» ў этнаграфічным плане рэгіён з праявамі таго і с'ягом, але най-

наша — Рэспубліка Беларусь — дагэтуль не сцвердзіла свайго ідэнтытэту, не рэпрэзентавала як след сваёй мовы, культуры і знешняй палітыкі. Адсюль гратэскавыя супярэчнасці, якія можна назіраць у Беларусі: Беларусь — але нібыта і без беларускай мовы, Беларусь — але нібыта без беларускай культуры, Беларусь — як бы і без палітыкі... Беларусь — бела-руская. Хацелася б, каб вы гэта разумелі...

Прычыны гратэскавага стану ў Беларусі палягаюць найперш у замаруджанасці дэмакратычнага працэсу. Менавіта таму лепшыя сілы інтэлігенцыі воленс-ноленс мусяць удзельнічаць у палітыцы, у палітычным руху Беларускага народнага фронту «Адраджэнне», як найбольш пасіярнай палітычнай сілы ў Беларусі. Інтэлігенцыя наша, па сутнасці, толькі ўступае ў барацьбу за змены, і ці

(Працяг на стар. 12)

ТАЛАКА —
СПРАВА
НАДЗЕЙНАЯ

Не так даўно любілі ў нас выпускаць розныя калектыўныя кнігі (найчасцей, каб лішні раз падкрэсліць дружбу народаў), падрыхтаваныя ў некалькіх колішніх саюзных рэспубліках. Цяпер — не да гэтага, тут хоць бы самі, як кажучы, выжыць. А між іншым, талака — справа надзвычайная. І за гэта гаворчы такі прыклад.

Нядаўна ў выдавецтве «Навука і тэхніка» выйшаў слоўнік навуковай і народнай тэрміналогіі «Усходне-славянскі фальклор».

Выданне гэтае унікальнае тым, што зроблена першая спроба ў славянскай навуцы стварэння зводу фальклорных тэрмінаў і паняццяў. А паколькі ўсходнія славяне — гэта і рускія, і ўкраінцы, і беларусы, дык Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы Акадэміі навук Беларусі рыхтаваў слоўнік сумесна з Інстытутам сусветнай літаратуры Акадэміі навук Расійскай Федэрацыі, Інстытутам мастацтвазнаўства, фальклору і этналогіі імя М. Рылскага Акадэміі навук Украіны, Усходнеславянскай секцыяй Камісіі па славянскім фальклору пры Міжнародным камітэце славістаў і Навуковым саветам Акадэміі навук Расійскай Федэрацыі па фальклору.

Акрамя, так сказаць, асноўных, афіцыйных выканаўцаў, у стварэнні слоўніка прымалі ўдзел і многія фалькларысты навукова-даследчыя і вышэйшых навуковых устаноў Масквы, Санкт-Пецярбурга, Кіева, Мінска, Варонежа, Курска, Екацярынбурга, Чэлябінска, Іркуцка, Петраздаводска і іншых гарадоў.

Аркулы ў слоўніку размешчаны ў алфавітным парадку рускай мовы. Адрозніваць і этналогіі імя М. Рылскага Акадэміі навук Украіны, Усходнеславянскай секцыяй Камісіі па славянскім фальклору пры Міжнародным камітэце славістаў і Навуковым саветам Акадэміі навук Расійскай Федэрацыі па фальклору. Калі ж яны з рускімі не з'яўляюцца аднакарэннымі, ці пачынаюцца з інашай літары, тады прыводзяцца з адпаведнай спасылкай на рускі варыянт, што, безумоўна, зручна ў карыстанні.

Л. ПРОКШУ —
МЕДАЛЬ
ІМЯ К. СІМАНОВА

Журы Міжнароднай асацыяцыі пісьменнікаў-батарыстаў і марыністаў, што прайшло пад старшынствам мастацкага кіраўніка І. Стадніка (літаральна праз некалькі дзён Іван Фочаўчэў заўчасна пайшоў з жыцця), прысудзіла за лепшыя творы на ваенна-гістарычную тэму медалі імя Канстанціна Сіманова.

Сярод узнагароджаных — і наш Леанід Прокша. Медалём, які носіць імя выдатнага пісьменніка, чый прах па яго завяшчанням развезены над Буйніцкім полем пад Магілёвам, адзначаны роман Леаніда Януаравіча «Туніка Неса». У гэтым творы Л. Прокша раскажа пра сумесную барацьбу з нямецка-фашысцкімі захопнікамі людзей розных нацыянальнасцей. Галоўны герой романа беларус Уладзімір Антоненка, вывезены на катаржныя работы ў Францыю, на востраве Алерон узначальвае групу Супраціўлення.

«МАСТАЦТВА», N 5

Нумар адкрываецца публіцыстычнымі нататкамі В. Вайткёва «Слугаванне мыслара» — філасофскае асэнсаванне... дмакратыі.

У раздзеле «Тэатр» — матэрыялы Л. Чарнышовай «Беднасць — не загана», Л. Грамыкі «Тэатральная ідылія?», Т. Ратабыльскай «У дыялогу з класікай». З актрысай Т. Ліхачовай гутарыць М. Манохін — «Драматыргін — гэта поліфанічная музыка». Л. Грамыка запісала маналог А. Перавожкінай «Характар — гэта ўчынкi, учынкi — гэта лёс».

А. Саламаха дзеліцца ўражаннямі ад замежнай павядкі — «З іспанскага дэвініка». Змешчаны артыкулы І. Вядзёніна «Скрыпачы-віртуозы гастралююць на Радзіме», слова А. Марціновіча «Палымнее зорка Равенскага» і перакур артыкулаў У. Глыбіннага «Да гісторыі першае беларускае оперы» і А. Карповіча «Апошні твор Равенскага» з часопісаў беларускага замежжа.

Прадстаўнічы раздзел «Выяўленчае мастацтва» — «Ісціта» В. Лабачэўскай, «Апраўданне ісцітнай копіі» Л. Вакар, «Не рабіць з яго прафесію» Н. Усавай, «Вобраз, што хвалюе многіх» І. Пярэров.

Наспеў час мастацкай літаратуры, мастацкага слова вярнуць народу яго мінулае, яго духоўную, культурную спадчыну. На хвалі адраджэння арганічна ўваходзячы сёння ў нашу сядомасць забытыя ці жывасілам закрэсленыя імёны, ажываюць у літаратурных творах постаці тых, хто верна служыў сваім талентам беларускай ідэі. Людзі дзівоснага лёсу, людзі легенды... Яны становяцца сёння героямі мастацкіх кніг. Прыгадаем раней надрукаваныя кнігі В. Хомчанкі «Пры апананні — затрымаць», В. Карамазова «Крык на зямлі і поўна на небзе» і інш. І. Жарнасек прымушае сваёй кнігай адравацца ад будзённай прозы жыцця з яго прагматычнай жорсткасцю і зірнуць вакол сябе. Зірнуць удумліва, спыніўшыся ад задушліва-імпрэсіянага руху за штохвіліннымі радасцямі.

Кнігу І. Жарнасек складаюць тры невялікія апавесці — «Гульні над студняй», «Апошняя дзея», «Мона Літа». Усе яны ўздзімаюць балючых для нашага часу пытання. Лёс беларускай эміграцыі, духоўна-гістарычная, культурная спадчына беларусаў, нацыянальны манкуртызм, маральная непадрыхтаванасць, душэўная спустошанасць, страта сапраўдных жыццёвых каштоўнасцей і арыентацыі сучаснымі маладымі, трагедыя адзіночак, бездапаможнай старасці — гэта і шмат што іншае становіцца аб'ектам пільнай увагі, мастацкага асэнсавання.

Яшчэ ў далёкім юнацтве падаўся на чужыну Казімір Лавэйка. Падаўся, баронячы сваю чалавечую годнасць, ратуючыся ад бацькавай пагарды, гневу, зацятасці. Жылі некалі Лавэйкі невялікай сям'ёй — трое дзяцей, бацькі. Праўда, не ўсё і не заўсёды ішло шчасліва. Адзін з хлопчыкаў быў калека, але старэйшы цешчы бацькавы спадзяванні. Толькі марам не накіравана было здзейсніцца. Богусь, старэйшы брат Казіка, у час хлапечых гульняў над студняй трагічна загінуў. Бяздумныя хлапечыя гульні... Здаецца, тое ж, што і ў Коласа ў апавяданні «У старых дубах». Аднак далейшае развіццё сюжэта скіроўвае ўвагу чытача на іншае. Зноў і зноў узнікае даскорлівае адчуванне віны дарослых перад дзецьмі. Боль, адчай пазбавілі бацьку натуральнай, разумнай арыентацыі ў жыцці. Вінаватым ва ўсім, што адбылося, ён лічыць

Ірына Жарнасек. Гульні над студняй. Апавесці. Мн., «Мастацкая літаратура», 1993.

Сярод кніг

«МЯНЕ БЕЛАРУСЬ ЗБЕЛАРУШВАЕ»

Чаго добрага, хутка зусім забудземся пра такое светлае паняцце, як дружба народаў. Несумненна, у гады таталітарызму яно часам мела завельмі палітызаваны аспект. І ўсё ж, пагодзімся, народ з народамі па-сяброўску жыў. Асабліва тая, хто здаўна суседзямі з'яўляюцца. Як, напрыклад, беларусы з украінцамі. Ды што шмат разважаць, лепш нагадаць словы з верша «Друзі» Міколы Братана:

Я ласкай гасцінай узрушаны,
Гукаю іччасліваму выраю:
— Мяне Беларусь збеларушвае,
Чаруючы моваю ічыраю.
.....
Я дружбаю багат непарушанаю,
Ёсць новыя друзі — сабры!
І дома, да гэтай пары,
Мяне Беларусь збеларушвае.

«Беларусь мяне збеларушвае» — так называецца і сваёго роду пазычаная анталогія дружбы, сяброўства, вылучаная выдавецтвам «Мастацкая літаратура». Кніжка унікальная і тым, што ў ёй прадстаўлены творы шмат якіх паэтаў — як далёкага, так і цяперашняга бліжняга замежжа — пра Беларусь і беларусаў, пра тое, як словы гэтыя, адчуваючыся ў братніх душах, выклікаюць пачуцці павагі, захаплення братнім народам. Але, бадай, адметнасць зборніка і іншым. Не сказаць, каб падобныя выданні не практыкаваліся раней. Той жа «Мастацкая літаратура» яны, як правіла, выпускалі да розных юбілейных дат, найперш да чарговай «круглай» гадавіны з дня ўтварэння СССР. А тут жа вершы, падобныя адным перакладчыкам — Рыгорам Барадуліным.

Хто-то, а Рыгор Іванавіч мае дасканалы мастацкі густ. Ды і яго нельга заподозрыць у кан'юнктуры. Калі ўжо адбірае штосьці для перакладу, дык гэта сапраўды напісана па

душэўнай патрэбе, неабходнасці выказаць набалеае, тое, што прагне споведзі.

Гэта бачна ўжо з першага раздзела зборніка — «Твае сныгі світаюць...» Ёсць у ім і хрэстаматыійныя радкі. Як, напрыклад, верш Яраслава Смелякова «Беларусам»: «Парадзіліся не па прыму, па размаку сваёй дабраты, беларусы мае, беларусы, па крыві і па духу — браты». Ёсць і творы, якія цытуюцца (правільнай, цытаваліся да нядаўняга часу) радзей, але і ў іх тая ж любоў, тая ж павага да беларусаў — С. Кірсанава, Б. Пастэрнака, І. Эрэнбурга, А. Вазнісенскага, Я. Еўтушкі, Я. Хелемскага...

Згаданыя імёны і творы, як і некаторыя іншыя, уключаны ў падраздзел «З расійскае пазіі». Не менш прадстаўнічы і другі — «З украінскае пазіі». Ужо згаданы М. Братан, а таксама — Д. Паўльчыка, І. Драч, А. Юшчанка, У. Лухук, Т. Каламіец, Р. Лукіўскі...

«Зялёнаму небу» — другі раздзел кнігі. У ім

Прэзентацыі

ТОЕ, ШТО ПАТРЭБНА НАЦЫІ

У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі апошнім часам сталі рэгулярныя прэзентацыі кніг. Нядаўна прайшла чарговая з іх. Чарговая, але не радавая. Па-першае, адна з кніг, што былі прадстаўлены, належыць да тых, якія з'яўляюцца не часта, пішуцца гадамі, нараджаюцца дзякуючы апантанай, падзвіжніцкай працы. Гэтая кніга — «Старажытная Беларусь. Віленскі перыяд» Міколы Ермаловіча. А, па-другое, яна пачыла свет не ў дзяржаўным выдавецтве, а ў Выдавецкім цэнтры «Бацькаўшчына». Прэзентацыя кнігі адначасова стала і прэзентацыяй гэтай выдавецкай структуры.

Што ж уяўляе сабой ВЦ «Бацькаўшчына»? Пра гэта падрабязна раскажаў яго кіраўнік Яўген Лецка. Недадзяржаўны выдавецтваў у нашай дзяржаве шмат, значыць ён, але прадукцыю, якую выпускаюць яны, часам нават брыдка прэзентаваць: гэта пераважна «лёгкае чытва», мастацкія сургагаты. Толькі некалькі недадзяржаўных выдавецтваў пастаянна выпускаюць беларускую літаратуру. Гэта выдавецтва «Хата» пры Беларуска-дзіцячым фондзе, Беларускі гуманітарна-асветніцкі цэнтр, а таксама Выдавецкі цэнтр

«Бацькаўшчына». Я. Лецка зазначыў, што «Бацькаўшчына» арыентаецца на выпуск кніг, якія патрэбны не нейкаму чалавеку, а ўсёй нацыі. Найперш гэта літаратура адраджэнскага кірунку. Ужо выйшлі «Пад сінім небам» Н. Арсеніевай (факсімільнае перавыданне яе першага зборніка), «Успаміны» В. Рагулі, «Мой радавод да пятага калена» У. Арлова, «Да пытання этнічнай прыналежнасці старажытных літвіноў» П. Урбана. У гэтым шэрагу, безумоўна, сваё адметнае месца займае кніга Міколы Іванавіча Ермаловіча. Яна працяг яго пяціраднай кнігі «Старажытная Беларусь. Навагародскі перыяд».

Стаўшы самастойным Выдавецкім цэнтрам «Бацькаўшчына» (раней выдавецтва было ў структуры Згуртавання беларусаў свету), яно можа больш шырока разгарнуць сваю дзейнасць. Вядома, сёння выданне кніг шымага шмат матэрыяльных выдаткаў, тым не менш ВЦ «Бацькаўшчына» жыве не толькі днём сённяшнім. Запланаваны выхад шэрагу новых цікавых кніг. Сярод іх — «Талісман» Ніла Глывіча, народнага паэта Беларусі, знакамітага

дзяржаўнага дзеяча, чый голас у абарону суверэннасці Беларусі, у падтрымку нацыянальнага Адраджэння знаходзіць водгук у сэрцах народа. «Нятуская краса» — кніга пазіі цудоўнага паэта Алеся Салаўя, чья творчасць, на жаль, пакуе што на Радзіме вядома далёка не ўсім, паколькі ён памірае ў эміграцыі, а вядома, як да нядаўняга часу стаялі да тых, хто пакінуў Радзіму. Плянуюцца выдаць яшчэ дзве кнігі пісьменнікаў-эмігрантаў. Гэта — «На крыжовай дарозе» Аўгена Калубовіча і «Маска — Кітай — Сібір» Язэпа Германовіча. Многія з задавальненнем пазнаёміцца і з Беларускамі народнымі соннікамі, які падрыхтаваў Уладзімір Васілевіч. Плянуюцца кніга Юрася Залоскі «Версіі».

Я. Лецка гаварыў і пра іншыя выданні, раскажаў аб тым, як ВЦ «Бацькаўшчына» прымае захады, каб знайсці людзей, гатовых аказаць падтрымку яго выдавецкай дзейнасці, а значыць — і справе нацыянальнага Адраджэння.

А пра кнігу М. Ермаловіча гаварылі на прэзентацыі дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Галіна Алейнік і загадчык аддзела

недарэчна. Нямоглы Ольгусь і тут аказваюць пачалавечны прыгожым і шчырым: неверагодны наманганяў каштавала яму перамагчы звыклую немату адзіноці і заспяваць услях. А як жа іначай? Пашкадуем маладых, бо не выканаюць заданне, застаюцца без грошай.

Аднак дзед не толькі знайшоў сілы заспяваць, але і выказаць жорсткую праўду. У бяспамяцтва дзяцей павінны бацькі, але яшчэ большая віна кладзецца на ўладу, на работнікаў культуры, сродкі масавай інфармацыі. Знішчана, згублена вялікая культура народа: «Паляцелі тыя песні ў вырай, — неспадзявана гучна і разна прамовіў дзед Ольгусь. — Некалі на рай свету мог бы ісці і на ўсю дарогу хапіла б мне песень, а цяпер... Трэба тады было запісаць, як песня была жывая, як людзі яе пялілі — ён ужо крычаў і не выцяраў болей твару. — Забыліся людзі на сваю песню, скамечылі яе, парвалі, шматкі на вецер пусцілі. Дагані яе цяпер паспрабуй на сваёй машыне!»

Са старонак кнігі І. Жарнасек праступае дужа непрыватная наша рэальнасць.

Аповесць «Мона Літа» ўзнімае тую праблему, з якой даводзіцца сустракацца сучаснаму юнаку ці дзяўчыне на парозе самастойнага жыцця. І найперш гэта тычыцца поўнай непадрыхтаванасці моладзі да складанасцей жыцця.

За сваімі клопатамі, праблемамі дарослых, бацькі не ўмеюць ці не хочуць убачыць і зразумець сваё дзіця. Быць яму добрым дарадцам, лясць дзіцячую душу. Гаспадыня такая разумная ўвага і спагадная чалавечнасць патрэбны тады, калі дзеці выраслі. Ёсць балючая праўда ў словах Літы, калі яна папракае маці: «Мне, часам, здаецца, вам зручна, каб я ўвесь час была малай. Вы мне і цяпер гатовыя соску тычыць у рот — абы я не надумалася што-небудзь небяспечнае запытаць. Вы ўвесь час нечага баіцеся. Але чаго? Вы быццам і не заўважылі, што пакуль трэсліся, я неўпрыкомет вырасла ды яшчэ і сама нарадзіла дзіцятка». Фізічна, сапраўды, выраслі, але не акрэпілі маральна, духоўна. Не навучыліся разумець, адрозніваць сапраўднае ад уяўнага, знешыі бляск ім часта засланяе натуральнае, без памкненняў на вонкавую выключнасць.

Чытаеш кнігу і зноў у якіх раз адчуваеш глыбокую трывогу пісьменніцы: ці ёсць перспектыва, будучыня ў грамадства, якое дбае толькі пра матэрыяльнае? Хваробы часу, хваробы нашай краіны тут акрэслены выразна і пастацку пераканаўча.

Тамара НУЖДЗІНА

г. Мазыр

Анкета

1. Ці пішацца сёння, і, калі без прымхаў, то што іменна?
2. Ці ўзнікала жаданне перагледзець набыткі, памянцы арыенціры, звярнуцца да іншых тэм і жанраў?
3. Сфера вашых жыццёвых інтарэсаў (так зване хобі).

Святлана КЛІМКОВІЧ

ГІСТОРЫЯ — КРЫНІЦА НЕВЫЧЭРПНАЯ

1. Калі мы з кампазітарам Уладзімірам Солтанам скончылі працу над операй «Дзікае палыванне караля Стаха», нам адразу ж захацелася ўзяцца за наступную. Незадоўга да гэтага ў «ЛіМ» была надрукавана дакументальная навіла К. Тарасава «Чорны шлях». Рамантычнае і трагічнае каханне судзі Ваньковіча да ашмянскай шляхціцкі Ядвігі Хадзевіч-Русіноўскай падалося нам сюжэтам вельмі опернаму, вабіла магчымасць паказаць асабістую драму герояў на фоне гістарычных падзей пачатку XVI стагоддзя — росквіту Вялікага княства Літоўскага.

Спытаўшы дазволу ў Канстанціна Іванавіча і потым не раз звяртаючыся да яго і да А. Мальдзіса за парадамі, мы некалькі гадоў працавалі над новай операй.

І вось наша «Пані Ядвіга» гатова, партытура ляжыць у тэатры. Маём надзею, што ў наступным сезоне дырыжор А. Анісімаў і рэжысёр В. Цюпа пачнуць працаваць над ёй.

І ўсё ж мы адчуваем сябе некалькімі, нібы зрабілі нешта недазволенае. «Валодзя, — гавораць Солтану некаторыя яго калегі, — у цябе ўжо ідзе адна опера ў тэатры, а ты хочаш паставіць новую? Ёсць жа і іншыя кампазітары». Мне хочацца вертацца ў такіх выпадках: а чаго б дасягнулі Зальціці Цайкоўска, калі б іх оперная творчасць спынілася пасля першага ж спектакля? Тым не менш у нас, у беларускім музычна-тэатральным мастацтве, практычна атрымліваецца менавіта там. Успомнім Д. Смольскага з яго «Сівай легендай» ці Г. Вагнера са «Сцэжскай жыццям». На 10-мільённую краіну мы маем адзін оперны тэатр, які ставіць два спектаклі ў год. Дзе тут разгарнуцца аўтарам?

Словам, трэцюю оперу («Мілавіца») мы з Солтанам пачалі пісаць некалькі ўпотаў, нават думкі не дапускаючы звярнуцца з ёю ў оперны тэатр. Гэта опера-казка, тэмы якой навеялі нам кніга Яна Баршчэўскага «Шляхціц Завальня», гістарычныя працы М. Ермаловіча і І. Ласкова. Дзеянне адбываецца ў дахрысціянскія часы,

калі нашы продкі, адчуваючы сябе часткай прыроды, абагаўлялі яе, насялялі акаляючы свет лясавымі, вадзянымі, лугавымі, дамавымі духамі, верылі, што нягодніка пакарае маланка, кінутая грознай, але справядлівай рукою Перуна.

Якраз тады, калі мы меркавалі, куды б «прыстроіць» наш твор, нам патэлефанавалі мастацкі кіраўнік дзіцячага музычнага тэатра-студыі «Казка» Г. Аляксандраў і спытаўся, ці няма ў нас чаго для яго тэатра. Зразумела, мы з радасцю прынялі яго прапанову аб супрацоўніцтве.

У мяне была яшчэ адна дзіцячая п'еса, якая лёгка пераароблялася ў лібрэта. Запрасілі кампазітара Віктара Войціка, і ў рэкордны тэрмін Войцік напісаў, а тэатр паставіў дзіцячую оперу «Вясновая песня». Зараз «Вясновая песня» — адзіны музычны дзіцячы спектакль на беларускай мове, які ідзе ў Рэспубліцы Беларусь.

На чарзе — «Мілавіца».

Г. Аляксандраў прапанаваў нам з Войцікам напісаць музычны спектакль па матывах кнігі У. Ліпскага «Вясёлая азбука», дзе маленькія адважныя літары з замка Алфавіт будучы змагацца супраць страшэнных інтрыг каралевы Ляноты і Змея-Халуна.

Так што працы хопіць, калі выкыве сам тэатр. З тым, што нацыянальны дзіцячы музычны тэатр патрэбны, згаджаюцца ўсе. Крышку б дапамагчы — і тэатр запрацаваў бы на поўную сілу. У нас так часта атрымліваецца: ніхто не супраць, а ўмоў для працы практычна няма.

2. Жанр опернага лібрэта вельмі спецыфічны. Некаторыя драматургі (А. Вярцінскі, А. Петрашкевіч), раз паспрабаваўшы, болей яго не вярталіся. Я ж люблю і найбольш разумею менавіта музычны тэатр. Працуючы ў Саюзе тэатральных дзеячаў, я мела існавалі магчымасць прысутнічаць на рэпетыцыях, вывучаць увесь працэс стварэння опернага спектакля. І цяпер, маючы творчае ўзаемаразуменне з такімі

здольнымі кампазітарамі, як У. Солтан і В. Войцік, наўрад ці я захачу памянцы жанр.

Калі ж гаварыць пра тэматыку, то гісторыя і фальклор — крыніцы невычэрпныя.

3. Пачну здалёк. Зараз у беларускай грамадскай адкрыліся вочы, і яна здзіўлена пытае: «Чаму жамойты называюць сябе літвоў? Гэта ж мы — літва!» Сапраўды, узяўшы нашу назву, жамойты аўтаматычна прысвоілі і нашу гісторыю. У інтэрв'ю з жамойцкімі дзеячамі даводзіцца чытаць, што, маўляў, Гродзеншчына і частка Віцебшчыны — гэта этнічна нашы тэрыторыі (хоць абсалютна ясна, што летапісная літва — гэта асобны народ, які быў асіміляваны славянамі, зліўся з імі і стаў часткай беларускай нацыі).

Іван Ласкоў робіць навуковае адкрыццё: летапісная літва была не балцкім, а фіна-ўгорскім народам. І гэтае адкрыццё кладзе канец усім прэтэнзіям жамойтаў на нейкую выключную ролю ў нашай гісторыі. Кожны новы артыкул Ласкова ўсё больш даказва пацвярджае яго гіпотэзу. Я не магу зразумець зацятага маўчання нашых навукоўцаў. Ну, паспрабуйце яго абвергнуць, калі ён не мае рацыі!

Дзіўную думку пачула я ад адной журналісткі: «Мне больш прыемна быць у сваяцтве з еўрапейскім народам, чым з нейкімі прышэльцамі з Усходу». Не разумею я гэтага арыскага снабізму. Няўжо сапраўды больш пачэсна быць родзічам жамойтаў і латышоў, чым, скажам, фінаў і эстонцаў?

Не ведаю, ці можна назваць гэта хобі, але з часу публікацыі ў «ЛіМ» артыкула Ласкова «Племя пяці родаў» я стала гарачай прыхільніцай яго тэорыі і пачала па магчымасці дапамагаць яму: прапагандаваць яго ідэі, адсылаю да яго ў Якуцк патрэбную літаратуру, выконваю яго даручэнні (нават чытала яго даклад на навуковай канферэнцыі ў Маладзечне), адным словам, адчуваю сябе «даверанай асобай» Ласкова ў Мінску.

— лепшыя вершы пра Беларусь і беларусаў, напісаныя польскімі, латышскімі, літоўскімі, эстонскімі, балгарскімі, французскімі паэтамі... Усіх і не пералічыш. І — падборка «З яўрэйскай паззіі».

А колькі імёнаў у раздзеле «Тваё імя ў сусветнай кнізе...»? Колькі літаратур прадстаўлена?! — Х. Берулава, Р. Гамзатаў, К. Куліеў, Д. Кугульцінаў... Сярод іх і курд Г. Чарказян, які даўно жыве на Беларусі. І пра тое, што адчувае пры гэтым, хораша перадаў у вершы «Другая маці»:

Шчыроць талакой,
жыць вясёлым гуртам
Вучылі людзі,
вучылі бары,
Я ў Беларусі
адчуў сябе курдам,
За гэта дзякуй,
мае сябры!

Сапраўды, Беларусь і збеларушае, але ж яна, Беларусь, і дазваляе кожнаму быць адначасова і сынам свайго народа.

А. М.

беларускай літаратуры Людміла Рабок (яна вяла сустрэчу). Вялікім падзвіжнікам назваў М. Ермаловіча старшыня камісіі па адукацыі, культуры і захаванню гістарычнай спадчыны Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Н. Плевіч. Спмініў ён і на дзейнасці ВЦ «Бацькаўшчына», адзначаўшы, што сёння, калі за асветленне нашай гісторыі памынаюць брацца людзі з антынародных, антыдзяржаўных пазіцый, вельмі патрэбна сапраўдная літаратура па гісторыі нашай Бацькаўшчыны.

На прэзентацыі выступілі старшыня суполкі татарай «Байрам» Якуб Якубоўскі, прафесар Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Язэп Юж, старшыня клуба «Спадчына» Анатоль Бель, супрацоўнік выдавецтва «Народная асвета» Яўген Гучок.

Аб рабоце над кнігай, наогул аб сваім шлюку даследчыка роднай гісторыі раскажаў цёпла сустрэты прысутным М. Ермаловіч.

Вяртанне да нацыянальных вытокаў — адзін з магчымых шляхоў маральнага ачышчэння: ад другу паўсядзённасці, ад нацыянальнага нігілізму, ад бяспамяцтва. З хваляваннем служалі ўдзельнікі прэзентацыі выступленню царкоўнага хору «Унія», а калі загучала знакамітая «Малітва» Н. Арсеневай і М. Равенскага, усе ўсталі.

А. М.

Вішнем!

Авяр'яну ДЗЕРУЖЫНСКАМУ — 75

Багаты жыццёвы і творчы шлях у Авяр'яна Сафонавіча. Нарадзіўся на Кармяншчыне ў сялянскай сям'і. Скончыў Магілёўскі газетны тэхнікум, а пасля тагачасны Камуністычны інстытут журналістыкі ў Мінску. У гады Вялікай Айчыннай вайны быў карэспандэнтам і супрацоўнікам газет у Краснаярскім краі і Калінінскай вобласці, у Маскве. З 1945 года працаваў у рэдакцыі газеты «Чырвоная змена», а з 1949 — у рэспубліканскіх выдавецтвах «Беларусь», «Мастацкая

літаратура», «Онацтва», адкуль і пайшоў на заслужаны адпачынак.

Літаратурная дзейнасць А. Дзеружынскі займаецца з 1939 года. Выдаў некалькі кніг паззіі для дарослых, апошняя з якіх «Веснавей» толькі што выйшла ў выдавецтве «Мастацкая літаратура». Лірчынасць, песеннасць, блізкасць да фальклорных матываў надаюць творам асаблівы каларыт, яны лёгка кладуцца на музыку. Лепшыя з вершаў А. Дзеружынскага і сталі песнямі. Сярод іх асабліва папулярныя «Мяцеліца»

і «Сабірайся ў госці». На слыху ў многіх і песня «Мінскі вальс».

Аднак больш за ўсё А. Дзеружынскі пісаў для дзяцей. Першая дзіцячая кніжка «Цуды ёсць на свеце» з'явілася ў 1960 годзе. А за ёю — «Дзе жыве зіма», «Карагод», «Кую-кую ножку...» Неаднаразова выходзілі і кнігі выбранага: «Добры ветрык», «Вяселікі», «Залаты каласок...»

Вішнем Авяр'яна Сафонавіча з 75-годдзем! Зычым яму доўгага жыцця, новых творчых поспехаў.

Алесю ЯСКЕВІЧУ — 60

«Цюкае мастацтва» — так называецца новая кніга літаратурна-крытычных артыкулаў Алеся Яскевіча, што мае выйсці ў выдавецтве «Мастацкая літаратура». Знакаміты даследчык літаратуры гэтым разам задумваецца над праблемамі перастварэння з блізародных моў, аналізу культуры сучаснага перакладу. Тэматычны ахол гаворкі самы шырокі. Пачынаецца яна з часоў Францішка Скарыны, калі нашы вадатнейшы нацыянальны дзеяч паўставаў і ў ролі перакладчыка. Акцур пра Скарыну-перакладчыка дагэтуль гаварылася меней, ён як бы «зацімняецца» іншымі гранямі свайго таленту. А Яскевіч і тут не прайшоў міма, гэта ўжо ў

ягоным характары — і чалавека, і крытыка, і даследчыка — да ўсяго дакапацца самому, нічога, як кажуць, не браць напавер.

Гэта характэрна было і для яго першай кнігі «Карані маладога дрэва», што выйшла ў 1967 годзе. У ёй не такі яшчэ і вядомы аўтар (пачаў выступаць у друку ў 1958 годзе) веў прыняцёвую гаворку пра тагачасны маладыя таленты. Гаварыў не толькі пра набыткі і недахопы, колькі імкнуўся (і гэта яму ўдавалася) зірнуць наперад, у перспектыву, адчуць, якімі шляхамі пойдзе беларуская літаратура далей. Ужо тады ён заявіў аб сабе як аб удумлівым даследчыку, які ўмее канцэптуальна бачыць пэўныя

літаратурныя з'явы ў самым шырокім кантэксце.

І наступныя кнігі А. Яскевіча — «Ад слова да вобраза» (1968), «Шляхі развіцця беларускай савецкай прозы» (1972, у сааўтарстве з В. Каваленкам і М. Мушыньскім), «Пытанні паэтыкі» (1974, у сааўтарстве з В. Жураўлёвым і Я. Шпакоўскім), «У свеце мастацкага твора» (1977), «Выход за круг» (1985) і іншыя засведчылі, што яго таленту падуладна аналітычнасць аналізу, маштабнасць погляду на з'явы літаратуры і жыцця. Кнігі сведчаць пра вялікую эрудыраванасць аўтара, высокую тэарэтычную падрыхтоўку. Дарэчы, А. Яскевіч — доктар філалагічных навук.

З днём нараджэння, Алесь Сямёнавіч! Няхай і надалей Вяша крытычнае, даследчыцкае піро служыць на карысць беларускай літаратуры, у імя нацыянальнага Адраджэння!

Пятру МАХУ — 60

Споўнілася 60 гадоў украінскаму пісьменніку П. Маху. Пётр Патровіч — з тых літаратараў, хто ў сваёй творчасці не абмянае і Беларусь. У прыватнасці, падзвігу беларускага народа ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі прысвечана яго пазна «Калоссе, або Дума пра

пецярых падлеткаў з Арадура, Хатыні, Картэліч і Сангіі», шматлікія вершы. Тэма Беларусі, яе гістарычнае мінулае раскрываюцца ў кнігах П. Маха «Вокны» і «Свяціне».

Вядомы П. Маха і як празаік, у тым ліку ім напісаны раман «Рунь». У гэтым творы раскажваецца пра

жыццё працоўных Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны. У сюжэтную канву рамана арганічна ўваходзіць фальклор, раскрываюцца народныя звычаі і традыцыі.

Беларуска-украінскім кантактам і літаратурным узаемазвязям прысвечана эсэ П. Маха «Свет Гаўрылюка». З'яўляецца ён і аўтарам артыкулаў пра сучасную паззію «Маладыя галасы Беларусі», «Братэрства радасных шляхі».

Да ўсяго Пётр Патровіч пераклаў на украінскую мову творы Ніла Гілевіча, Анатоля Грачанікава, Пётру Макаля, пазтаў Брэстчыны Івана Арабейкі, Міколы Пракаповіча, Міхася Рудкоўскага і іншых, з зямлёй якой падтрымлівае асабліва цесную сувязь.

Вішнем нашага сябра з днём нараджэння, зычым яму і надалей плённа працаваць на ніве творчых кантактаў і ўзаемазвязяў!

«НОВОЕ РУССКОЕ
СЛОВО»
ПРА М. ЦЕЛЕША

У цікавых, як заўсёды, нататках «ЛІМ», 28 студзеня 1994 г.) Барыс Сачанка расказвае пра Міколу Целеша, беларускага пісьменніка, чый няпросты і трагічны лёс па сёння застаецца таямніцай для яго суайчынікаў як у ЗША, так і ў Беларусі.

Будучы ў Амерыцы, я спрабаваў адшукаць сляды М. Целеша. Распытаў людзей, якія яго ведалі, шукаў матэрыялы ў сямейных архівах. Што-колічы ўдалося знайсці і высветліць. Зараз рыхтую да публікацыі ліставанне М. Целеша з пісьменнікам беларускага замежжа. А пакуль хочацца пазнаёміць чытачоў «ЛІМа» з маленькай зацемкай, якую я знайшоў на старонках рускамоўнай газеты «Новое русское слово» (Нью-Йорк) за 9 студзеня 1975 года.

АБРАБАВАНА КВАТЭРА
ПІСЬМЕННІКА МІКОЛЫ ЦЕЛЕША

30 снежня (1974 г. — Л. П.) кватэру беларускага пісьменніка і супрацоўніка нашай газеты Міколу Целеша абрабавалі ў чацвёрты раз за апошнія два гады. Забралі ў ліку іншых рэчаў самае каштоўнае для яго: машынку «Алімпія» і радыёпрыёмнік «Філікс».

У доме, дзе жыў пісьменнік, арудуе банда злодзей-наркаманаў. Паліцыя добрасумленна рэгіструе кожнае абрабаванне, але... злодзеі працягваюць свае аперацыі беспакарана. Міколу Целешу 70 гадоў, ён лютарыянскі чыноўнік у сваёй кватэры. Пісьменнік хадаўнічаў перад гарадскімі ўладамі аб перасяленні ў іншы гарадскі жыллёвы праект, але пакуль яго хадаўніцтва не мела поспеху.

Вось такая зацемка — кароткая і не надта багатая на факты. Але і яна пралівае пэўнае святло на апошнія гады жыцця М. Целеша ў Нью-Йорку.

Леанід ПРАНЧАК

І НАД
ШКЛОЎШЧЫНАЙ...
ВЯСЁЛКА

Яшчэ з даваенных часоў гуртуюцца вакол Шклоўскай раённай газеты мясцовыя літаратары. А надаўна ў Магілёўскай абласной друкарні выйшаў іх першы калектыўны зборнік паэзіі «Вясёлка над Шклоўшчынай», прысвечаны 50-годдзю вызвалення ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Сродкі на выданне выдзелены з раённага бюджэту.

Прадстаўлена дзесяць аўтараў, двое з якіх — удзельнікі баёў, чацвёра перажылі вайну малалеткамі.

Падборка былога франтавіка Саўкі Асіповіча невыпадкова называецца «Мае гады за гарызонтам». Яго вершы адначасова пра сучаснасць і вайну, пра той трывожны, трагічна-ўразлівы час, які для аўтара застаўся за гарызонтам.

Падзеі мінулай вайны на Шклоўшчыне ляглі ў аснову паэмы «Чэкіст» Георгія Вярбіцкага, а так называлася і партызанская брыгада.

Нізкая «Ляццяць гады, як стрэлы...» прадстаўлены даўні аўтар раёнкі Леанід Галіноўскі, які бачыў вайну падлеткам. Пра гэта ўспамін — у вершы «Лес каля Лупалава». Перажыў ваеннае ліхалецце і Віктар Гаўрусёў, і ў яго нешматлікіх творах згадваецца той час. Вершы Міколы Лісоўскага таксама пераважна пра той час, які азирочыў ружовае дзяцінства, звычайны лёс не толькі дарослых, а і дзятвы.

У зборніку — паэтычныя спробы Яўгенія Гуцол, Міхаіла Грыбанова, Пятра Давідовіча, Валянціна Канькова, у якіх у асноўным сучасныя матывы.

Лявон АНЦІПЕНКА

КНИГА
ПАШЫРАЕ МЕЖЫ

З 18 па 24 мая ў Варшаве праходзіў 39-ы Міжнародны кірмаш кірмаш. Гэта — адзін з самых аўтарытэтных форумаў кітаваздаўцаў свету.

Асобным вялікім стэндам на кірмашы была прадстаўлена Рэспубліка Беларусь. У складзе яе дэлегацыі, якую ўзначальваў намеснік міністра культуры і друку С. Нічупаровіч, былі кіраўнікі выдавецтваў: «Юнацтва» — В. Лукша, «Народная асвета» — І. Лапцёнак, «Вышэйшая школа» — А. Жадан, «Польшчына» — М. Івановіч, генеральны дырэктар фірмы «Белкіта» А. Гурыновіч, а таксама прадстаўнікі шэрагу альтэрнатыўных выдавецтваў і выдаючых арганізацый.

Асабліва вялікую цікавасць у час кірмашу выклікала выданні па гісторыі Беларусі, па беларускай мове, слоўнікавая літаратура, дзіцячыя кнігі на беларускай і польскай мовах, якія выпускаюцца ў нашай суверэннай дзяржаве.

3
«НЕДАПІСАНАЙ
КНИГІ»

МАЯ АДЗІНАЯ

Зямля бацькоў, зямля дзядоў,
Табе дзве тысячы гадоў,
Ты захлыналася ў крыві,
Але жывеш і век жыці.
Тапталі прыхадні цябе,
А ты мужнела ў барацьбе,
На галавешках і касцях
Зноў пачынала свой працяг,
Чужыя сплочвала даўгі,
Хоць і насіла ланцугі,
І ад вайны і да вайны
Раслі і гінулі сыны.
Ты пралівала рэкі слёз
І праклінала горкі лёс,
Пубела з ранна да нідня,
Бо ў свеце ты была адна...
Нарэшце вырваўся ў прасцяг
Наш бел-чырвона-белы сцяг.
Я ім заўсёды ганаруся,
Бо сын нязводнай Беларусі...
Ды ў свеце ўдарылі ў званы,
І стыгне кроў ад навiny,
Трывогі збыту не даюць,
Бо зноў агулам прадаюць
І нас, і нашу зямлю.
Я Бога і людзей малю
Свавольству волю не даваць
І родны Край пашкадаваць,
Бо не даруюць нам віны
Ні праўнікі, ні іх сыны.
Сумленне, розум чалавечы,
Збірайцеся ўсе на веча,
Каб не заплакаць нам аб страце —
Па роднай і адзінай маці,
Каб сэрца не ўчарнела ў скрусе
Па Беларусі. Па Беларусі!
28/II—19/IV—94.

ПАМЯЦЬ

О, памяць, што з табой рабіць?
Ты днём і ноччу не даеш спакою:
То Ціхі акіяны пад Месяцам рабіць,
То нам ніяк не выбрацца з пакою,
Каб не пачулі, уцячы ў палі
І да світання праблукаць паволі.
Ты толькі сэрца жартам не палі
Мне, згаладалама на волі,
Па спелых вуснах, па тваіх вачах,
Пакуль сузор'е ў небе не расстане,
Пакуль агонь нябачны не ачах
І не настала горкае расстанне,
Якое не забудзецца папек
У адзіноце, у журбе, у скрусе,
Калі, прыпаўшы да тваіх папек,
Прызнаюся, што назаўжды скаруся.

О, памяць, што з табой рабіць?
Усё жыццё праходзіць прад вачамі,
Як акіяны бушуе і рабіць
Бясконным днём і доўгімі начаі.
3-6/IV—94.

ЧУЖАЯ РОЛЬ

І бессаромна хлусім, і іграем
Вясёлую чужую роль,
Каб выглядала пекла раем,
І здаўся асалодай боль.

Калі сціскаюць горла слёзы,
Глядзім спакойна на распад
І не зважаем на пагрозы
Былое павярнуць назад.

Хлусню з усмешкай непрыкметна
Адчаю засцілае муць,
Хоць і стаім над апраметнай,
І прорвай, што не абмінуць.

Калі нарэшце без апаскі
Іграць чужую кінем роль,
Трагедыю стануць кізкі,
Слёзамі — слёзы, болем — боль.
22/III—94.

БЛАКІТНАЯ ЗІМА

Прыйдзі, як хадзіла калісьці са мною,
У сінім святле да зняёмых дзвярэй.
Цябе я чакаю вясной і зімою,
Прыйдзі і настылае сэрца сагрэй.

Я трачу надзею, а ты нечакана,
Калі ні цяпла, ні спакою няма,
Зайшла, зачыніла фіранкі старанна,
Каб сэрцы дваім не студзіла зіма.

У змроку падызнеш нячутнай ступою,
І цёплыя рукі раскінеш шырэй.
Мы ў казачным свеце пабудзем з табой,
Ты толькі настылае сэрца сагрэй.

Павольна знікаюць усе таямніцы,
А ты пазіраеш дабрэй і дабрэй.
Я буду табе на каленях маліцца,
Ты толькі настылае сэрца сагрэй.
11/1—94.

Адна не замаўкае нота,
Як абарваная струна.
І адзінота, адзінота,
І сум, і востры боль здаўна,
І зайздрасць прагнучарам і продкам,
Што і на гэтай жа зямлі
Хто доўгі век, а хто кароткі
Па-людску некалі жылі,
У дабраце, у поўнай згодзе
Ад першых да апошніх дзён,
Бо і ў людзей, і ў прыродзе
Сумленне — быў адзін закон.
1-2/II—94

КАЛЯ ВОГНІШЧА

Давай распалім вогнішча на ўзлессі,
Па зорках паварожым давідна,
Мая і Вераніка, і Алеся,
Ты, як і сэрца, у мяне адна.

Заранкамі твае іскрацца вочы.
Хоць усміхніся, хоць загавары.
Мінаюць хутка чэрвеньскія ночы,
І перапёлка кліча на зары.

Няўжо туман сляды твае укрые?
А я знайду прымятую расу,
І на слядах пад ясені старыя,
Цябе, нібы пушынку, данясу.

Пасядзем каля светлае крыніцы
У ціхую святальную пару,
І я табе з расінак завушніцы
І сонечны пярсцёнак падару.

Увечары сустрэнемся на ўзлессі,
Пад шэпэнт яскараў і дубоў.
Мая ты — Вераніка і Алеся,
І Вера, і Надзея, і Любоў.
6/III—94.

Снег завейвае плечы
І маю галаву.
Да жаданай сустрэчы
Я наўрад дажыву.

Праз снягі і завею,
Праз начную жуду
Я хутчэй пасінею,
Чым да шчасця дайду.

Толькі ўспомню аб свяце.
У былыя гады,
Зразумю, што страціў
Назаўжды-назаўжды.

Незваротнаю стратай
Пакараў мяне Бог.
Толькі сам вінаваты,
Што цябе не збырог.
2/II—94.

ХВІЛІНА АДЧАЮ

Куды ісці? — Нікому неведома:
Мне цесны горад, цесны свет,
Таму бягу усё далей ад дому,
Ад радыё, рэкламы і газет.

Як пугі зняць? Як раскізцаца
Ад дум, адчаю і пакут,
І ад бяды цывілізацый,
Што зруйнавалі родны кут,

Што сленяць вочы год за годам,
Што атруцілі усё да тла?
Чыны здаволены народам,
Што прагна сёрбае з катла.

Знясілены п'якельнай зморай
У непрыкаяным жыллі,
Я ведаю, што будзе горай,
Але ж куды далей ісці?

Усё агоркла і абрыдла:
За здэкам — здэк, за шокам — шок.
Людзей ператварылі ў быдла,
Сумленне сперлі ў парашок.

Знясіленыя гінуць дзеці,
Жанчыны слёзы льюць ракой,
І недалёка час па свеце
Пайсці з працягнутай рукой.
20-21/II—94.

З ДАЛЁКАЙ ДАЎНІНЫ

Не ведаю, вы спіце ці не спіце,
Ці бачыце за снамі сны.
Вы толькі ледзь струну краніце
Ў душы далёкай даўніны.

Дзе хвоі з хвоямі гамоняць,
Сумёты сцэжкі замаялі,
Мяне туга і смутак гоняць
Туды, дзе вы гнездо звлі.

У свежы, як пароша, чысты,
Спакойны і салодкі сон
Мне б даліцаць і ўпасці лістам,
Як у пару далёкіх дзён.

Таямным шэптам, поўным згоды,
І поглядам душу сагрэй
І стаць нччаслівым назаўсёды
Ці нечакана дагарэць.
19-21/III—94.

БАГАЦЦЕ

Я траціў усё без звароту
Не раз, і не два, і не тры,
То грукаў дарэмна ў вароты,
Прасіўся ў чужыя двары.

Казалі, — работнік не трэба,
Начлежнікам — месца няма.
Галодным скарыначкі хлеба
Нідзе не давалі дарма.

О, Божачка, колькі я траціў!
Знайсці ж анічога не змог, —
Навечна у матчынай хаце
Пакінуў стаптаны парог.

Гайдаўся, як тычка у полі,
Нібы чарацінка ў трысці.
Ні скарбу, ні лепшае долі
Ні разу не здолеў знайсці.

З дзівацкага я пакалення,
За самых прасцейных праспей,
Таму, што не траціў сумлення,
А значыць, і я — багацей.

Як страчу сумленне, ад страху
Пустая душа задрожыць,
Сябе ахвярую на плаху
І больш не адважуся жыць.
9/III—94.

На шыбах — белыя лілеі
З крыштала выразаў мароз.
Ад захаплення аж нямею
І захапляюся да слёз.

І мроіцца далёкі бераг:
Дрыжаць лілеі на вадзе.
Блукаю я ў туманах шэрых,
А любой не відаць нідзе.

Як ні гукаў, — не дагукаўся.
Мільгнула прывідам яна.
Гляджу туды, дзе ашукаўся,
Праз шыбы цёмнага акна.
22-23/III—94.

АДНА НАДЗЕЯ

Я заўтра ўстану рана-рана,
Работай смагу наталю,
Каб зажыла старая рана,
Святых і грэшных умалю.

Улягу ў марную работу,
Хоць і не ведаю, калі
На віражах, на паваротах
Я адарвуся ад зямлі

І палючу ў такіх высі,
Якіх не бачыў чалавек,
Хоць мне загадваюць: «Не рвіся
Дарэмна ў дваццаць першы век».

Наш страшны век даўно на сконе,
Прапах крывёй, атрутай, злом,
Ад нараджэння і па сёння
Нас выпрабавуюць на злом.

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА КРЫЧЫЦЬ, АЛЕ ЯЕ НЕ ЧУЮЦЬ...

Куды пажэльнімі кругамі
Да ракавых бяздонных сфер
Аслеплы, з вострымі рагамі,
Няўмольны гоніць Люцыфер.

У рай адзіную дарогу
Апанавалі гвалт і здэк.
Надзея толькі што на Бога,
Каб асвяціў наступны век.

Усё, што рупіла, старанна
Зраблё, каб раны залячыць,
Таму устану рана-рана,
Пакуль душа не замаўчыць
21/II—94.

НАДЗЕЯ НА СУСТРЭЧУ

Памяці сына, якога даўно няма

Ён часта па начах прыходзіць
У мой трывожны неспакой,
Пяшчотна па шчацэ праводзіць
Заледзянелаю рукой.

Маленечкі, слабенькі, невідучы,
Бацькоўскай пране цеплыні.
І рэкіем «Во гробе суніць»
Пльве з бяздоннай вышні.

Ён гаварыць яшчэ не ўмее,
А нешта сіліцца сказаць,
Бо з цемры, сыкаючы, змеі
Паўзуць, каб і яго звязаць.

Я ўбачыў толькі цераз краты,
Як раптам вочы ажылі,
Ад жаху ён прамовіў: «Тата,
І заслані, і прытулі».

Ён дакранаецца нясмела
Халоднай ручкай да мяне,
І раптам — здаўся пасівелы...
Не знаю, — па чыёй віне.

Глядзіць злюцелы кат лупаты
З-за акрываўленых лясін,
Бо абмінуў я Курапаты,
А за мяне загінуў сын.

Анёламі пасталі дзеці,
Даўно пакінуўшы Зямлю...
Я веру, — хутка на тым свеце
Да сэрца сына прытулю.

Маленечкага, квюлага, сівога,
Бо ў кожнага — адзіная дарога.
1992—1994 г.г.

Няўжо не ўбачу больш нікога,
Калі праб'е апошні час, —
Ні райскіх кушчаў, і ні Бога,
Ні неба зорнага, ні вас.

Усё, чым ганарыўся, рухне,
Нібы ніколі не было,
І толькі для мяне патухне
Навекі дзеянне святло.

СВЯТОЕ ІМЯ

Валянціне

За старонкай старонку гартаю,
У пыгальніках, кропельках слёз,
І ў дробненькай зносіцы чыгтаю,
Што і мой завяршаецца лёс.

У апошнім радку існавання
Нават коскі нідзе не відно.
Вось і прозвішча хутка расстане, —
Кане разам са мною на дно.

Нават з родных ніхто не зашпаца,
І за гэта удзячны ім я,
На змярканні дыханнем гарачым
Прашаючы я святое імя
І паклічу: «Даруй, дарагая ма-я...»
6/IX—1993—5/IV—94.

АСЕННІ ВЫРАЙ

Так хочацца прайсціся басанож
Па росах, па пяску, па гліне.
Ты толькі мне душу не патрывож,
Асенні вырай, плачам жураўліным.

Згасе пакрысе асенні дзень,
Знікае ў пыле дальняя дарога,
І толькі хісткі учарнелы цень
Вядзе мяне, як павальор сляпога.

Куды усё ж ён завядзе мяне,
Яшчэ не страціўшага зроку?
Як ні марудзь, а лёс не абміне,
І не вярнуцца болей мне са змроку.
1994.

Па сваёй невытлумачнасці наша беларуская нацыя бадай што самая загадкавая ў гэтым свеце. Нашыя мацнейшыя ды большыя колькасна суседзі як з усходу, так і з захаду з адначасовым жадааннем захапіць спаконыя землі нашыя маюць на першамэце даказаць, што не існуе гэтакіх нацый, як беларуская, гэтакіага народу, як беларускі.

Дужа перад панам Богам няйначай правінілася Беларусь. І войны ўсе на яе, і няяснасці ўсе на яе, і прадказаны Бібліяй чорны дзень. Вынішчэнне за вынішчэннем, генацыд за генацыдам — ленынска-сталінскі, чарнобыльскі, духоўны... Чым яшчэ, калі не віной перад Госпадам, тлумачыць тое, што кожнаму пакаленню трэба даводзіць, што мы беларусы, што мы народ адметны, што мы нацыя. Нашым суседзям, генетычна блізкім нам, — і літоўцам, і латышам, — дастаткова толькі нарадзіцца — і яны літоўцы, латышы. А нас, беларусаў, расцягваюць, раздзіраюць то на праваслаўных, то на католікаў, падкладваючы пад гэтае паняцце, што мы то расейцы, то палякі. І уніяцкая царква, якая б магла стаць нашай нацыянальнай царквой, знішчана. Нават аўтакефаліі на радзіме нашай няма. Усё вядзе ў падпарадкаванне так званай трэцяга Рыма. У поўнай адпаведнасці з былой камуністычнай партыйнай структурай.

Беларусь, як бутэрброд, — на свой чэрствы хлеб намазаюць дужэйшыя суседзі, стараюцца намазаць як мага тлусцей і асалоду расцягнуць.

Калі лірычна ўявіць, як хацелася б бачыць нас гэтым мацнейшым суседзям, дык гэта, відаць, вераб'ямі, якія сапраўды на птушыных правах падсуседнічаюць на буслянках, дзе гаспадарыць толькі буслы. Прыводжу вобраз бусла, бо ён святы ў беларусаў, каб падкрэсліць і павагу да дужэйшых суседзяў, да лепшай часткі іх. Бо ў змрочныя часіны нашыя апальнікі

знаходзілі прыпірышча ў лепшых людзей Расіі і Польшчы.

Тады, калі ў чырвонай імперыі, як заўсёды, ударнымі тэмпамі вынішчалася ўсё нацыянальнае, на беларускіх пісьменнікаў легла адказнасць захаваць мову — аснову нацыі і магчымай будучай дзяржавы. Адрозна след агаварыцца, што гэта хутчэй ад усяго была дазволена адказнасць, вымушаны дазвол з боку манопольнай партыі камуністаў. Давалася амплітуда смеласці, якая рэгулявалася жорстка. Літаратура, як і ўся культура, мусіла быць нацыянальнай па форме і сацыялістычнай па змесце. Напрыклад, на пляшчы з белаежскай горкай беларускі арнамент нясмела нагадваў нацыянальную прыналежнасць інтэрнацыянальнага напою. У дадзеным выпадку змест урэшце вырашаў усё. А вось у большыні твораў беларускіх савецкіх пісьменнікаў хіба дазволеныя формы імёнаў Алякс, Міхась, Рыгор, Паўлюк намякалі, што твор made in BSSR.

Па сваёй ідэі пісьменнік перш за ўсё асоба, творца. І само сабой зразумела, што асоба павінна тварыць аднаасобна, быць, так бы мовіць, аднаасобнікам, самому адказваць за сябе, на сябе браць адказнасць за ўсё. Ды ў краіне перамогшага, ці, можа, дакладней было б сказаць — перамогшага ў крыві, сацыялізму ўсё мусіла быць калектыўнае. Фалькларысты ў цывільным нават прыдумалі ад імя народа фармулёўку: дзіва дзіўнае, калектыўнае. Дык вось гэтае далёка не казначнае дзіва і стварала творчыя калгасы, яны саюзамі называліся (каб паўтарыць яшчэ і яшчэ раз, назву савецкае імперыі)...

Цяпер фармальна няма імперыі, фармальна Беларусь незалежная дзяржава, фармальна пісьменнік можа быць вольны. Ды вольны ён перш за ўсё ад сродкаў існавання, ад магчымасці друкавацца і выдавацца. Старыя структуры пад новымі шыльдамі тужаць зашмаргу на шыі беларускай мовы.

Па-ранейшаму адчуваецца сумна вядомае: «язык партии — русский язык». Наша мова адразу не можа скінуць з сябе магільную пліту вагою ў два стагоддзі. Беларуская літаратура крычыць, але яе не чуюць улада-трымцы, бо яны гадаванцы таталітарнага рэжыму, яны так званыя інтэрнацыяналісты. І беларускія пісьменнікі ў сваёй дзяржаве як пасынкі, ці як байструкі. І сапраўды, што ў той паслаўцы: разгуляўся, як сабака ў торбе. Нават выраз «папера ўсё стывае» зыначыўся. Не стала паперы, яна стала дарагой, недаступнай беларускай кнізе. Але яе хапае на нізкапробную прадукцыю, на чырвонажоўтую прэсу, якая адмывае вядома чые грошы, не абмяжоўваючы сябе ў словах пагарды і нянавісці да беларускай сімволікі, да беларускай мовы, і душы беларускага. Арыентацыя такой прэсы антыдзяржаўная, прасавецкая да замшласці. Не адстае ў агульным наступе чырвона-карычневікаў на беларушчыну, на суверэнітэт дзяржавы радзё і тэлебачанне, абслугоўваючы партыю ўлады і ейнага стаўленіка, чырваназоркавая мара ў якога прадаць незалежнасць Беларусі так, каб бясплатна ды нястратна.

Прышло і прыходзіць у літаратуру новае пакаленне. Але ці стануць асобамі творцы беларускага духу, ці хоць ім духу выстаць перад спакусамі рынку, пад пільным позіркам спрадвечнай беларускай нэндзі? На іх надзея. Бо неяк заўважыў Васіль Быкаў: наша літаратура патраціла дзесяцігоддзі, каб даказаць, што ўмее пісьменна пісаць, выглядаць кожнае слова. Ды ведаем мы, што аднаго гэтага ўмельства мала, каб літаратура сцвердзіла сябе, заявіла пра сябе на ўвесь голас ва ўсім свеце. Васіль Быкаў першы сказаў слова праўды, сказаў па-беларуску, сказаў шчыра — і свет пачуў Васіля Быкава, пачуў пра Беларусь.

Народ нараджае асобу, асоба ўзбуіняе нацыю.

Віктар КАВАЛЕНКА

НАБЛІЖЭННЕ ДА СВАБОДЫ СЛОВА

У сваім імкненні да дэмакратыі мы рэдка адважваемся на канкрэтныя справы і задвальняемся эмоцыямі. Выказаныя з адкрытай публічнасцю замахі на свабоду слова не атрымліваюць адпаведнага рэагавання з боку дэмакратычных сіл рэспублікі. Наогул узнікае сумненне, ці здатная сёння беларуская інтэлігенцыя абараніць практычна той кодэкс грамадзянскіх паводзін, які складае сутнасць яе прафесійнай дзейнасці і які адзін толькі можа апраўдаць само яе існаванне.

Ну вось на пачатку года газеты паведамілі, быццам прэм'ер заявіў, што, маўляў, «мы будзем камандаваць прэсай». Усхвалявала гэта каго-небудзь з нас у такой ступені, каб зрушыць на канкрэтнае дзеянне? А між тым прэса не чужая вочына для пісьменнікаў. Іх творчыя інтарэсы самым непасрэдным чынам звязаны з грамадскім станам прэсы і яе палітычным накірункам. Хіба зрабілі мы спробу высветліць, ці правільна карэспандэнты зразумелі словы прэм'ера? Хіба арганізавалі мы залыт дэпутатаў-дэмакратаў у Вярхоўным Савеце з гэтай нагоды? Не. Калі мы будзем разважаць пра паняцце «свабода слова» ва ўмовах Беларусі толькі ў сферы абстрактна-тэарэтычных намаганняў, наўрад ці апраўдаем сваё існаванне як нацыянальнай інтэлігенцыі.

Можна сказаць, што вось толькі-толькі адбыўся XI з'езд пісьменнікаў, аднак на ім ніхто не скардзіўся, што яго твораў не публікуюць, ніхто не згадаў нават пра пагрозу прэм'ера камандаваць прэсай. Значыць, выходзіць, што ў нас усё ў парадку па гэтай лініі? Думаецца, што не. Мы ўсе адчуваем, што сапраўднай свабоды слова ў рэспубліцы няма. І на тэлебачанні і ў друку ідзе даволі мэтанакіраваны, аднак скрыты адбор аўтараў, не дапускаецца палеміка, калі яна вядзе да шматфактарнага ўстанаўлення ісціны. Аднак пра гэта гаварылася мала на нядаўнім пісьменніцкім з'ездзе. І калі такую сітуацыю можна неяк апраўдаць, то хіба толькі тым, што пісьменнікаў на гэты раз займалі яшчэ больш глабальныя праблемы.

Ва ўсіх нас яшчэ не знікла рэліктавае ўяўленне, прывітае таталітарным рэжымам,

Гэтыя публікацыі зроблены паводле выступленняў на Міжнародным кангрэсе ў абарону дэмакратыі і культуры пад эгідай Беларускага ПЭН-цэнтра (Менск, травень г. г.)

што ўрад і дзяржава, дзяржава і радзіма — гэта адно і тое ж. У выніку мы не можам пераадолець у сабе псіхалагічна клішыраваную боязь, што апазіцыя ўрада дае апошняму калі не законнае, то, прынамсі, зразумелае з пункту погляда звычайнай жыццёвай мудрасці няпісанае права не падтрымліваць, у тым ліку бюджэтна, тыя культурныя сілы ў грамадстве, якія настроены апазіцыйна. Між тым адной з самых яркавых прыкмет дэмакратыі ў дзяржаве з'яўляецца падтрымка ўрадам усяго культурнага поля незалежна ад таго, ёсць на ім апазіцыйныя ўсплліскі ці няма. Апазіцыя — гарантыя натуральнага прагрэсу. Трэба прывыкнуць нам усім да несумненнага факта, што літаратура наогул пастаянна знаходзіцца ў апазіцыі да дзяржавы і грамадства, бо хоча бачыць іх ідэальна дасканалымі і квітнеючымі. А па той прычыне, што такога ніколі не здараецца, то літаратуры наканава на вечнай апазіцыянеркай. Вядомы польскі кінарэжысёр Анджэй Вайда, які нацярапеўся ад нападак з боку ранейшых савецкіх і польскіх ідэалагічных службаў, з гонарам заявіў: «Я заўсёды апазіцыя!»

Калі ж браць праблему свабоды слова шырай — у сэнсе абароны культуры і дэмакратыі наогул, то і ў такім ракурсе сур'ёзныя стратэгічныя распрацоўкі ў нас няма. Складанасць заключаецца перш за ўсё ў тым, што беларуская інтэлігенцыя не здолела пакуль што выпрацаваць прымальную для большасці народа нацыянальную праграму незалежнага палітычнага і духоўнага існавання. Роскід пазіцыі нават у асяроддзі дэмакратычных арганізацый і партый такі вялікі, што гэта пагражае вялікімі сутыкненнямі і непрымірнай барацьбой. І не трэба быць вялікім празарліўцам, каб прадбачыць у выніку гэтага далейшае паслабленне ўплыву дэмакратычнай ідэалогіі на грамадства.

У сучасны момант ва ўмовах Беларусі, якая робіць першыя крокі як самастойная дзяржава, завершаная ў той ці іншай ступені канцэпцыя культуры набывае ў дадатак да яе асветна-выхаваўчых функцый больш шырокую нацыянальную ўласцівасць. Культура застаецца не проста полем нацыянальнага жыцця, а ўздымаецца на ўзровень выяўлення экзістэнцыяльнага аблічча нацыі, яе індывідуальнай духоўнай канстанты. Але гэты

ўздым самым непасрэдным чынам звязаны з магчымасцямі дэмакратычных намаганняў і заваёў грамадства. Вось чаму, калі мець на ўвазе палітычныя рэаліі Беларусі, з усёй падставой можна сказаць, што культура — гэта дэмакратыя.

Ісціна вядомая. Аднак у адносінах да Беларусі яна мае спецыфічны сэнс, які, магчыма, ужо знік як перажытачы з самаадчування іншых народаў, што маюць глыбінна замацаваную культурную традыцыю. Дзякуючы натуральнай духоўнай сіле і напорна-развітому філасофскаму зместу яна сама можа супрацьстаяць антыдэмакратычным тэндэнцыям у дзяржаве і быць гарантам нармальнага прагрэсіўнага развіцця нацыі. Калі ж зварнуцца да абставін у Беларусі, дзе формы дэмакратычнага жыцця не ўсталяваліся, дзе, як і ў Расіі, па выразу Я. Еўтушэнкі, пануе «дэмакратыя недэмакратычная», то тут пакуль што абарона культуры азначае абарону дэмакратыі ў прамым і адкрытым сэнсе гэтага паняцця.

Становішча ўскладняецца тым, што вялікая частка пісьменніцкай арганізацыі, апынуўшыся ў постсавецкай рэчаіснасці, стала адкрыта і ваяўніча падтрымліваць антыдэмакратычныя тэндэнцыі ў грамадстве, хоць некаторыя пісьменнікі з гэтай групы раней лічылі сябе безумоўнымі дэмакратамі і гуманістамі. Гэта несумненна паслабіць інтэлектуальную напружанасць духоўнага жыцця ў рэспубліцы, раз'яднае сілы. Палітычная рэакцыя ў Беларусі можа атрымаць істотную падтрымку ў іх асобе. Хацелася б, каб лепшыя з іх, самыя таленавітыя, апамяталіся і на ўласным творчым вопыце адчулі, што толькі дэмакратычны светопгляд дае сапраўдную прастору для сапраўднай творчасці. Для творчасці, вядома, а не для жыццёвай суперуладкаванасці.

Абарона дэмакратыі і культуры — гэта не толькі дэкларацыі, тэарэтычныя праспекты, публіцыстычныя выступленні, хоць і яны несумненна дужа патрэбныя. Гэта ўрэшце наша штодзённая праца па стварэнні напружанага духоўнага жыцця ў рэспубліцы, па стварэнні такой атмасферы, калі б немагчымым было распаўсюджанне маларазвітых і абскурантысцкіх поглядаў на стан рэчаў у нашай краіне.

Хай залануюць у нас сапраўдная дэмакратыя і культура! Хай яны прынясуць шчасце нашаму народу!

НА ВЫСТАЎЦЫ ІУДАІКІ

У экспазіцыйнай зале Іерусалімскага Палаца нацыі працавала пятая Міжнародная выстаўка Іудаікі. Падобным тэрмінам называюцца мастацкія і мастацкія помнікі іўрэйскай культуры і быту. Сярод шматлікіх работ былі прадстаўлены і творы Леаніда Окуня. Да пераезду ў 1989 годзе ў Ізраіль ён жыў у Бабруйску, працаваў у мясцовым прафесійна-тэхнічным вучылішчы, у якім навучніцы авалодалі шматлікімі прафесіямі, звязанымі з мастацтвам. Цяпер у Л. Окуня — новыя вучні, ён выкладае ў школе мастацтваў «Мікве Ісраэль». А сам па-ранейшаму захапляецца разьбой па дрэве, ствараючы шматлікія партрэты, драўляныя скульптуры.

Адзін з павільёнаў Міжнароднай выстаўкі Іудаікі займала тэматычная экспазіцыя «Іўрэйскія мастакі Віцебска». Яе падрыхтавалі мастацтвазнаўцы Рыгор Казоўскі і яго жонка Лёля Кантар-Казоўская. Яны ў Ізраіль таксама нядаўна, пераехалі сюды ў 1992 годзе з Масквы.

Дарэчы, Р. Казоўскі аўтар адзінай на сённяшні дзень манасграфіі «Мастакі Віцебска. Іюда Пэн і яго вучні», выпушчанай маскоўскім выдавецтвам «Інджэ». А вучнямі яго былі Восіп Цадкін, Лазар Лісцік, Саламон Юдовін, Абель Пан... І, вядома ж, знакаміты Марк Шагал. У экспазіцыі было прадстаўлена дваццаць карцін і гравюр.

Па матэрыялах газеты
«Іерусалімскае весті», 1994, N 31

ЛІРЫК ПЕЙЗАЖУ

У пачатку мая ў Светлагорскай карціннай галерэі «Традыцыя» ўрачмста адкрылася персанальная выстава заслужанага дзеяча мастацтваў, гамлячана Мікалая Канстанцінавіча Казакевіча да 60-годдзя з дня нараджэння. Аднойчы А. Саўрасаў зазначыў: «Калі няма любіў да прыроды, то не трэба быць мастаком...» Нават пры першым, павярхоўным знаёмстве з работамі М. Казакевіча можна сказаць адназначна: ён лірык пейзажу.

М. Казакевіч звыкла называюць пейзажыстам, хоць працаваў ён у партрэтным і ў жанравым жывапісе. Варта прыгадаць «Юнацтва», «Над роднымі прасторамі», «У тыле ворага», што сталі хрэстаматыйнымі. І ўсё ж пейзаж — улюбены жанр мастака.

Ён жыў у Гомелі, але ведаюць яго не толькі ў Беларусі. Творы М. Казакевіча экспанаваліся ў Венгрыі, Чэхаславакіі, Польшчы, Германіі, Шры-Ланкі, Фінляндыі, Францыі... Часта выстаўляліся яны ў Маскве. На персанальнай выставе ў Светлагорску прадстаўлены яго пейзажныя работы. Мастак адмовіўся ад дробнага і астрацыйнага апісальніцтва. У яго карцінах пануе не прамалінейная дакладнасць, пазнавальнасць пейзажу, а філасофскае абгульчэнне, што толькі падкрэсліваецца лігнімі рухомымі мазкамі майстра.

Нялёгкі ў мастака лёс. Вайна забрала ў яго бацьку і маці, шасціра дзяціў шукалі паратунку ў партызанскім атрадзе. Пасля — дзіцячы дом, вучоба ў Мінскім мастацкім вучылішчы і ў Беларускай тэатральна-мастацкім інстытуце. Мастак і сёння з удзячнасцю прыгадае такіх педагогаў, як Н. Галоўчанка, А. Малишэўскі, У. Хрусталёў, В. Волкаў, А. Мазалеў, В. Цірэка, У. Сухавёрхаў.

На выставе ў Светлагорску, мабыць, упершыню сабраны разам карціны М. Казакевіча. Гляджу і прыгадаю нядаўнюю гутарку з ім. Мастак гаварыў аб жаданні прывесці шэраг новых карцін Гомелю, бо лічыць яго адным з самых малюнічых гарадоў. Прызнаўся, што збіраецца сказаць сваё «слова» і аб чарнобыльскай трагедыі. І раптам нібыта спачапіўся, растлумачыў: «Я ніводнай работы не напісаў на палітычную тэму...»

Што ж, на тое ён і лірык пейзажу. Спадзяюся, не толькі ў майні ўвясенні.

Ізяслаў КАТЛЯРОЎ
з Светлагорск

У БУДУЧЫХ АФІЦЭРАЎ

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» шэфства над Беларускай вайскавай акадэміяй — нядаўнім вышэйшым вучылішчам. Супрацоўнікі выдавецтва часта гості ў будучых афіцэраў, рэгулярна ў мясцовую бібліятэку паступаюць кніжныя навінкі. І вось — чарговая сустрэча, прысвечаная 50-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Паўстагоддзя мінула з той пары, а памяць — быццам рана. Калі і сцішваецца, дык не надоўга, з цягам часу зноў нагадвае сабе. Асабліва ў тых, хто сам прайшоў вайсковыя ляхаліцы, ваяваў у дэсэнтнай арміі, быў партызанам, падпольшчыкам. А яны, удзельнікі барацьбы з фашызмам, і прыйшлі ў акадэмію — Аляксандр Капусцін, Іван Ноўкаў, Паўлюк Прануза, Пятро Прыходзька, Алякс Савіцкі, Анатоль Сулянаў, Віктар Трышчэнецкі.

Адкрыў сустрэчу галоўны рэдактар «Мастацкай літаратуры» Мікола Кусынію, а вёў яе А. Сулянаў.

СЯРГЕЙ ЭЙЗЕНШТЭЙН вучыўся на інжынера ў Петраградзе. Быў час бурных грамадскіх зрухаў. На яго вачах адбыліся лютаўская, а затым кастрычніцкая рэвалюцыі. Акрылены юнак з уласцівым яму запалам робіцца актыўным рэвалюцыянерам, уступае ў студэнцкі атрад народнай міліцыі. Наддыдзе час, калі гэты асабісты яго ўдзел у падзеях прынясе яму неацэнную карысць як мастаку. У пастаўленым ім кінафільме «Кастрычнік» будзе адлюстравана эмацыянальнае напружанне рэвалюцыянага змагання і прыведзена шмат адпаведных дэталю.

У 1918 годзе будучы кінарэжысёр пакідае інстытут і добраахвотна ідзе ў Чырвоную Армію, на фронт грамадзянскай вайны. У паходных умовах, у дні зацішша, ён рыхтуе спектаклі, робіць дэкарацыі, піша аргінальныя плакаты. Віртуозна авалодае алоўкам...

Чырвонаармейцы шчыра палюбілі нядаўняга студэнта, надаваў начытаннага, які ўмеў даступна пераказваць змест самых разумных і складаных кніжак. Ён быў адзіны сын у высокаінтэлігентных і забяспечаных людзей (бацька

таць пустую сцэну гарадскога кінатэатра. Госць назваў сябе Сяргеем Эйзенштэйнам. Ён спадабаўся Канстанціну Елісееву, і ў іх завязалася шчырае сяброўства. Бачыліся яны часта. У Доме асветы чыталіся лекцыі на розныя тэатральныя тэмы, і Эйзенштэйн ніводнай не прапускаў. Пазней К. Елісееў так апіша тагачаснага С. Эйзенштэйна: «Гэты кволя юнак вабіў да сябе мяккай усмешкай, за якой талілася нейкая хітрынка, а ў невялікіх светлых вачах, схаваных пад высокім ілбом, запальваліся іранічныя агенчыкі, і тады здавалася, нібы дурэлі ў іх залатыя чарыянткі».

Ужо тады ў Эйзенштэйна было многа малюнкаў. Елісеева вельмі здзіўляла яго спелае майстарства: разнастайнасць, шырыня ахопу і пранікнёнасць назіранняў. Проста не верылася, што ў зусім яшчэ маладога хлопца столькі ведаў, трапных назіранняў і мастацкіх нечаканасцей. Елісееў заўважыў, што Эйзенштэйн «шмат чытае, шмат ведае, а яшчэ болей думае і выдумляе».

Ухвалявала цэлая серыя персанажаў з рускай і сусветнай класічнай драматургіі, а таксама часоў сярэднявечча. «Калі я напрасіў растлумачыць змест некаторых з іх, — прыгадаў Елісееў, — дык ён адказаў, што так ён сабе

ПАЧЫНАЎСЯ ЁН НАС

СЯРГЕЙ ЭЙЗЕНШТЭЙН У БЕЛАРУСІ

яго — галоўны архітэктар Рыгі), у доме меліся ўсе ўмовы для развіцця і агульнай адукацыі. Асабліва ўвага надавалася вучэбнаму розным моў. Сяргей яшчэ падлеткам, акрамя латышскай, авалодаў рускай, нямецкай, французскай, англійскай, а пасля — беларускай і нават японскай мовамі.

У 1920 годзе Сяргей Эйзенштэйн апынуўся ў Беларусі. «18-е вайскае будаўніцтва» — так называлася яго інжынерна-тэхнічная часць. Яе накіроўваюць у розныя мясціны франтавай паласы, і Эйзенштэйн знаёміцца з людзьмі нашых вёсак, мястэчак, пасёлкаў і гарадоў.

Прыгадаючы ў 1936 годзе ў Ялце (там здымаліся асобныя эпізоды фільма «Безын луг») беларускі перыяд свайго жыцця, ён расказваў мне:

— Чырвонаармейцы мяне павякалі. І хоць я быў такі ж малады, як і яны, называлі Сяргеем Міхайлавічам. Мы часта пераязджалі і жылі на сухім пайку. Але беларусы — гасцінныя людзі. Яны запрашалі нас у хаты і частавалі гарачай страваю. У звычайным жыцці яны працавітыя і не дужа патрабавальныя да свайго побыту. Вельмі сціплыя, тактоўныя і ўважлівыя. У судстве заўсёды памірковаўныя, высокая цэннасць згоды і сяброўскі лад. Незамкнёныя, шчодрыя і спагадлівыя ў цюжкое хвіліну.

У канцы лета я і іншыя чырвонаармейцы ўдзельнічалі ў маладзёбе. У нас былі коні, і мы памагалі беднякам. Пасля працы ўсе разам спявалі і вяселіліся за бяседным сталом. Стравы разнастайныя і заўжды смачныя, асабліва ні з чым не параўнаўная беларуская мячанка. А славыты бутэн з цыбуляй і шкваркамі, а грыбы розных галюнькаў і прыгатаванні?!
Асабліва мне памяцца вячоркі-попрудкі. У чыю-небудзь хату сходазілі маладзіцы і дзяўчаты з кудзеляю і прасніцамі. Праздучы, расказвалі па чарзе розныя былі і небыліцы, а пасля кудзеля канчалася, прасніцы ставілі ў кут і пачыналіся танцы, поўныя захаплення і забаў. І хіба можна забыць шматкаленыя сялянскія вальсы, поўныя лірычных і жартоўных дзеянняў, неад'емнай забаўы. Доўжыцца гэты вальс гадзіну і болей і нікому не надакучыць — ні тым, што кружаць у ім, ні прысутным, што назіраюць, бо тэатралізаванае дзеянне ў ім захапляе сажэства і нечаканай імпрывізацыяй...

Прыгадава кавасіцу. Ясныя дні, светлыя ночы, і начлег у копах духмянага сена. Дагтуль гучаць у душы чужоўныя народныя песні, што пелі касцы, вяртаючыся дахаты. Яны ішлі захадам сонца — на фоне велізарнага барвовага дыска. Я хачу, каб наш кінааператар Эдуард Ціца зняў гэта ў «Безын луг» — спадзяюся ўзнавіць жывую карціну, якая не пагасла за шмат гадоў у памяці...

Зацаравана слухаў Эйзенштэйн спевы беларускіх жанчын і дзяўчат, гутарыў з імі. Запамінаў прымаўкі, звароты і жарты. Непрыкметна навучыўся гаварыць па-беларуску. Вельмі падобаліся яму словы «лёс», «чуласць», «разлог», «хараво».

Калі вайсковая часць, дзе служыў Эйзенштэйн, знаходзілася пад Лепелем, ён замацаваў сваю пачату ў Валікіх Луках дружбу з Канстанцінам Елісеевым. Елісееў быў тады мастацкім кіраўніком тэатральнай трупы палітдадзела арміі, якая базіравалася ў Полацку.

Калі Елісееў працаваў яшчэ ў Валікіх Луках мастаком і акцёрам Дома асветы, да яго ў грывіроўчанню аднойчы зайшоў хударлявы юнак з зношанай форме студэнта Петраградскага інстытута цывільных інжынераў і паведаміў, што ў сваёй часці ён арганізаваў аматарскі тэатральны гурток, які намерваецца выхарыс-

ўяўляе ўвасабленне п'ес, якія калі яшчэ нікім не напісаны, дык могуць быць напісаны».

Апынуўшыся ў Беларусі, Елісееў успомніў пра Эйзенштэйна. Было вядома, што той недзе на фронце. Але дзе? У сумятні перадыслакацыі яны ўсё ж знайшлі адзін аднаго, і Елісееў паклапаціўся, каб Эйзенштэйна перавялі да яго ў трупу мастаком...

Неўзабаве быў вызвалены Мінск. Елісеева і Эйзенштэйна выклікаў член Рэўаенсавета Юльян Мархлеўскі і прапанаваў размаляваць вагоны агітцягніка, які рыхтавалі на перадавыя пазіцыі. «Працуючы ўвесь дзень навывіль, — пісаў Канстанцін Елісееў, — мы харчаваліся пайковымі хлебам і воблаі, якую смажылі на вуглях тут жа сярод чыгуначных пуцей. Пра гэты перыяд жыцця Эйзенштэйн любіў прыгадаваць, калі мы сустрэкліся. Нарэшце, нам стала вядома, што першая пастаноўка аб'яднанай трупы будзе «На дне» М. Горкага, дзе мне даручаецца роля Кляшча, і, апроч таго, мяне прызначаюць галоўным мастаком».

У мінскім тэатры дэкарацыйнай майстэрні не было зусім, і працаваць на сцэне даводзілася ноччу, бо днём яна была занята рэпетыцыямі, а вечарам на ёй выступалі з канцэртамі і эстраднымі нумарамі. Разам з Эйзенштэйнам мы распрацавалі план збудавання «Начлежкі».

Ветэран Купалаўскага тэатра заслужаны артыст рэспублікі Эдуард Шапка расказаў: «У той час зусім яшчэ малады Эйзенштэйн здзіўляў усіх нас сваёй памяццю, глыбокім веданнем сусветнай гісторыі, літаратуры, жывапісу, музыкі і архітэктуры. Слухалі яго мы, затаішы дыханне. Ён быў кучаравы, вельмі рухавы, падцягнуты. Падчас работы быў сур'ёзна і засяроджаны. У вольную мінуту любіў дасціпна пажартаваць, пасмяяцца. Умеў прыдумаць бясхрыпны сяброўскі розыгрыш. На гэта траціліся секунды, а часцей за ўсё ён шукаў зацішак і доўга чытаў розныя кніжкі...»

Я шчыра і сардэчна сябраваў з ім, і яго, адзінокага, часта заводзіў да сябе дадому на гарачы абед, — гаварыў далей Эдуард Шапка. — Спінтога ні ён, ні я не ўжывалі. І гэта мацавала нашу ўзаемапавагу. Аднойчы, як і належыць сябру, я яму сказаў: «Ведаеш, Сяргей, вачок твайго імя не спыняюцца перашопты. Нашы акцёры, асабліва актрысы, часта заўважаюць цябе на рынку і сцярджаюць, што ты да таго лоўкі па скрытнасці гандляр, што ніхто з іх дагтуль не падлавіў, які тавар перапрадаваў...»

Эйзенштэйн засмяяўся: «Глупства, Эдуард! Брудныя плёткі. Я слухаю жывую беларускую гаворку. Мяне захапляе безліч народных інтанацый. Гэта прыносіць асалоду і радасць ужо само па сабе. А нам жа трэба ствараць нацыянальны тэатр. У каго ж вучыцца, калі не ў народа...»

— Ты знаеш, Аляксей, у мяне тады пырнула слеза. Напрошваецца яна і зараз. Мы ж і дагтуль не авалодалі свайго мовы. І дзе? У сталінскім тэатры? Так дасканала, як Уладзімір Дзядзюшка, ніхто ў нас не гаворыць. Ганібал Дзасушылі сваю гаротную, перайначылі, заштанавалі...»

Менавіта тады, у 1920 годзе, у вызвалены ад беларушчы Мінск прыехаў здымаць для кінахронікі Эдуард Ціца. Агітцягнік, размаляваны Эйзенштэйнам, трапіў у кадр. Значыць, аператар і будучы рэжысёр у той момант знаходзіліся недзе побач, але яны яшчэ не ведалі адзін аднаго. Воня знаёмства адбудзецца праз чатыры гады ў Маскве. Гэтае знаёмства зробіцца творчай дружбай — на ўсё жыццё.

Жонка выкладчыка Беларускай тэатральнай студыі ў Маскве В. Н. Нікіціна пакінула такі

запіс у сваім хатнім архіве: «Сярожу Эйзенштэйна прывёў да нас у дом пісьменнік Павел Антонавіч Аронскі, сын кампазітара Антона Аронскага. Гэта было ўвосень 1920 года ў горадзе Мінску, куды штаб заходняга фронту перавялі са Смаленска. Мой муж займаў пасаду начальніка гаспадарчага аддзела штаба. У вяртанні час нашу даволі ўтульную кватэру наведвалі знаёмыя прыстойныя людзі. На шырокім сталым п'ячэй самавар. Мы пілі чай з хлебам і цукрам, а затым музіцыравалі, спявалі, жартавалі».

Вось так аднойчы ўвечары і з'явіўся ў нас Сяргей Міхайлавіч Эйзенштэйн. Быў ён сярэдняга росту, з вялікай пышнаю шывалюрай, і вельмі хударлявы. Гэта праз шэраг гадоў стаў ён нават залішне поўным. На ім быў белы кіцель і шапка са значком інстытута грамадзянскіх інжынераў. Мы з ім былі адналеткамі, самымі маладымі ў кампаніі, і нека хутка і проста пасябравалі.

На ноч трэба было зачыняць аканіцы. А ў пакоі неабходна было накінуць на іх нейкія просвы. Я ішла на вуліцу і зачыняла аканіцы, а Сяргей Міхайлавіч павінен быў іх прыцягнуць і наклаці просвы. Усё гэта было даволі проста, але ён вырабляў гэта з такой мімікай і жэсты-

куляцый, як у «спраўднім кіно». Даволі часта дапамагаў мне па гаспадарцы: раздзямлюваў чобатам вуголле ў самавары, умела калоў на дробненькія кавалачкі цукар, каб піць чай «у прыкуску», тоненькімі лустачкамі наразаў хлеб, заварваў, як ён казаў, чай на «прыбалтыйскі манер».

Пра мінскі перыяд жыцця Елісееў расказаў: «Неўзабаве быў прапанаваны выбар: або ехаць у Рослаў, куды рухалася армія, або заставацца ў Мінску ў сістэме Наркамасветы, дзе пачынаў жыццё Беларускае дзяржаўнае тэатр. Я вырашыў застацца ў Мінску, а Сяргей Міхайлавіч заявіў мне, што захапіўся марай паехаць у Маскву, каб паступіць у інстытут на аддзяленне японскай мовы. Акрамя таго, у яго ў Расіі маці, а ён адзіны сын. Мы горача абняліся і з тугою развіталіся».

Канстанцін Елісееў пасля таго яшчэ шмат гадоў жыў і працаваў у Мінску. Яго палюбілі і высока ацанілі нашы класікі Якуб Колас і Янка Купала. Усіх трох звязвала да канца дзён нічым не азмірочаная дружба.

Напярэдадні ад'езду з беларускай сталіцы Эйзенштэйн не спаў усю ноч, думаючы пра свой далейшы лёс. Праз многа гадоў ён напіша пра гэта ў аўтабіяграфічных запісках у звычайнай для яго манеры — кароткіх, адсечаных сказах: «... Помню ноч у Мінску. Другі год. Палітупраўленне заходняга фронту. Мастак перасоўных франтавых тэатраў, ускудлачаны, каечаецца па пасцелі. Мастаку трэба адважыцца на самае непрыемнае ў жыцці, трэба прымаць кардынальнае рашэнне — чым быць і кім быць. Я ведаю, як мастаку цюжка. Бо мастак гэты — я».

Бяссонная ноч. Я ліхаманкава качаюся па пасцелі. Поруч на стала папера. Рашэнне Савета народных камісараў. Студэнты могуць вярнуцца. Атрымана ўздзеянне.

Выклік у інстытут у Петраград. І ў гэты ж дзень атрыманы ад начальства дазвол ехаць у... Маскву.

Я заслужыў (размаляўка вагонаў, паходная, складная сцэна).

Там інстытут.

Тут... аддзяленне ўсходніх моў. Адна тысяча японскіх слоў.

Сто іерогліфаў.

Інстытут?

Стабільны побыт?

Трохі шкада сіл, пакладзеных на інстытут.

Здадзена ўся вышэйшая матэматыка. Аж да інтэгрыраваных дыферэнцыяльных ураўненняў. (Як удачныя я матэматыцы за дысцыпліну!)

Але мяне так хочацца пабачыць з цягам часу японскі тэатр.

Я гатовы яшчэ і яшчэ зубрыць і зубрыць словы. І гэтыя дзіўныя фразы іншага мыслення.

Ды яшчэ хачу бачыць — тэатры маскоўскія.

На досвітку — рашэнне гатова.

Скрыўлены шлях, кляпаталіва вызначаны бацькавай рукою.

Хамут парваны.

Жэрабя кінула.

Пакінуты інстытут...»

У Маскву паехаў Эйзенштэйн не адзін, а са сваім сябрам літаратарам Паўлам Аронскім. Той запэўніў, што там у яго не меней сотні добрых сяброў і знаёмых. «Так што пакуль што да чаго, начаваць будзе ў каго. А вось з харчаваннем там кепска». А таму пастараліся назапасіць сяго-таго ў Мінску. Напакіналі яны свае дарожныя рукавікі і рушчылі хоць і ў таварняку, але ў вагоне з дашчатымі нарамі.

Ехалі даволі доўга, бо на вузлавых станцыях іхні састаў заганялі на запасныя пуці, дзе прастойвалі суткі, а то і болей. Але ўсё ж нарэшце прыкацілі ў белаканенную...

Эйзенштэйн быў у шынеліку, у палінялым салдацкім адзенні і ў ялавых чаравіках з абмоткамі.

Дзе пераначаваць?.. Куды ні паткнуцца Арэнскі — не пускаюць. Мэжа, сёй-той і прытуліў бы яго аднаго. А з ім жа яшчэ нейкі салдат акопны з пашарпаным пляцаком і паз'яджанымі абмоткамі...

Усюды дзверы адчыняліся і зачыняліся, як гаворыцца, перад носам. Абышлі шмат не блізкіх адна ад адной кватэр — усё дарэмна. А трэба ж было паказаць ладны кавалак сала і бохан хлеба, і былі б прынятыя, як родныя браты. Наіўныя хлопцы, маладыя, не здагадаліся...

Насоувалася цёмная, бесперспектыўная ноч. Дужа стомленыя, прыселі яны на лаўцы ў нейкім бульварчыку. Цяпла няма. На дварэ — кастрычнік. Арэнскі не ўтрымаўся, схліпнуў ад горкага расчаравання ў сябрах, знаёмых, сказаў: «Пайшлі б на які вакзал, але там а чацвёртай ночы ўсіх пасажыраў вытурваюць. Вызваляюць залы на прыбіранне...»

Раптам ускочыў, як уджалены: «Ведаеш, тут непадалёк жыве мая былая жонка. Яна замужам за вядомым тэатральным рэжысёрам Вялянцінам Сяргеевічам Смышляевым. Пайшлі!»

Эйзенштэйн, чалавек з гумарам, насцярожыўся: «А памяямі нас там не абалюць, па карку не надаюць?»

— Ды што ты, — заспакоіў Арэнскі, — Яны ж людзі інтэлігентныя...

У гадзіну ночы дакльпалі да кватэры Смышляевых. Пастукалі ў дзверы. Пачулі жаночы голас: «Хто так позна?» Павел Арэнскі нібы здранцвеў, але хуценька ачонаўся, штурхнуў пад локаць сябра: «Гавары!»

Эйзенштэйн: «Я з Мінска. Са мною блізка знаёмы вам чалавек, баялівы... Адчыніце!»

Кароткая паўза. І вось хлопцы чуюць той жа жаночы голас: «Валікі Нехта з Мінска... Беларускі акцёр...»

Адказ: «Так, так! Я чакаю адтуль чалавека...»

Дзверы расчыніліся і здарожаныя малайцы ўвайшлі ў кватэру.

Высветлілася: Вялянцін Сяргеевіч Смышляев незадоўга перад гэтым ужо сустрэкаўся з прадстаўніком беларускага ўрада. Размова вялася пра арганізацыю ў Маскве Беларускай драматычнай студыі, кіраваць якую з вялікім жаданнем згадзіўся гэты выдатны рэжысёр і тэатральны педагог, непасрэдны вучань геніяльнага Станіславаўскага...

Дык вось, Смышляев і падумаў, што гэта нехта прыехаў з беларускай сталіцы на працяг размовы. Але, тым не менш, у начлезе абодвум прыезджым не было адмоўлена.

«Раніцай, — як сведчыў кампетэнтны эйзенштэйназнаўца Іван Аксёнаў, — праз некалькі хвілін пасля пачатку гутаркі Эйзенштэйн ужо накідаў нейкі дэкарацыйны матыў, і Смышляев, якому якраз быў патрэбны дэкарацыйны матыў, мог толькі павіншаваць сябе з гошцем. Верагодна, ён падумаў, што на лаўцы і звер бяжыць. Эйзенштэйн ва ўсякім выпадку падумаў менавіта так.»

... Паглыбляецца ва ўспаміны і, здаецца, нібы толькі ўчора развітаўся з Сяргеем Міхайлавічам альбо нават зусім не развітаўся з ім. Унутраным позіркам з бязмежнай выразнасцю бачыў яго, непашарпаннага мастака з усеабдымным розумам, палымным тэмпераментам і нейкай неадлучнай, магнетычнай абаяльнасцю.

Калі да Эйзенштэйна звяртаўся хто-небудзь, ён слухаў з пільнай увагай, шчырым даверам і непасрэднасцю. У здымачнай групе яго надта любілі і паважалі. Ён карыстаўся такім аўтарытэтам, які не часта бывае нават у самых слаўных дзеячаў літаратуры і мастацтва. Людзі, якія працавалі з ім не адзін год, ездзілі разам у кінажурналы і жылі пад адным дахам, размаўлялі з ім заўсёды пачціва. Ён разумее, што валодае вялікай сілай удзеяння, і змякчаў кожную такую сітуацыю далікатнасцю і сардэчнай усмешкай, вельмі даражыў таварыскай роўнасцю. Не вылучаўся сам і нікога не вылучаў, ставячыся да ўсіх з аднолькавай павагай.

Прыезджачы на чарговую здымку, Эйзенштэйн вітаўся з кожным за руку і перад пачаткам працы звычайна расказваў што-небудзь смешнае, ствараючы добры настрой у калектыве. Дарчы, самотным яго ніхто не бачыў нават у дні горкіх непрыймаццей, якія, на жаль, не мінавалі геніяльнага мастака.

Песу, якую ён ставіў у тэатры, ці кінажурналы Эйзенштэйн ведаў на памяць і мог, заплюшчыўшы вочы, убачыць унутраным позіркам увесь свой будучы фільм ці спектакль. Гэта давалася яму лёгка яшчэ таму, што задоўга да здымкі кожны кадр фільма ці сцэны ў спектаклі ён звычайна замалёўваў на паперы і такім чынам фіксаваў творчыя ўяўленні, якія могуць знікнуць бесследна. Памяць у Эйзенштэйна была феноменальна ад прыроды, а малюнкі мацавалі яе, матэрыялізавалі. Яны патрэбны былі і для таго, каб багатая і падатная яго фантазія не завяла ўбок ад вызначаных кірункаў.

У працэсе працы Сяргей Міхайлавіч быў надта патрабавальны, настойлівы і цярплівы ў пошуках. Лічыўся з думкамі і парадкамі сваіх калегаў. Паважаў і цаніў адданыя справе энтузіясты. Меў звычай гаварыць ціха, спакойна, ураўнаважана, але з вагою ў голасе. Усё, што адбывалася ў кадры і на здымачнай пляцоўцы, заўважала яго пільнае вока. Бачыў

тое, што не заўсёды бачылі старанныя асістэнты і памочнікі. Бываў ён саркастычны і злы на язык, але не помніў і не спганяў зла. Быў сумленны, справядлівы і гэтага патрабаваў ад іншых.

Рэжысёра разумелі з аднаго яго позірку. У задуманым ён аставаўся непакісны і на шляху да мэты пераадоўваў любыя перашкоды.

Усе мы ведалі: калі ў Эйзенштэйна рукі на жываце — падходзяць смялей, ён у добрым гуморы, лагодны. Калі ж за спінаю — разлаваны і непрыступны... Нечым незадаволены. І тады не пазаздросціш таму, хто вінаваты. Ад напружанай работы стамляліся ўсе, толькі не ён. У перапынках людзі адлачывалі, а ён увесь у руху. Убачыў яго ў грывіровачнай, а праз якую хвіліну чуеш голас ужо ў касцюмернай альбо з гукаапаратнай. Да ўсяго меў справу, усё праявляў сама.

Дзіву даецца, адкуль у яго было гэтулькі энергіі і трываласці. А пяты гадзіне раніцы ён канчаў здымкі, а ў дзевяць быў ужо ў кінаінстытуце, чытаў лекцыі студэнтам. Вяртаўся дадому і паглыбляўся ў кнігі, а ўвечары ішоў зноў на здымкі, і так кожны дзень. Рэцэпіраваў ён доўга пад асляпляльным святлом велізарных праэктараў. Захапляўся творчасцю да такога самазабыцця, што губляў адчуванне часу. Памятаю, аднойчы глыбокай ноччу некага не аказалася ў патрэбны момант на здымачнай пляцоўцы. Звычайна ціхі, ураўнаважаны, Эйзенштэйн загрымеў у мікрафон:

— Дзе чалавек?.. Быў чалавек, і няма чалавека! Куды знік?

— Сяргей Міхайлавіч, ён абедзе, — нясмела паведаміў нехта з памочнікаў.

Рэжысёр збянтэжыўся:

— Абедзе?.. Хто ж ноччу абедзе?!

Сяргей Міхайлавіч усім быў даступны не толькі ў жыцці, але і ў творчасці. У час здымкаў дзверы ў яго павільне не зачыняліся, і кожны мог прысутнічаць. Болей таго, ён любіў здымаць на вачах у людзей. Асабліва многа цікаўных тоўпілася каля здымачнага аб'екта на натуры. З гэтай грамады звычайна падбіралі статыстаў у масоўку. Эйзенштэйн быў адзінокі, меў жыццёвую, а таксама і творчую патрэбу гарніцу да людзей. Выдатны тэатральны крытык і мастацтвазнаўца Іосіф Юозовіч дае гэтакую тлумачэнне: «Ён быў таварыскі чалавек, яму патрэбны былі людзі, іх прысутнасць падымала ў ім тонус жыцця, радасць светаўспрымання, і патрэбен быў водгук, просты водгук на тое, што ён зрабіў, добразычлівы водгук дзеля таго, каб абуджаць прагу далейшай дзейнасці. Яна ў яго была, вядома, гэтая прага, але каб яна, так сказаць, здзейснілася, яму патрэбен, вельмі патрэбен быў гэты штуршок.»

Ён меў велізарную славу. Адказваючы на бурныя воплескі, якімі яго сустракалі за мяжою, ён безупынна паўтараў: «Вы вітаеце не Ціца і Эйзенштэйна, а мастацтва нашай краіны.»

Суветны вядомы мастак-кінарэжысёр, з'яўляючыся доктарам мастацтвазнаўства і прафесарам Усесаюзнага інстытута кінематографіі, ён быў найвялікшым тэарэтыкам мастацтва, пакінуў пасля сябе каля двухсот навукова-даследчых прац, якія вывучаюцца цяпер у акадэміях усяго свету. Імяна Эйзенштэйна быў адным з тых, хто заклаў фундамент сучаснай навукі ў галіне кіно.

Жывучы ў Маскве, я наведваў беларускую бібліятэку і клуб на Арбацкай вуліцы, дзе слухаў лекцыі, чытаў і перачытваў творы беларускай літаратуры. Помню, як аднойчы ў чытальную залу беларускай бібліятэкі зайшоў С. Эйзенштэйн, папрасіў том Якуба Коласа і паглыбляўся ў чытанне пазмы «Сымон-музыка». Пасля я даведаўся, што Колас спатрэбіўся яму для навучальнай ілюстрацыі. Праз тыдзень на «Масфільме» была абвешчана лекцыя Эйзенштэйна пад акцэраў-лялькаводаў цэха аб'ёмнай мультыплікацыі, які ўзначальваў А. Птушко. Тама лекцыя — «Развіццё таленту ў працэсе жыцця і творчай працы.»

Як заўсёды, на выступленне Эйзенштэйна прыйшло шмат людзей з іншых цэхаў і кінажурнальных груп. Усе з цікавасцю слухалі Сяргея Міхайлавіча, які ілюстравалі сваю прамову багатымі прыкладамі з літаратуры і мастацтва ўсяго свету, пачынаючы з далёкай старажытнасці і да нашых дзён. Гаворачы, напрыклад, пра Пушкінскага Моцарта і Сальеры, ён лёгка і трална пераходзіў да «Марціна Ідэна» Джэка Лондана і потым ужо нечакана да Лесі Украінікі і яе «Лясной песні».

Расказваючы пра лёс таленту ў дарэвалюцыйныя часы, Эйзенштэйн раптам спаслаўся на пазму Якуба Коласа і прачытаў на чыстай беларускай мове:

Эх, чаго нам не прыйшлося,
Браце мілыя, ужмы!
Колькі талентаў зьялося,
Колькі іх і дзе ляжыць,
Невядомых, непрызнаных,
Не аплакваных нікім,
Толькі ў полі адсяпаных!
Ветру поўствам пустым!

Гэтыя радкі, вядомыя змалку, раптам ажылі перада мною ў новым зіхатлівым святле.

Сяргей Міхайлавіч Эйзенштэйн прабыў усяго 50 гадоў і 18 дзён. Недацягнуў да свайго ўжо абвешчанага юбілейнага вечара. Эдуард Ціца гаварыў пра яго так: «Ён любіў жыццё за тое, што яно дае мажлівасць бачыць усё прыгожае, пазычынае і незвычайна радаваўся яму...»

Аляксей СЛЕСАРЭНКА

«ПРА ГЭТА» — ПЕРАДУСІМ... У ТЭАТРЫ

Нядаўняя прэм'ера Рэспубліканскага тэатра юнага глядача «Пра гэта не кажучь» дасціпна засведчыла, што для тэатра няма забароненых тэм, але таксама накрэсліла тэмы звышсучасныя, хворыя, так бы мовіць, для прадстаўнікоў і самых заможных, самых багатых нацый, і для прадстаўнікоў другога, трэцяга, чацвёртага і якога яшчэ там свету... Наша размова з Хубэртам ФЛАХУБЭРАМ, кіраўніком і дырэктарам маладзёжнай трупы «Шнаўль» Нацыянальнага тэатра Мангайма, — аўтарам спектакля, ягоным рэжысёрам і, так бы мовіць, натхніцелем, закранушы адвечную мастацкую тэму, схілілася, аднак, крыху ў іншы бок.

— Я не толькі пазнаёміўся са шмат якімі адметнымі беларускімі акцёрамі, — ласкава пачаў спадар Флахубэр, — але і абмяняўся вопытам работы з імі. Перадусім я пераканаўся ў тым, што нашы погляды на мастацтва супадаюць.

— Нават у такой далікатнай справе, як паловае выхаванне дзяцей? Вы адважліліся прысвяціць ёй спектакль «Пра гэта не кажучь».

— Ну, я б на такую цудоўную тэму размаўляў бы пастаянна. Але спадзюся, што дзеці, якія прыйдуць глядзець на тое, пра што не кажучь, даведаюцца пра яго куды больш у тэатры, чым ад бацькоў ды педагогаў школы.

— Я ведаю, што вы «не казалі пра гэта» ўжо ў сябе дома ў Мангайме. Як прымалі спектакль на радзіме?

— Увогуле спектакль карыстаецца вялікай папулярнасцю не толькі ў Германіі, але і ва ўсім свеце, таму што ён вельмі й вельмі даступна распавядае дзецям пра шмат якія праблемы, якія для пэўнага ўзросту бываюць невырашальнымі. Гэты спектакль упершыню паставіў вядучы тэатр з таг званнага гурта «Ротз Грэнц» («Чырвоная каша»). Гэта была такая суполка тэатральных работнікаў, якая ў сваю творчасць, мовім так, мяшала трохі сацыялізму, а назва «Чырвоная каша» была потым абыграана, маўляў, калі шмат такой кашы з'есці, ад яе пачынае жывот балець. А тэатр, дзе я працую, называецца «Шнаўль», што ў перакладзе азначае «адкрыты рот», або «раз'яўленая дзюбка».

Гаворка на нашых спектаклях ідзе пра моладзь, якая часцяком задае пытанні, на якія старэйшае пакаленне не мае што адказаць. Тэатр наш параўнальна малады і перажывае зараз юнацкі ўзрост. З куртачых штонікаў мы ўжо выраслі, зрабіўшыся важнымі складнікам мастацкай культуры Мангайма. Нам трынаццаць гадоў. За год мы даём па дзевецдзесяць пяцьдзесят спектакляў. У тэатры працуюць усяго шаснаццаць чалавек. У настайным штаце — толькі чацвёрта. Нашы глядачы — гэта жыхары Мангайма і навакольных раёнаў у радыусе ста пяцідзесяці кіламетраў. Большыя нашы глядачы — ад шасці да дзевяці гадоў. Але, па маім назіраннях, самыя цікавыя прадстаўленні надараюцца тады, калі разам з дзецьмі прыходзяць бацькі. Асабліва важна для нас стаіць для моладзі, якая ведае толькі дыскатэкі ды клубы.

— У нас падобныя праблемы...

— Таму варта падбіраць такія спектаклі, якія б цікавілі моладзь з самых нечаканых бакоў. Мы, напрыклад, увялі ў свой рэпертуар яшчэ адзін спектакль «Чырвоная каша» — «Што значыць каханне». Гаворка там ідзе пра пачатак самых пяшчотных дачыненняў між людзьмі, пра радасць блізкасці, ну і, вядома, пра сродкі супраць цяжарнасці ды СНІД. У нас такія тэмы вельмі цікавыя моладзь, зала зазвычай перапоўненая. Праўда, у нашай зале ўсяго сто пяцьдзесят месцаў, але пляцоўка, на якой працуюць артысты, на адным узроўні з глядацкімі крэсламі. Нам вельмі важна ўзаемадзеянне між акцёрамі і глядачом.

— А чаму вы аддаеце перавагу як рэжысёр?

— Сумленнасці. Слова і дзеянне могуць быць цікавымі толькі ў тым выпадку, калі глядач адчувае, што чалавек на сцэне хоча сказаць нешта яму і толькі яму, і — шчыра. А інакш — гэта змарнаваныя высілкі кахання... Мы лічым, што любы артыст — гэта першазвеснік любой філасофіі. Каб стварыць свет, годны чалавека?

— А як вы ставіцеся да нямецкай класікі?

— Як прадстаўнік дзіцячага і маладзёжнага тэатра я кажу ёй — не! Мы намагаемся знайсці сучасныя аўтары, таму звяртаемся і ў Швейцарыю, і ў Галандыю, і ў Данію. Менавіта драматургі гэтых краін цяпер шмат уплываюць на нашы маладзёжныя тэатры. Хоць я пераканаўся, што моладзь з цікавасцю глядзіць у Нацыянальным тэатры Шылера, напрыклад. Але сваю задачу я бачу ў іншым: дапамагчы дзецям, юнакам неяк прыставацца да жыцця, больш яго спазнаць, а ў гэтым сэнсе Шылер і Гётэ мала дапамагаюць. Хоць не выключаю, што якісьці таленавіты рэжысёр з Беларусі так ператракуе нямецкую класіку, што яна зробіцца тэатральным шлягерам.

— Я б хацела запытаць, хто вас фінансуе, як паставілі на справе з рэкламай, як паводзіць сябе з вашым тэатрам прэса і, скажам, міністр культуры, але коротка гэта, напэўна, варта фармуляваць так: што такое спектаклі вашага тэатра для горада і для тых, ад каго залежыць і горад, і, апасродкавана, спектаклі?

— У нас ёсць свой зямельны (зямлі Бадэн-Вюртэмберг. — Ж. Л.) міністр культуры, але

ягоная якасць куды ніжэй за якасць спадара Рылаткі (намесніка міністра культуры Беларусі. — Ж. Л.), таму што ваш спадар умее паставіць справу так, што такія выдатныя майстры, як я, маюць магчымасць працаваць як лічбы патрэбным. (Пры гэтым спадар Флахубэр абаяльна пасміхаецца і хітравата назірае за майёй рэакцыяй!) А што да стаўлення... Вось вам, напрыклад, артыкулы з нямецкіх газет. Вось загаловкі: «Запрошанне да распусці», «Спакусас», «Спакусанне распустаю». У 1983 годзе, калі спектакль з'явіўся, яго спаткала бора абурэння, у 1987 некаторым класам у школах было забаронена наведваць наш тэатр. Маўляў, бацькі баяліся, што іхніх дзяцей... спакусяць! Гаротныя бацькі, яны не разумелі, што дзеці ўжо даўно ведаюць куды больш, чым яны, узорныя мацярыкі ды бацькі, ім дазваляюць... Бо дзеці ўжо даўно глядзелі парнафілмы па некаторых каналах тэлебачання, не прамінулі часопісы з агонельнымі кабатамі, а ў тэатры голых людзей няма. Праўда, за час эксплуатацыі стаўленне шырокай публіцы да спектакля ўсё-такі змянілася, але ёсць зашмат кансерватыўна настроеных людзей. Наш спектакль цікавы тым, што кожны раз ідзе па-новаму: таму што асноўным нашым партнёрам з'яўляецца глядач! І гэта, і праблемы, узятая намі, невычарпальныя. І я захапляюся вашым ПЮГам і, вядома, Беларуссцю, самой рэспублікай, якія ўпершыню адкрылі гэтую тэму для ўсіх былых рэспублік СССР, якія не пабаяліся эксперыментам.

— Здаецца, нас хутка з галавою накрыве хваля парнакіно, агонельнай натуре на вокладах магчымых і немагчымых выданняў і да т. п. ...

— Таму як ніколі важна менавіта з маленства паказаць дзецям, што каханне — гэта не парнаграфія, што нічога агульнага яна з ёй не мае, але звязана з вялікай пяшчотай і вялікай адказнасцю.

— «Пра гэта не кажучь» — гэта яшчэ і пра каханне?

— О, так, бо пра каханне таксама няшмат цяпер кажучь.

— А ў спадара Флахубэра ёсць дзеці?

— Няма, але я штодня намагаюся зрабіць так, каб яны былі.

— А вы біх на свой спектакль запрасілі?

— Я б іх кожны дзень браў у тэатр. Браў бы, бо працую з пачуццём вялікай адказнасці перад дзецьмі і моладдзю. Рэч у тым, што дзіця не знаходзіцца ў цэнтры увагі нямецкага грамадства. Гэта не проста мае меркаванне, — на жаль, я канстатуу факт, не мною даведзены да грамадскіх вушэй. Калі вы паглядзіце хоць бы на тое, якія памяшканні аддадзены дзецям для гульні і навування, дык самі пераканаетесь, што дзіця не можа, як у нас кажучь, «прадстаўляць грамадскую думку». Для рэкламы — так, дзіця мае вялікае значэнне. Напрыклад, для прыватнага тэлебачання, — яно без дзіцячых рэкламы жыць не можа: каб дзеці паўплывалі на бацькоў ды прымусілі іх набыць тое, што рэкламуюць! Рэкламныя выдвецтвы проста эксплуатаюць дзіця! І робіцца гэта так па-майстэрску, што ніхто нізавошта не скажа: эксплуатацыя.

— Ці не значыць гэта, што тэатру ў жыцці дзіцяці вы надаеце яшчэ і пэўную ахоўную функцыю?

— Менавіта так я разумее сваю задачу. Таму і займаюся толькі дзіцячым тэатрам. У нас дзецьмі злоўжываюць, а я магу для іх сёе-тое зрабіць.

— Але беларуская прэса поўніцца прыкладамі нямецкай дапамогі нашым беларускім дзецям, якіх цяпер ужо ўсіх можна назваць дзецьмі Чарнобыля...

— Немец намагаецца супакоіць сваё сумленне тым, што можа ахвяраваць дзесці марак і сказаць сабе, што зрабіў добрую справу. Але калі яму кажуць, што дзесці марак у Германіі — гэта ж зусім няшмат, а беларускаму дзіцяці можа спатрэбіцца куды больш, — вы няшмат знойдзецца людзей, якія гатовы зрабіць гэтае «куды больш». Сацыяльнае сумленне прасцей за ўсё супакоіць дзесці маркам. Свет перакулены... І перакуленае сведадуванне, на жаль, амаль што норма для жыхароў Германіі. Хоць, ваша праўда, тыя, якія, спачувачы, дапамагаюць дзейсна, умеюць аб'ядноўвацца і павялічваць, узмацняць сваю дапамогу... І сябе я разглядаю як маленькага пасланца, які спракавечную нямецкую дабрыню ўсё-такі распаўсюдзіць наўкола...

Гутарку вяла Жана ЛАШКЕВІЧ з дзясцю дапамогаю перакладчыцы Галіны БЯСПОЛАВАЙ

АД РЫСАСЛОЎ ДА РОК-Н-РОЛУ

В траўня ў полацкай галерэі «Рыса» адзначыла свае першыя ўгодкі Таварыства вольных літаратараў. Падчас імпрэзы адкрылася мастацкая выстава «ТВЛаўская рэтрэспектыва», дзе бралі ўдзел самі літаратары-тэвэлаўцы (некаторыя з іх маюць мастацкую адукацыю) і прафесіяналы, што афармляюць выданні Таварыства (Рыта Цімохава, Аляксей Аўчыннікаў). Экспазіцыя распачалася «ТВЛаўскім стадам» — вялікім аркушам, склееным з аіша і вокладак паэтычных зборнікаў Таварыства. Недалёка ад яго сустракаў гэсцей і транспарант «Няхай жыве беларуская літаратура», падпісаны як «транспарант, які адпачывае». У экспазіцыі таксама прысутнічалі «рысасловы» Людмілы Сільной, канцэптуальныя малюнкі Аляся Аркуша, графіка Рыты Цімохавай, Аляся Аўчыннікава і Лявона Вольскага, малюнкi на фотапалеры Леры Сом, дзіцячы малюнак Антона Козіка, вядомы па вокладцы «Ксэракса беларускага», N 5, і чыстыя аркушы палеры, якія былі размалёваны і спісаны вершамі падчас імпрэзы.

У паэтычнай частцы выступілі Славамір Адамовіч, Сяргей Мінсковіч, Юры Гумянюк і Аляксей Аркуш. Полацкая пэтка Лера Сом, праспяваючы ўласныя бардаўскія песні, распачала музычную праграму імпрэзы, у якой, акрамя яе, выступілі Лявон Вольскі («Мроя»), Каця Кавоцкая («Новае неба»), Аляксей Кузьмін (экс-«Мясцовы час») і Сяргей Анішчанка (экс-«Грунвальд»).

А. КОЗІК

ЛЯСНЫЯ ФАНТАЗІІ

Цудоўныя вырабы з бярозы выходзяць з-пад рук жыхара Навагрудка Аляксандра Іванавіча Кондру. Ягоныя вазы, пісьмовыя прыборы, глянці, салынічкі не раз экспанаваліся на выстаўках у Гродне і Мінску і заўсёды карысталіся поспехам.

Трыццаць тры гады выкладаў Аляксандр Іванавіч матэматыку ў школах Навагрудчыны. А калі пайшоў на пенсію, таксама вырашаў не сядзець, склаўшы рукі. Часта ходзіць у лес, адшукаваў розныя нарасці, бярозавыя капы і... фантазіруе.

На здымку: А. Кондру са сваімі вырабамі.
Фота Эдуарда КОБЯКА, БЕЛІНФАРМ

«НАША НІВА», N6

Адноўленая «НН» распачала чацвёрты год свайго існавання. З гэтай нагоды рэдакцыя ўчыніла праменад з Віліні ў Давыд-Гарадок і назад у Віліню, дзума шляхамі перасякаючы ўсю Беларусь з поўдня на поўдзень. Было што пачуць ды пабачыць у Слоніме, Івацэвічах, Бярозе, Пінску, Століне ды шматлікіх беларускіх мястэчках і вёсках. Акрана падарожных нататкаў і гэтым нумары «НН» друкуюцца матэрыялы пра рэдактара колішняй «Нашай Нівы» Аляксандра Уласава — самую каларытную постаць беларускага нацыянальнага руху і пра драматурга Эжэна Ёнэско, які надаўна памёр у Парыжы. Адзінаццаць гадоў таму п'еса Ёнэско «Лісыя спявачка» была пастаўлена ў Мінску. Змешчаныя наведы аднаго з найбольш папулярных сёння ў Польшчы пісьменнікаў Уладзіміра Пазнейскага, эсэ ірландскай карэспандэнткі «НН» Мэры Марон, проза, артыкулы, аналіз таго, што сёння адбываецца на Беларусі, рэцэнзіі ды шмат усяго іншага; Нават гумар.

Пошта

ЯШЧЭ РАЗ ВАКОЛ НАШАГА СУВЕРЭНІТЭТУ

Не магу не падзяліцца некаторымі заўвагамі аб тым тэатры абсурду, у які ператворана кампанія па выбарах прэзідэнта нашай суверэнай краіны. Нехта нам дэклараваў з тэлеэкрана, што будзе прадстаўлены роўны тэлеэфірны час для выступленняў усім афіцыйна зарэгістраваным кандыдатам на пасаду прэзідэнта. Той эфірны час, мабыць, усё яшчэ наперадзе.

А цяпер глядзім «Панараму». Што тут скажаш? У апошнія часы аднаго вядомага палітычнага дзеяча праграму «Час» у народзе называлі так: «Бэнефіс Бржэнева і трошкі аб надвор'і». Цяпер тое самае, што так надакучыла ўсесаюзнаму глядачу, прапаноўваў паўторна глядачу беларускаму. Кожны выпуск нашай афіцыйнай інфармацыйнай праграмы пачынаецца з аднаго і таго ж — удзелу «рэзальнага прэзідэнта» ў той ці другой, іншы раз спецыяльна падрыхтаванай імпрэзе, расказ пра якую доўжыцца пасля заканчэння «Панарамы» на працягу адвольнага прамежку найлепшага эфірнага часу. І за каго нас лічыць гэтая папулярная тэлеэкранная асоба! Бачыце, якая яна добрая: надрукавала ажно 4 трыльёны зайчыкаў для сельскай гаспадаркі! А камерцыйныя банкі, якія яны нядобрыя, усё больш і

больш задзіраюць курс расійскага рубля ў адносінах да таго самага зайчыка! Толькі ці лёгка цяпер знайсці настолькі недасведчаных людзей, якія б не ведалі аб існаванні жорсткай аб'ектыўнай залежнасці другой з'явы ад першай.

Ва ўсе часы, ва ўсякай краіне адным з самых злосьных злачынцаў лічыўся фальшывамаманетчык. Справа тут не толькі ў тым, што гэта — шлях да лёгкага абагачэння канкрэтнай асобы. Выпуск не забяспечаных новымі матэрыяльнымі дабротамі новых грошай падрывае фінансавую сістэму любой дзяржавы. Саматужных фальшывамаманетчыкаў у нас як быццам не выяўлена. Значыць, адзіная прычына інфляцыі ў нашай краіне — выпуск незабяспечаных грошай самой дзяржавай, якая хоча патраціць болей, чым зарабіла.

Папулярная тэлеэфірная асоба клянецца, што з падпісанага ёю дагавору з Расіяй не вынікае ніякай шкоды для нашага суверэнітэту. Што на гэта сказаць? Калі б тыя мёртванароджаныя дакументы, якія былі падпісаны насуперак дзеючай Канстытуцыі, без агульнанароднага рэфэрэндуму, уступілі ў сілу, то гэта быў бы крок назад нават у параўнанні са сталінска-

бржэўскім Саюзам. У рамках былога Саюза многае вырашалася як бы не яўна. Беларусь атрымлівала танную нафту, іншую дапамогу за тое, што размясціла ў сябе вялікую колькасць агульнага войска, за транзіт грузаў па яе тэрыторыі, за тое, што першай сустракала ворага, за працу беларусаў на неабсяжных прасторах Сібіры, нарэшце, за тое, што над яе тэрыторыяй быў рассяяны чарнобыльскі попел, які пагражаў Ленінграду і Маскве. Цяпер расійскі бок узняў цэны на сваю нафту і іншыя энэрганосбіты, — што ж, давайма лічыць грошы і мы. Думаю, што гэта было б цалкам лагічна. Нават прэзідэнт Назарбаеў, вядомы прыхільнік агульнай эканамічнай і палітычнай прасторы, дамогся штогадовых выплат за Байканур. Нам жа прапаноўваць праглынуць аднаровую падачку ў выглядзе абмену адных папяровых грошай на другія. Аднак папяровыя грошы зручныя тым, што іх можна надрукаваць яшчэ і яшчэ. А вось суверэнітэт — такая кепская штука, што прадаць яе можна толькі адзін раз, другі раз прадаваць ужо не будзе чаго.

Аляксандр УРБАНОВІЧ

г. Гомель

НЕ ЗМІРУСЯ З БОЛЕМ НІКОЛІ

Пра тое, што баліць, а чаму баліць — не ведаем, — чаму б не пагаварыць з любімай газетай? Гэты боль схаваны недзе далёка-далёка, мабыць, перададзены нам разам з генамі. А мы яго саромеліся і запіхвалі яшчэ глыбей. Але ён увесць час дрэнны, а калі-небудзь моцна напамінаў аб сабе, проста выбухаў. Знайшоўся-такі, хоць і позна, адзін дужы чалавек, якому гэты боль стаў нясцерпным, і ён захацеў пазбавіцца болю. Але боль трэба выдаляць з усіх нас, бо ўсе мы хворыя. Мы розныя. Хтосьці змірыўся са сваім болем, махнуў на яго рукою ды марудна памірае. А камусьці наш боль не баліць. Есць і такія, хто радуецца нашаму болю.

«Скажу стучацімся — на пуці вашым можае сустраціцца духоўнасці поўны сосуд, сумеіце распознаць яго». Гэта — з вучэння Жывой

этыкі. Ці пазнаем мы «духоўнасці поўны сосуд»? Ці патрэбен ён будзе нам, знявераным, зняважаным ды абражаным?

Асабіста я веру ў тое, што Максім Багдановіч быў дадзены нам Богам. «Случайнасцей не бывае», — сцвярджае Жывая этыка. Нашыя бацькі казалі тое самае: «На ўсё воля Боская». «Хоць зернейкі засохшымі былі — усё ж жыццёвая іх сіла збудзілася; і буіна ўскаласіла вясною жыта на раллі». Вырас, выспеў Колас — наш хлеб. Паўстаў з нябыту языцкі бог — Купала. І мы старанна, як археолагі, пэндзілкамі ачышчаем сваю душу ад пылу стагоддзяў. Аднаўляем старажытнае вясёлае святка — Купалле. Яно таямнічае і рамантычнае, як сам Купала. І Ярыла прыходзіць да нас на Вялікдзень. Мы ўсе адтуль, з язычнікаў, з язычніцтва. І мы, усе людзі жывём на адной зямлі, імя якой

Беларусь. Разбягаем па веравызнаннях, канфесіях, партыях — варагем. Давайце маліцца адной Багіні — Незалежнасці. Будзе ў нас свая Маці — Краіна, — яна памірыць каталіка з праваслаўным, аддасць належнае габрэў, паляку, рускаму...

На другі Вялікдзень (а першы быў мой — каталіцкі) я хадзіла на ўсяночную ў царкву. Трымала ў руках запаленую свечку й у думках малілася за нас, за нашых дзяцей, за Беларусь, за таго, хто позна прыйшоў на нашу зямлю, каб мы здзейснілі тое, што другія народы даўно зрабілі. Яны вызначыліся, як нацыі, як дзяржавы. Але ж, што датычыць нас: сапраўды — лепш позна, чым ніколі.

Ганна МАТУСЕВІЧ

м. Койданава

ГОРАД МІЛОСЦІ

(Пачатак на стар. 5)

хопіць сіл і волі дамагчыся нармальных дэмакратычных пераўтварэнняў — гэта пытанне. Але вымогі ў гэтым кірунку прыкладаюцца — і пісьменнікамі, і мастацкай інтэлігенцыяй, і інтэлектуаламі. Што да тонкай палітычнай дыферэнцыяцыі, дык у нас да яе пакулі далёка, бо адносна закансервавана сацыялістычнай стагнацыі можа быць толькі два радыкальныя франты — «за» і «супраць». Хто «за», той маўчыць, хто «супраць» — не можа зрабіць амаль нічога. Горад Зэра... У тым наша спецыфіка.

Але, думаецца, мінуў час вектарнага супадзення клопатаў нацыянальнай інтэлігенцыі і клопатаў дзяржавы. Так было ўсцяж у XX стагоддзі. Сёння, аднак, пры непарыўнай гістарычнай аднасці дзяржаўнасці і духоўнасці краін Усходняй і Сярэдняй Еўропы, — інтэлектуальны выступляюць хутчэй як нацыянальныя агасферы, вольныя людзі, прадстаўнікі міжнароднага ордэна духу. І арыентавацца ў сваіх стасунках мы мусім перадусім на ідэалістычны элемент ці то ў Польшчы, ці то ў Беларусі, ці то на Украіне. Бо эмпірычная рэальнасць і рэальнасць духоўная, ідэальная, — розныя рэчы. Асабліва што датычыць Беларусі...

Знаю польскі рэжысёр Кшыштаф Занусі, чые фільмы ў мінулым годзе дапалялі нарэшце да Беларусі, падзяліўся з глядачамі поглядамі на будучнасць усходнеўрапейскага рэгіёна. Мастра-філосаф лічыць, што, маючы за сабою стагоддзе страт і марнага лёсу, нашыя народы павінны знайсці новую ідэнтычнасць у свеце, новае самаасведамленне, і гэта, на яго думку, і павінна даць новы спадзеўны імпульс для палітычнага і духоўнага ўладжвання нашых краін, новы штуршок для развіцця мастацтва. З гэтай думкай цяжка не пагадзіцца. Але дзела ўсяго той жада-ны ідэнтытэт, тую нязнаную свомасць перадусім трэба знайсці. Знайсці ўсім нам. Дзякуй за ўвагу!

Дарэчы, захапіўшыся «Еўропай», зусім забыліся пра Летува. Для трох славянскіх бакоў — польскага, украінскага і беларускага — таямнічае засталася, прынамсі, сённяшняе ўнутранае інтэлектуальнае жыццё ў Летуве, бо яе прадстаўнікі не выявілі славянскага імпульсу падчас гамонак і засталіся сам-

насам са сваімі думкамі... Ім не перашкаджалі бавіцца ўнутранымі роздумамі.

Ды ўсё ўрэшце канчаецца. Горад Мілосці застаецца такім толькі да пэўнага часу, і самае галоўнае — пакінуць яго да таго моманту, калі з'явіцца першая хмурынка жалю ці то расчаравання. І па той жа Любартоўскай вуліцы, які колісь паны-рада, ці як яшчэ раней Франціск Скарына, — сыходзім да вакзала аўтабусага, купляючы поспехам булкі з макамі і акідаючы на развітанне паглядам каралеўскага палаца, у які ўваходзіць новая хваля экскурсантаў з усяе Еўропы. Былі там і мы... Перад намі ад Люблінскага вакзала адыходзіць аўтобус «Люблін—Лондан»... «Шаноўнае спадарства! Падаецца, сам факт арганізацыі такой канферэнцыі, як наша, ёсць сведчаннем на карысць пэўнай метафізічнай з'явы, менавіта метафізічнага звароту да таго ідэалагійна-культурнага кантынууму (аднасці), што рэальна існаваў у нашай супольнай дзяржаве колісь... Аказваецца, сучасная германеўтыка сутыкаецца ледзь не з немагчымасцю дыферэнцыраваць той кантынуум на польскі, беларускі, украінскі ды летувіскі складнікі, і так па розных відах мастацтва і досведу: музыцы, філасофіі, літаратуры, жывапісе і інш. Адбываецца як быццам унутрана супярэчлівая рэч: грунтуючы культуровыя штудыі ў абсягу свайго айчынінага (польскага, украінскага, беларускага...) дыскурсу, мы адначасна торым шлях і ў мінуласць, да мінулае аднасці. І наша прыцельская сустрэча ў старажытным Любліне ёсць не што іншае, як пэўны знак вяртання да тае аднасці...» — казаў адзін з нас на развітанні спіч, і яго чулі сцены Трыбунала, што ў старажытнасці выслухалі безліч «вышніх» разборак з нагоды ўпартага няскладвання рэчпаспалітай аднасці. На гэты раз «суддзі» ўсядаліся на пышныя крэсла, аздобленыя дзяржаўнай польскай чырвона-белай сімволікай, у зале, дзе штодзень бяруць шлюб дзесяткі люблінскіх пар... Карцэла самазальпачца: няўжо сімвалічнае супадзенне невыпадковае — шлюб і падняцце, каханне і дыялог... Так, ці не ўпершыню за апошнія чатыры стагоддзі сцены люблінскага Трыбунала слухалі поліфанія чатырох суадных моў; і моўнікі разумелі адзін аднаго без пасярэднікаў, як і іх далёкія продкі; і дзівіўся мясцовы люд, студэнцтва найперш, таму шматгалосся, так падоб-

наму да жывога шматгалосся на люблінскім рынку, вакзале, ва універсітэтах...

Дзівіліся і мы, што патрапілі ў гэтую рэальнасць. Яна адпачатку нагадвала сон, які ні на хвіліну не пералыняўся.

Ужо ў менскім цягніку, пасля мяжы, я зразумеў, у чым для мяне надалей будзе заключацца сутнасць Польшчы і палякаў. Суб'ектыўны *essai* гэтай краіны дазволіў адчуць усё ж існуючы польскі надлом, псіхалагічны надрыў, прыкрыты знешняй экспрэсіяй і эксцэнтрычнасцю. Ці то так выяўляецца памяць пра вайну, пра Майданж (ён, дарэчы, і знаходзіцца ў Любліне, на поўдні горада), пра савецкі ўціск... Ці, можа, карані польскага надлomu знаходзяцца шмат глыбей — у канцы XVIII стагоддзя, адкуль даходзіць да нас звесткі пра трагікамічныя дзівацтвы Пана Каханку падчас загібнення рэчпаспалітай дзяржавы... Можа ж, карэнне гэтае і яшчэ глыбей — у пары каралявання Уладзіслава IV Кучаравага, які ў сярэдзіне XII стагоддзя адмовіўся на карысць немцаў ад зямлі паміж Одрай і Лабай... Увогуле, важней адчуць і ўспрыняць сам надрыў, чым зразумець яго рацыю; бо і нас, беларусаў, рацыянальным чынам пэўна ж не зразумець, ды і самі сябе мы ці разумеем...

Я існа адчуў польскі надлом у думцы, аповядзе, дзеі. Дзела таго гэты народ мне хочацца паважаць, яго гістарычны вопыт хацеўся б засвоіць. Бо «сваё» — гэта не толькі «наша», «сваё» — гэта ўсё сапраўднае навокал; яно, сапраўднае, паўсюль, дзе адбываецца змаганне і трымціць чалавечая пакута, дзе дух чалавечы пераўзыходзіць самога сябе ў змаганні за волю. Чамусьці заўжды ўзлёты духу суправаджаюцца ахвярапрынашэннем... Палакі за сваю волюнасць сплацілі велізарную ахвярную плату. І здабылі ўрэшце тое, што меліся, што заслужылі здабыць. Беларусы кашуную навуку ахвяравання — крэўнага — таксама прайшлі. Аднак сёння ад народа патрабуецца не гатоўнасць памёрці, а — прага жыць. Прага жыць у волі. Навука жыць у волі ніколі б не зашкодзіла беларускаму...

А вясна ў Польшчы, аказваецца, надыходзіць значна раней, чым у Беларусі. Можа, што прынамсі Люблін і люблінцы і створаны адно для вясны — для квецені сквераў і садкоў, пастаральнага ўбору гараджан, бясконцай паслабленасці і мройнасці існавання ў гэтым месцы... Гэта быў Горад Мілосці; гэта быў сон, які застаецца заўсёды з табой.

На сцэне — прэзідэнт Асацыяцыі дамрыстаў і мандаліністаў Галіна АСМАЛОЎСКАЯ, вядучая вечара Марына НОВІКАВА і Маладзечанскі аркестр.

СУМЛЕННАЕ ПАКАЛЕННЕ ВЫБІРАЕ...

(Пачатак на стар. 1)

Так, гэта — падзея.

Амаль праз паўвека высвятляецца, якая чынілася несправядлівасць: нізавошта пакрыўдзілі іх, мандаліну ды гітару. Сунулі пад лаўку ў роднай хаце, вызвалішы пачэснае месца чамусьці для іншых цудоўных і больш маладых інструментаў — для домры з балалайкаю, якім «забяспечылі масавасць». І аркестры рускіх

Мастацкі кіраўнік аркестра «Менск» Генадзь НОВІКАЎ.

«Забутыя мелодыі»...

народных інструментаў спакваля зрабіліся фактам беларускай культуры. Асалода ад іх радаснага каларытнага мастацтва набывае прысмак парадокса, калі задумаешся над тым, што «культурнае ўзбагачэнне» адбывалася не поруч з развіццём даўнейшых традыцый, а за іх кошт...

Падчас вялікага канцэрта-прэзентацыі, красамойнага жывога дапаўнення да тэатральных размоў, дакладаў і спрэчак, са сцэны востра, ды слушна прагучала заўвага таленавітага сумленнага музыканта Валерыя Жывалеўскага: маўляў, з 1947 года, як з'явілася ў кансерваторыі кафедра домры, беларускія музыканты плённа працавалі на карысць рускай народна-інструментальнай культуры, таму варта было б успомніць, нарэшце, пра свае народна-інструментальныя традыцыі ды заняцца іх развіццём.

Дзякуючы гродзенскай музыказнаўцы С. Калчанавай, В. Жывалеўскі знайшоў у архіве цікавую рэч — справу аб зацвярджэнні статута Гродзенскага гуртка аматараў музыкі і драматычнага мастацтва. Прынамсі, у заяве на імя гродзенскага губернатара гаворыцца: «На падставе арт. 17 і 18 правілаў аб саюзах і грамадскіх суполках, найвысачэйша зацверджаных 4 сакавіка 1906 г., маем гонар заявіць Вашаму Правасуддзільству, што мы, якія ніжэй паставілі ўласнаручныя подпісы, служачыя ў Гродзенскай казённой палатцы на пасадзе Сталаначальніка Веніямін Аляксеевіч Шамоўскі, Намесніка Бухгалтара Уладзімір Іосіфавіч Габрылеўскі і падліковага чыноўніка Аўксенцій Іванавіч Шабельнікаў маем намер утварыць у г. Гродне грамадскую суполку пад назвай

З.а. Беларусі Тамара ШАФРАНАВА.

«Гурток аматараў ігры на мандалінах і гітарах» з мэтай утварыць і ўдасканаліваць у г. Гродне аркестравую ігру на ўдарных струнных інструментах».

А вось некаторыя параграфы прадстаўленага статута: «Для замацавання грашовых сродкаў гурток мае права наладжваць канцэрты, спектаклі, літаратурныя і танцавальныя вечарыны... Чальцы прымаюцца ў гурток Праўленнем гуртка і зацвярджаюцца затым бліжэйшым агульным сходам. Прыём членаў у склад аркестра залежыць выключна ад дырыжора... Членскі ўзнос вызначаецца ў памеры 1 рубля ў год. Заўвага: чальцы, жадаючыя вучыцца на аркестравых інструментах пад кіраўніцтвам удзельнікаў аркестра, акрамя членскага ўзносу ўносяць па адным рублі штомесяц, да прыёму дырыжорам у склад аркестра». Дадаваўся і спіс чальцоў праўлення, а таксама кандыдатаў, у ліку якіх называліся «Яўген Валяр'янавіч Лагода, справавод Губеранскага распарадкага Камітэта, жыхар у доме Аўгустоўскай, Пётр Іванавіч Януцэвіч, сталаначальнік Казённой Палаты, жыхар у доме Вейсбрэма па Палявой вуліцы і Густаў Станіслававіч Гілянд, чыноўнік Гродзенскага Аддзялення Дзяржаўнага Банка, жыхар у доме Бянецкага па Банкавай вуліцы». 28 ліпеня 1907 г. з'явілася прашэнне аб перайменаванні «Гуртка аматараў ігры на мандалінах і гітарах» у «Гродзенскі гурток аматараў музыкі і драматычнага мастацтва».

Такі вось факт. Знойдзены таксама дакументальныя сведчанні таго, што да 1917 г. у Мінску было 5 гітарна-мандалінавых, т. з. неапапітанскіх аркестраў, адзін з якіх быў цалкам жаночы і працаваў... пры рэстаране. А яшчэ ёсць шматлікія фотаздымкі 20-х гадоў, якія пацвярджаюць папулярнасць на Беларусі менавіта неапапітанскіх ансамбляў... Ну, а пазней жа з «буржуазнай» гітарай змагаліся. Не ў пашане аказалася й мандаліна.

Часу сплыло нямаля, і страчаную «музычную памяць» аднаўляць даволі цяжка, тым больш, калі ў свядомасці замацаваліся ўжо ўяўленні пра іншыя гістарычныя традыцыі, іншыя культурныя прырыткі. Вядома, сёння выпрабаванне свабодай выбару працінае ўсё наша жыццё. Аднак ніякавата пачуваецца той, хто прывык да выбараў без выбару, бо выбар за яго рабілі іншыя, больш ці менш настойліва даводзячы-рэкамендуючы, як трактаваць гісторыю і сваё месца ў ёй, якую культуру лічыць крэўнай, якую — братняй, якую проста роднаснай, якую — «чужародным элементам», што ды як развіваць, з кім ды як размаўляць...

Выпрабаванне свабодай выбару — пакута для тых, каму не хочацца нічога мяняць не толькі ў масавай музычнай свядомасці, але і ў сваёй уласнай. І як жа ўсцешна, калі сталыя майстры, аўтарытэтных музыканты, вытрымліваюць гэтае выпрабаванне з годнасцю, сумленна глядзяць у вочы гісторыі, а значыць, сумленна глядзяць і ў вочы новаму пакаленню сваіх вучняў і паслядоўнікаў.

Адкрываючы канцэрт-прэзентацыю, прэзідэнт Асацыяцыі беларускіх дамрыстаў і мандаліністаў, знаная дамрыстка, заслужаная артыстка рэспублікі прафесар Галіна Асмалоўская, прынамсі, сказала: «Асацыяцыя створана, каб адрадыць цікавае мастацтва, якое існавала на Беларусі шмат стагоддзяў, — выканальніцтва на мандаліне, пашчотным інструменце, які паходзіць з сонечнай Італіі. Домра працягвае традыцыі мандалінага выканальніцтва, бо яе паходжанне звязана з мандалінай. І цяпер усе дамрысты вучацца валодаць мандалінай...»

Толькі б не паводле сумнявадомай формулы, толькі б не «адно за кошт другога!» Чым шырэйшай зробіцца інструментальная палітра нашага выканальніцкага мастацтва, тым багацейшым ды ярчэйшым будзе сучасны голас беларускай нацыянальнай музыкі. Голас, які пачула ў той вечар ладна запоўненая філарманічная зала.

Так, гэта — падзея: і сярод публікі, і сярод музыкантаў шмат моладзі, выступленні натхнёныя, воплескі гарачыя, «бісы» шнодрыя. Са сцэны ў залу, здаецца, перакінулася вясёлка: столькі сонца, свежасці, лёгкасці, чысціні ў гучанні, у грані размаітых калектываў!

Аркестр «Менск» на чале з маладым маэстрам Г. Новікавым і салістам Р. Палішчуком, якому далікатным хорам падпявалі самі музыкі; Віцебскі актэт балалаек пад кіраўніцтвам знамай Т. Шафранавай; аркестр народных інструментаў Маладзечанскага музычнага вучылішча з вядомым дырыжорам Р. Сарокам і цудоўным салістам — В. Кучынскім... Віртуозны і вытанчаны мастак — цымбалістка Ларыса Рыдлеўская; чароўны ансамбль дамрыстак А. Шоман ды А. Сакалоўскай плюс піяністка В. Карасёва ды ўдарнік В. Кардаільскі. Гучалі мелодыі Я. Глебава, В. Іванова, В. Калыцкі, І. Лучанка, В. Помазава, А. Шлянёва, народныя напевы...

А вось і мандаліна з нямоцным, але такім пранікнёна-спакушальным, ласкавым голасам. Канцэрт для дзвюх мандалінаў, струнных і аргана А. Вівальдзі ў выкананні М. Марэцкага, Н. Ручымскай, К. Шаравы ды квартэта «Забутыя мелодыі» здзівіў, узрушыў, расхваляваў публіку водарам фантазіяў тэмбравых спалучэнняў. Ну, а неапапітанскі аркестр пад кіраўніцтвам Л. Жывалеўскай сустракалі, як сенсачыю. Букет з гэтых вышталючых музычных красак — асалода для меламаана. Але сабраць такі «букет» з ліку выкладчыкаў, студэнтаў Акадэміі музыкі ды універсітэта культуры, музыкантаў-выканаўцаў аказалася, з-за праблем і выдаткаў нашай сістэмы музычнай адукацыі, справай на мяжы рэальнага. 27 чалавек, «узброеных» дзевяццю гітарамі, дзевяццю мандалінамі, віяланцэлямі, лірай, цымбаламі, клавесінам, драўлянымі духавымі, ударнымі інструментамі, усё ж скарэктавалі свае планы, падрыхтаваліся і выступілі. Каларытна, свежа для уха прагучаў «Трыпціх на беларускіх тэм» В. Жывалеўскага, падалося больш арганічным, чым у вар'янце для струннага камернага складу, выкананне Інтрадукцыі і фанданга Л. Бакерыні.

Неапапітанскі аркестр і можа, і павінен аздобіць наша музычнае жыццё, але для гэтага ён мусіць працаваць рэгулярна, мець сталую базу, а не збірацца вялікімі высілкамі саміх удзельнікаў ды кіраўніка. Аркестру «Менск» пашанцавала на дапамогу «Комплекс-банка». Аднаразова спонсарская падтрымка паспрыяла правядзенню канцэрта-прэзентацыі ў філармоніі. А хто будзе свядома і пастаянна падтрымліваць адраджэнне на Беларусі гітарна-мандалінага аркестраў, калі само выканальніцтва на гэтых інструментах вымагае допінгу, бо, па вялікім рахунку, апынулася ў заняпадзе і трымаецца намаганнямі педагогаў-энтузіястаў?

Зрэшты, калі новая генерацыя музыкаў, падтрыманая мудрымі таленавітымі настаўнікамі, выбірае шлях адраджэння, яна вымушана прыняць на свае плечы ношу з яшчэ многіх, многіх пытанняў...

С. БЕРАСЦЕНЬ

Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА

Вясковія музыкі... з «Менска».

**АДКРЫЦЬ
СМІЛАВІЧЫ
СУЦІНА**

Цэнтр навукова-мастацкага жыцця ў апошнім часам перамясціўся ў Нацыянальны мастацкі музей Беларусі. Прынамсі, толькі за кароткі час тут запар адбылося некалькі вызначальных па-свойму мерапрыемстваў.

У шэрагу іх — канферэнцыя да стагоддзя Хаіма Суціна, выдатнага каларыста, беларуса па паходжанні, на работах якога вырасла не адно пакаленне мастакоў. Канферэнцыя была наладжана выкладчыкамі Беларускай акадэміі мастацтваў разам з навуковымі супрацоўнікамі музея. Нацыянальная бібліятэка Беларусі прадставіла выставу кніг пра мастака.

Праўда, кола прысутных звычайна абмежавалася сябрамі і выступальнікамі, якія даводзілі і даказвалі беларускі менталітэт Суціна, бо яшчэ не скончыўся працэс увядзення «новых» імёнаў у кантэкст беларускага мастацтва. І Суцін сярод іх — найярчэйшая велічыня.

У адрозненне ад вынікаў папярэдніх канферэнцый адна з прапаноў была ўсё ж «пачута» Міністэрствам культуры і друку — падчас мяркуемага ў бліжэйшы час Шагалаўскага пленэру завітаць у Смiлавiчы, радзiму Суціна, а надалей, магчыма, наладзіць там наступны міжнародны пленэр. На жаль, у Смiлавiчах не памятаюць імя Суціна, мастэчка ўшчэнт было зруйнавана ў вайну. Толькі дрэвы, што так натхненна выпісаны на яго парызскіх палотнах, дасюль буюць зялёнай...

Н. Ш.

НАШ КАЛЯНДАР

7 чэрвеня — 105 гадоў з дня нараджэння польскага філолага, славіста, гісторыка літаратуры ЮЗАФА ГАЛОМБАКА (1889—1939). Даследаваў беларускую літаратуру, фальклор, этнаграфію. У 1932 годзе выдаў манаграфію «Вінцэнты Дунін-Марцінкевіч — польска-беларускі паэт», у якой падкрэслівае, што той «даў беларусам наймацнейшую зброю ў барацьбе за народнасць — уласную народную літаратуру».

8 чэрвеня — 70 гадоў з дня выхаду першага нумара часопіса сатыры і гумару «АВАДЗЕНЬ». З пералынкамі пачыла свет трынаццаць нумароў, апошні ў 1933 годзе.

11 чэрвеня — 100 гадоў з дня смерці беларускага дзяржаўнага дзеяча, журналіста СЦЯПАНА БУЛАТА (1894—1921). Быў рэдактарам газеты «Савецкая Беларусь». У лютым 1921 арганізаваў газету «Белорусская деревня», якая затым выходзіла як «Белорусская вiска». Янка Купала напісаў верш «На смерць Сцяпана Булата».

17 чэрвеня — 130 гадоў з дня нараджэння рускага мовазнаўцы АЛЯКСЕЯ ШАХМАТАВА (1864—1920). Запісаў беларускі фальклор у Барысаўскім павеце.

21 чэрвеня — 60 гадоў з дня нараджэння паэта ВІКТАРА ХАЎРАТОВІЧА (1934—1991). Першая кніга «Сонца на кельме» выйшла ў 1983 годзе.

21 чэрвеня — 130 гадоў з дня нараджэння этнографа і фалькларыста АЛЯКСАНДРА СЕРЖПУТОУСКАГА (1864—1940). Аўтар шэрагу навуковых прац, сярод якіх «Сказкі і расказы беларусоў-полешукоў» (1911), «Казкі і апавяданні беларусаў з Слуцкага павета» (1926), «Прыскі і забавоны беларусаў-полешукоў» (1930) і іншыя.

24 чэрвеня — 30 гадоў назад у вёсцы Цімавічы Капыльскага раёна быў адкрыты народны музей Кузьмы Чорнага.

27 чэрвеня — 85 гадоў з дня нараджэння пісьменніка СЯРГЕЯ ЗНАЁМАГА (1909—1937).

28 чэрвеня — 80 гадоў з дня нараджэння паэта і празаіка УЛАДЗІМІРА САВІЦКАГА (1914—1989), які пісаў па-руску. Творы выдаваліся ў Маскве і Мінску.

**І ПАДАРУНАК —
ДА ЮБІЛЕЮ**

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпусціла чарговы, пяты том Збору твораў Васіля Быкава. Як вядома, ён будзе складанца з шасці тамоў. Змест жа гэтай кнігі — апавесці, напісаныя параўнальна нядаўна — «Кар'ера», «У тумане», «Абласна». Том, безумоўна, добры падарунак чытачам ды і самому Васілю Уладзіміравічу.

**ДЫ ЯШЧЭ П'ЮЦЬ.
БЕЗ ПРЫЧЫНЫ І МЕРЫ...**

(Пачатак на стар. 3)

п'янства, алкагалізм, а я ж з'яўляюся адным з кіраўнікоў галіны народнай гаспадаркі, дзе гэты самы алкаголь вырабляецца. Тым не менш, я разумею, чаму рэдакцыя запрасіла прыняць удзел у такой гаворцы і мяне, хоць я быццам бы належу да «варожага лагера». Мне спадабалася, што ніхто тут не заклікаў да увядзення «сухога» закона, да забароны вырабы алкагольных напой. Сёння, відаць, ужо мала хто верыць у мэтазгоднасць такіх радыкальных мер. Значыць, гаворку трэба весці пра культуру спажывання алкаголю. Дарэчы, у цывілізаванай Заходняй Еўропе яго спажываюць на душу насельніцтва больш, чым у нас. Тым не менш, усе, каму давялося там пабыць, у адзін голас сцвярджаюць, што п'янства на вуліцах там, як у нас, не бадзюцца. Тлумачыцца гэта, відаць, тым, што п'юць там пераважна піва, вінаградных віны ды шампанскае. І на апошнім месцы — моцныя алкагольныя напоі тыпу гарэлкі.

Цяпер паглядзім, якая ў гэтым сэнсе карціна наглядаецца ў нас. Да 1984 года ў нашай рэспубліцы гадавы выроб і продаж гарэлкі, каньяку і іншых моцных напой складалі 7,4 мільёна дэкалітраў, вінаградных вінаў — каля 14 мільёнаў, плодова-ягадных — больш як 11 мільёнаў і шампанскага — 0,5 мільёна дэкалітраў.

М. Замскі: — Разлівае мора...

А. Рубец: — Так, але звярніце ўвагу на суадносіны нагаданых лічбаў. У гэтым «наборы» алкагольных напой пераважалі вінаградныя і плодова-ягадныя віны...

М. Замскі: — Тыя плодова-ягадныя ў народзе ахрысцілі «чарніламі». З'яўлялася нават катэгорыя п'яніц-чарнілашчыкаў...

А. Рубец: — Не трэба так крыўдзіць нашы беларускія плодова-ягадныя віны. Яны акурат вызначаліся неаблігімі смакавымі і іншымі якасцямі. Не трэба думаць, што якое-небудзь там азербайджанскае вінаграднае віно, вырабленае ў палых умовах, дзе і вады няма, было лепшым за наша яблычнае. Усе гэтыя паўднёвыя «вермуты», «партвейны», «агдамы» і былі тыповымі «чарніламі» — любімым напоём алкашоў.

Пасля вядомай супрацьалкагольнай пастановы ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР у 1986 годзе выроб гарэлкі ў рэспубліцы быў скарачаны да 5,2 мільёна дэкалітраў, вінаградных вінаў наступіла ў продаж толькі 8,3 мільёна дэкалітраў (супраць 13,4 мільёна, што было дагэтуль), поўнасцю была спынена вытворчасць плодова-ягадных вінаў. Слова «спынена», якое я зараз ужыў, утрымлівала самы злавесны сэнс. На большасці нашых вінаводстваў па загадзе дырэктывных органаў было проста знішчана абсталяванне, цэлыя тэхналагічныя лініі. І хоць у нагаданай мной пастанове гаварылася аб перапрафіліраванні вінаводстваў на прадпрыемствы па вырабе сокаў з яблык, ігруш і ягад, практычна мала што ў гэтай справе было зроблена. Дзесяткі тысяч тон садавіны, нарыхтоўку якой спажывецкая кааперацыя амаль спыніла, было ў тыя гады згноена ў калгасных і прыватных садах.

Што мы маем цяпер? У 1991 годзе Саўмін рэспубліцы прыняў комплексную праграму развіцця спірта- і лікёра-гарэлачнай прамысловасці. Сёння, дарэчы, Рэспубліка Беларусь адзіная ў СНД краіна, якая мае такую праграму. Іншая справа, што жыццё ўнесла ў яе свае карэктывы. З-за вядомых падзей, разрыву эканамічных сувязей паміж былымі савецкімі рэспублікамі мы зараз амаль не маем вінаградных вінаў, якія раней завозіліся з паўднёвых раёнаў СССР, найперш з Малдавіі, у чыгуначных цыстэрнах і тут разліваліся ў бутэлькі. У мінулым годзе мы атрымалі ўсяго 0,8 мільёна дэкалітраў вінаграднага віна — у 15 разоў менш, чым дзесяць гадоў назад. Затое гарэлкі мы зараз вырабляем як ніколі раней многа — 13,3 мільёна дэкалітраў (сама болей некалі было — 7,4 мільёна). Такім чынам, мы можам зараз прапанаваць спажываць толькі моцныя алкагольныя напоі. Таму, відаць, і столькі п'яных у нас на вуліцах, у транспарце, іншых людных месцах...

С. Лапцінак: — Тут ёсць адзін пэўны нюанс — гарэлка ў нас сёння больш танная, чым прадукты харчавання. Пітушчы чалавек на спіртным эканоміць не будзе, ён эканоміць на «закусі». І адразу хмялее. Хто, зачыхляўшы, пойдзе спаць, а хто адразу пачынае паказваць характары...

М. Замскі: — Вы, Аляксей Аляксеевіч, распавядаючы пра выраб гарэлкі ў рэспубліцы, мелі на ўвазе, як можна зразумець, дзяржаўныя вытворчыя магучасці. Але ж ішмат алкагольных вырабаў завозіцца камерцыйнымі структурамі з-за мяжы. Яшчэ, здаецца, зусім нядаўна бадай у кожным камерцыйным «кам-ку» прадаваўся фінскі спірт «Рояль».

А. Рубец: — Каб вы ведалі, колькі мы напісалі папер у розныя інстанцыі, пакулі продаж таго «Рояля» быў забаронены. Не думаю, што спрытныя, якія завозілі яго сюды, не ведалі, што гэта не харчовы, а тэхнічны спірт і, спажываючы які ў якасці пітва, можна лёгка

атруціцца. Як спецыяліст, магу засведчыць, што вельмі нізкай якасці і некаторыя іншыя імпартныя гатункі гарэлак, хоць і спакушаюць яны спажываць прыгожай бутэлькай ды маляўнічай наклеей. Я ўжо не кажу пра розныя «армянскія» ды «грузінскія» «каньякі», што ўяўляюць сабой грубую падробку.

М. Замскі: — Як я разумею, дзяржава зацікаўлена ў імпарце алкагольнай прадукцыі, бо спажанне за яе з камерантаў вялікія падаткі?

А. Рубец: — Магу вас запэўніць, што многія камерсанты ведаюць, як можна абвясці тыя падатковыя службы вакол пальца. Гэта мы плацім спаўна акцызны і іншыя падаткі з кожнага літра вырабленага алкагольнага напою.

М. Замскі: — Вядома, што ў многіх краінах Захаду карпарацыі, якія вырабляюць спіртныя напоі, фінансуюць розныя гуманітарныя праграмы, у тым ліку нават, як гэта ні гучыць парадаксальна, — антыалкагольныя. Гэтым самым нібы кампенсуючы шкоду, якую яны наносіць грамадству.

Р. Шылава: — Я ведаю, што так робіцца, напрыклад, у Фінляндыі. У нас такой завядзёнка няма. Праўда, канцэрты, якія тут прадстаўляе Аляксей Аляксеевіч Рубец, аднойчы аказаў нашаму таварыству разавую фінансавую дапамогу. Але было гэта даўно...

А. Рубец: — Толькі акцызны падатак складае 75 працэнтаў кошту кожнай бутэлькі гарэлкі. Але ж гэта не адзіны падатак. Акрамя таго, нам моцна абмяжоўваюць узровень рентабельнасці нашай галіны, яна не павінна перавышаць 15 працэнтаў. Так што кожная капейчына ў нас на ўлік і фінансавыя нейкія гуманітарныя праграмы мы не ў стане.

У. Іваню: — Амаль усе нашыя антыалкагольныя мерапрыемствы не даюць патрэбнага эфекту таму, што трымаюцца на голым энтузіазме. Рызыкуну паўтарыцца, але зноў скажу — гэта адбываецца з-за таго, што ў нас няма дзяржаўнай праграмы барацьбы за цярозы лад жыцця. З 1987 года Міністэрства аховы здароўя пастаянна звяртаецца ў Саўмін з просьбай выдаткоўваць нейкую частку акцызнага

змагаў з п'янствам, нічога не дасць. І, потым, будзем рэальна глядзець на рэчы — 60 працэнтаў бюджэту фарміруецца за кошт вырабу і продажу гарэлкі і іншых алкагольных напой. Значыць, не з увядзення «сухога» ці «паўсухога» закона нам трэба пачынаць змагацца з алкагалізацыяй насельніцтва. Пачынаць трэба са стварэння вакол п'яніц атмасферы грамадскага асуджэння. Чаму ў большасці цывілізаваных краін свету грамадская думка адназначна негатыўна ставіцца да людзей, што злоўжываюць алкаголем? П'яніц там ніхто трымаць на працы не будзе. У нас жа з імі цацкаюцца, ліберальнічаюць, бясконда ўгаворваюць кінучы піць, «узаяцца за розум».

М. Замскі: — Усё гэтае ліберальнічанне адбываецца за кошт дзяржавы. Калі б той завод, ці майстэрня былі прыватнай уласнасцю, наўрад ці цярэў бы гаспадар у сябе п'яніцу...

М. Крэчка: — Не магу ўстрымацца і ад папроку па адрасе нашых медыкаў менавіта ў кантэксце нашай гаворкі. Мне давялося прысутнічаць на адным з пасяджэнняў калегіі Міністэрства аховы здароўя, дзе вырашаліся некаторыя пытанні барацьбы з п'янствам. Слухаў выступаючых і дзейна даваўся, як некаторыя нашы эскулапы вузка разумеюць саму праблему алкагалізацыі насельніцтва. Так, вядома ж, яны прызнаюць, што алкагалізм — гэта хвароба і лячыць яе яны згодны. Што ж тычыць алкагалізму як сацыяльнай з'явы, дык гэты бок справы іх не цікавіць.

У. Іваню: — Даруйце, Мікалай Васільевіч, якімі гэта пытанні, звязанымі з барацьбой з п'янствам, не хоча займацца Міністэрства аховы здароўя?

М. Крэчка: — Сістэма павінна быць, так сказаць, замкнёнай — ад выяўлення алкаголіка, змяшчэння яго ў ЛПП да рэабілітацыі і прадаўладкавання. І ва ўсім гэтым працэсе ад пачатку да канца павінны прымаць удзел медыкі. А што на самай справе? Выцвярзнік, хоць і называецца медыцынскім, а знаходзіцца ў сістэме Міністэрства ўнутраных спраў. Тое самае можна сказаць і пра ЛПП — лячэбна-

Фота А.МАЦЮША

падатку менавіта на барацьбу з п'янствам і алкагалізмам, як гэта робіцца, напрыклад, у краінах Скандынавіі. Але паразумення ў гэтым пытанні мы са сваім урадам не знаходзім.

М. Крэчка: — На маю думку, вы, Уладзімір Уладзіміравіч, перабольшваеце значэнне розных праграм і пастаноў «па пераадоленні» розных негатыўных з'яў у нашым жыцці. Бяда ў тым, што мы забываемся на іх прычынную сувязь. Скажыце, што дасць самая лепшая праграма барацьбы з п'янствам, калі не ўлічваць, што сёння кожная пятая сям'я ў рэспубліцы не мае кватэры, што 250 тысяч дзяцей жывуць у няпоўных сем'ях?

Цяпер колькі слоў аб сувязі няспынянай алкагалізацыі насельніцтва з пагаршэннем крмінальнай сітуацыі ў рэспубліцы. Ужо стала банальным гаварыць, што п'янства штурхае многіх грамадзян на правапарушэнні. У мінулым годзе са 100 тысяч злачынстваў трэцяя частка была здзейснена грамадзянамі ў стане алкагольнага ап'янення. 57 працэнтаў злачынстваў на так званай бытавой глебе, у тым ліку забойстваў, таксама здзейснена ачыурэлімі ад гарэлкі людзьмі. Пра маштабы п'янства красамоўна гавораць і такія лічбы — летась за з'яўленне ў грамадскіх месцах у нецярпым стане было затрымана арганамі ўнутраных спраў каля 600 тысяч чалавек, у тым ліку 16 тысяч падлеткаў. 135 тысяч грамадзян пабыло за год у медыцынскіх кватэрах.

Вось такая сумная карціна. І, разам з тым, перакананы, што скарачэнне вырабу алкагольных напой, як гэтага патрабуюць некаторыя

працоўныя прафілакторы для алкаголікаў. Лячэбны!

У. Іваню: — Калі Міністэрства ўнутраных спраў пачынае скарачаць колькасць месцаў у ЛПП, я не вазьму на сябе смеласць казаць, што гэта яно робіць таму, што не хоча змагацца з алкагалізмам. У праваахоўных органах ішмат праблем, у тым ліку і фінансавых, і гэта я разумею. Не разумею толькі папрокаў, якія тут прагучалі ў наш адрас. Як можна казаць, што медыкі не займаюцца прафілактыкай п'янства, калі ў наркалагічных дыспансерах рэспублікі ўзята на ўлік 150 тысяч чалавек, злоўжываючых алкаголем?

М. Замскі: — Узятая на ўлік, ці праходзяць курс лячэння? Гэта, відаць, розныя рэчы.

У. Іваню: — Вядома ж, іх там лечыць. Як, наколькі эфектыўна — гэта ўжо іншая справа. Што датычыць пытання, якім ведамствам павінны належаць медыцынскія і лячэбна-працоўныя прафілакторы, дык ва ўсім свеце п'янімі займаецца паліцыя, а хворымі — медыкі. Так, алкаголікам, а гэта хворы чалавек, мы павінны займацца, але не п'яніцам, якога ў паўжывёльным, даруйце, выглядзе прывезлі ў выцвярзнік.

М. Крэчка: — Летась у медыцынскіх памерла 20 чалавек. Памерлі яны таму, што ім не была своєчасова аказана кваліфікаваная медыцынская дапамога.

А. Зярнятка: — Па існуючым штатным раскладзе ў медыцынскіх належаць мець толькі фельчара. Вось і ў нашай установе працуе фельчарыца, якая ў стане толькі вызна-

чыць ступень алкагольнага атручвання пацыента. І то робіцца гэта зыходзячы з чыста вонкавага ўражання. Натуральна, у такіх умовах можна не заўважыць і сардэчнага прыступу, нават інфаркту, кроваццяння страўніка і да т. п. Вядома, ужо пры выпіцы, кліенту раптам стала кепска, выклікалі «хуткую дапамогу», і аказалася, што гэты чалавек паступіў да нас з разрывам селязёны.

М. Замскі: — Колькі за год праз вас «праходзіць» людзей?

А. Зярытка: — Летась — пяць тысяч. Раней было значна менш. Сярод нашай кліенты пабыла жанчына. Наогул, па маім назіраннях, жаночае п'янства набірае моцы. Жанчына-алкагалічка — сёння звычайная з'ява. Прычым, алкагалізм у жанчын праяўляецца ў самых агідных, самых пачварных формах. Магу таксама засведчыць, што п'янства значна «паладзела», асноўны наш кантынгент — маладыя людзі ад 18 да 25 гадоў. І яшчэ такая статыстыка — кожны другі, што трапіў да нас, нідзе не працуе.

С. Лапцёнак: — Але ж «адлачынак» у выцярэзніку ўлітае чалавеку ў капейчыну?

А. Зярытка: — Мы з яго спажываннем абслугоўваем 30 тысяч рублёў. Тым не менш, выцярэзнікі ў Мінску, як я ведаю, знаходзяцца на дзяржаўнай датыцы. Прыбыток у нас невялікі, бо паспрабуй, напрыклад, сплаціць грошы з кліента, які нідзе не працуе.

А. Ніканчук: — Відаць, наогул трэба было б так адпрацаваць сістэму спажывання грошай за ўтрыманне ў выцярэзніку, каб гэта як мага менш хваравіта адбывалася на матэрыяльным становішчы сям'і п'яніцы. Яго жонка і дзеці ні ў чым жа не вінаватыя. Алкашка трэба прыцягваць да прымусявай працы.

А. Зярытка: — Мы да гэтай думкі таксама склаліся, але, скажыце, якое сёння падпрямства, пры цяперашнім лішку рабочай сілы, нават беспрацоўі, возьме на працу, хай і часова, п'яніцу?

М. Крэчка: — Мы звярталіся ў Саўмін з прапановай увесці такі від адміністрацыйнага пакарання, які грамадскія работы — недзе 200 гадзін у месца, а заробленыя пакараным чалавекам грошы пераводзіць на муніцыпальныя патрэбы, наркалагічным установам, тым жа медыцынскім. Але падтрымка наша прапанова пакуль што не атрымала.

А. Ніканчук: — Магчыма, гэтая прапанова заслугоўвае таго, каб быць прынятай у Вяжыноўым Савеце ў заканадаўчым парадку.

Р. Война: — Да нас у ЛПП паступаюць людзі ў крайняй ступені доградацы. Тут зайшла спрэчка, хто гэтай «публікай» павінен у першую чаргу займацца — органы правапарядку ці медыкі. Маркую, што і тыя, і другія. Калі паціявіцца ананімна нашых «пацыентаў», дык адразу кінецца ў вочы, што многія з іх — асобы з цвёрдай спадчынаю: або дзеці алкагалікаў, або атрымаўшы пашкоджанні мозга пры нараджэнні, або чэрапна-мозгавыя траўмы ў юначым ці сталым ужо ўзросце. Заўважана, што ва ўсіх іх алкагалізм за кароткі прамежак часу набывае злаякасныя формы і вельмі цяжка паддаецца лячэнню. Мой шматгадовы вопыт працы ў ЛПП паказвае, што многія з іх пазбегнулі б бяды, калі б з дзяцінства знаходзіліся пад пільным наглядом урачоў-наркалагаў. Дарэчы, наркалаг сёння — адна з самых дэфіцытных урачэбных спецыяльнасцей, бо, па сутнасці, у медыцынствах іх не рыхтуюць.

М. Замскі: — Дык усё-такі, Рыгор Антонавіч, лячэбна-працоўны прафілактычны — установа лячэбная ці карная? Колькі гадоў назад я прыязджаў у ваш Светлагорскі ЛПП, і тое, што я там пабачыў, пакінула цюккае ўражанне — строгі, як у калоніі для крмінальных злачынцаў, прапусьны рэжым, высокая агароджа з калочым дротам, краты на вокнах жылых памяшканняў...

Р. Война: — Тут сапраўды ёсць праблема. Я б сказаў, этычнага характару. У ЛПП, як вядома, накіроўваюць па рашонні суда, але ў рашонні гэтым ні слова не гаворыцца аб тым, што «асуджаны» з'яўляецца хворым на алкагалізм.

У. Іваноў: — Лячэбна-працоўны прафілактычны — назва, якая не адпавядае сапраўдному характару гэтай установы. Не для лячэння суды змяшчаюць алкагалікаў, а для, як сказана ў законе, — медыка-сацыяльнай рэабілітацыі. Пасля таго, як змешчаны суды чалавек прайшоў датаксікацыю, ім павінен заняцца майстар па працы, сацыяльны работнік.

М. Замскі: — Я зноў за сваё. Па сутнасці, хворага чалавека, хай і хворага на алкагалізм, ізалююць, прыцягваюць да паднявольнай працы. Фактычна яго крмінальнага злачынцу. Ці не парушаюцца тут фундаментальныя правы чалавека?

У. Іваноў: — Не парушаюцца. Аналагічныя меры прымаюцца ва ўсім цывілізаваным свеце.

А. Ніканчук: — Мы не дасягнем прыкметных зрухаў у пераадоленні п'янства пры існуючым у грамадстве ўзроўні культуры. Культура ў самым шырокім разуменні гэтага паняцця. Ад чаргі ў тэатральны гардэроб да чаргі ля піўной бочкі, дзе пануе жудасная антысанітарыя, паветра сатрасае брудная лаянка, а людзі глытаюць падазроную па смаку вадкасць з брудных слоікаў. Вось вам і культура піцця, пра якую мы тут пачалі гаворку, вось вам і барацьба супраць п'янства і алкагалізму. Ды і наогул, пра якую барацьбу з п'янствам мы можам сёння гаварыць, калі ўлада, тыя ж райсаветы, перасталі займацца арганізацыяй вольнага часу моладзі? Увесь так званы сацыяльтыт пераведзены на платную аснову. Хочаш наведваць музычную

школу — плаці, займацца ў харэаграфічным ці мастацкім гуртку — плаці, хадзіць у басейн ці спортзалу — зноў жа плаці! Вось так у нас дбаюць аб тым, каб абараніць таго ж юнака ці дзяўчыну ад шкоднага ўплыву вуліцы, крмінальных кампаній.

С. Лапцёнак: — У 1977 годзе ў мяне выйшлі дзве кніжкі: адна ў Мінску пад назвай «Сям'я і духоўнае развіццё асобы», другая ў Маскве — «Маральнае развіццё асобы ў сям'і», дзе я выклаў сваё бачанне праблемы барацьбы з п'янствам менавіта ў сямейным калектыве. Павінен сказаць, што кніжкі гэтыя «ішлі» вельмі цяжка, бо трэба было пераадоляваць супраціўленне рэдактараў, якія лічылі, што п'янства для савецкай сям'і і з'ява не тыповая. Гэта быў час, калі грамадства наша жыло ў атмасферы мані і крывадушша, калі самым лепшым лічылася ўсё савецкае — ад узроўню маралі да ўзроўню культуры.

На працягу многіх год я вывучаю праблему «прыобшчэння» да алкаголю падлеткаў. Тут ужо гаварылі, што п'янства маладзее. Я мог бы пацвердзіць гэта лічбамі многіх сацыялагічных даследаванняў, якія праводзіцца нашай лабараторыяй. У 1993 годзе па заданні Саўміна мы праводзілі даследаванне на тэму: «Сям'я ў Рэспубліцы Беларусь: становішча, праблемы, перспектывы». Было апытана 1988 сем'яў ва ўсіх абласных і раённых гарадах, Мінску, у адной з вёсак кожнага раёна. На пытанне анкеты, ці ўпэўнены бацькі, што іх дзеці ўжо зведлі смак спіртнога, станоўча адказала 25,6 працэнта апытаных. 8,1 працэнта адказалі, што не ведаюць, а гэта значыць, што іх з поўным правам можна аднесці да першай групы. Праўда, 66,3 працэнта апытаных даводзілі, што іх дзеці ніколі не спрабавалі хмельных напояў. Але, думаю, многія з іх не ведаюць сапраўдных паводзін сваіх нашчадкаў.

Вы ж глядзіце, што робіцца на школьных выпускных вечарах, дзе большасць хлопцаў, каб падацца сабе і іншым дарослым, накачваюцца спіртным у прыбральні, а пасля гэтага прымаюць удзел у калектывным чаёўнічанні з цукеркамі і тортамі. Зноў жа, ва ўсім гэтым праяўляецца наша саўковае крывадушша. Настаўнікі бачаць, што многія вучні ўшэнт п'яныя, але робяць выгляд, што гэтага не заўважаюць. І гэта замест таго, каб пасадзіць семнаццацігадовых юнакоў за стол з шампанскім, лёгкімі вінамі. Але ж хто дазволіць арганізоўваць «п'янку»? За гэта можна і з працы паліаць.

К. С. — Аднойчы мой сын-школьнік прыйшоў дахаты выпіўшы, і калі я пачаў з ім гаварыць пра гэта, ён усклікнуў: «Я ж, бацька, першы раз, а ў нашым класе ўсе хлопцы даўно п'юць». Выпадак той з сынама мяне страшна напалохаў, напалохаў, бо ведаю — ён мае спадчынную схільнасць да алкагалізму. Бо алкаголік я, яго бацька. І хоць апошняй шэсць гадоў я не бяру хмельнага ў рот, ведаю — да скону веку мне заставацца патэнцыйным алкагалікам, бо варта мне зараз выпіць усяго пяцьдзесят грамаў гарэлкі, як усё вернецца «на кругі своя». Дваццаць пяць гадоў я быў запойным алкагалікам. Прапіваў усё, што можна прапіць. Тут, за «крутым сталом», нехта даводзіў, што ў нас пашыраецца п'янства таму, што адносна танная гарэлка. Дык я вам скажу — пітушлага чалавека не спыніць аніякая высокая цана на алкаголь. Не будзе гарэлкі, знойдзе аджалон, палітуру, дэзадарант, растваральнік фарбы, словам, любую атруту, абы задаволіць нясцерпную смагу.

З тых дваццаці пяці «алкагольных» гадоў — дзесяць спрабаваў я лячыцца. Паспрабаваў усё: і кадзіраванне, і «падшыванне», але кожны раз зрываўся. Я вельмі паважаю ўрача-наркалага Дзмітрыя Уладзіміравіча Сайкова, які тут прысутнічае, але не ў папрок яму скажу, што многія алкагалікі, якія прайшлі кадзіраванне па метадае доктара Даўжонкі, метадае, які ўжываюць многія беларускія наркалагі, засталіся, як кажуць, пры сваіх інтарсах. Памяляецца той, хто думае, што за дваццаць хвілін гаворкі з наркалагам можна вычыцца ад алкагалізму.

І усё-такі, нягледзячы на ўсё сказанае, я поўны аптымізму. Ва ўсякім разе, я цвёрда ўпэўнены, што ўжо не сарвуся, і ўпэўненасць гэтую мне надае прыналежнасць да таварыства «Ананімныя алкагалікі», каардынатарам якога я з'яўляюся. Таварыства «Ананімныя алкагалікі» — скарочана АА (у лацінцы гэтыя літары вымаўляюцца, як ЭЙ-ЭЙ і гэтай абрэвіятурай ва ўсім свеце абазначаюць назву таварыства) было створана ў Злучаных Штатах Амерыкі амаль шэсцьдзесят гадоў назад і за гэты час распаўсюдзілася па ўсім свеце. Сёння па яго праграму працуюць у 158 краінах. «АА» — гэта мужчын і жанчын, якія вырашылі аб'яднаць свае сілы, каб дапамагчы сабе і іншым пазбавіцца ад алкагалізму. Адзіная ўмова для членства ў «АА» — жаданне кінуць піць. Колькасць груп «Ананімныя алкагалікаў» з кожным годам павялічваецца. Вось у маіх руках даведнік па іх размяшчэнні ў Сан-Францыска. Ведаецца, колькі там груп «ЭЙ-ЭЙ»? Больш за чатырыста. Амаль на кожнай вуліцы. Там падыдзі да любога паліцэйскага, і ён табе адразу падкажа адрас бліжэйшага «ЭЙ-ЭЙ».

Летась я звярнуўся ў Саўмін з просьбай дапамагчы з памяшканнем для таварыства, бо нам, фактычна, няма дзе збірацца, а колькасць жадаючых вычыцца ўвесь час расце. Я ім пра гэта кажу, а яны мяне не разумеюць: маўляў, што гэта яшчэ за «ананімныя алкагалікі»?

А. Ніканчук: — Дык дапамаглі?
К. С. — Дзе вы бачылі Я ўжо і ў Мінгарвыканком па гэтым пытанні два гады хаджу і ўсё безвынікова.

А. Ніканчук: — Я паспрабую высветліць, як вам з гэтым дапамагчы.

Д. Сайкоў: — Я хачу адказаць паважанаму К. С. на яго іранічную рэпліку наконт урачоў-наркалагаў, якія абяцаюць за дваццаць хвілін вычыцца ад алкагалізму. Ні я, ні мае калегі ніколі такога не абяцалі і абяцаць не магі. Людзям, якія прыходзяць да мяне лячыцца ад алкагалізму, я кажу — поспех прыйдзе толькі тады, калі ў вас ёсць цвёрдае жаданне пазбавіцца хваробы. Я раблю толькі першы крок на гэтым шляху, імкнучыся сілай псіхічнага, псіхалагічнага ўздзеяння, кажучы па-руску, «наставіць на путь істинный», астатнюю ж частку шляху павінен прайсці сам хворы. Знойдзе для гэтага сілы — яго шчасце. Я ж не думаю, што таварыства «Ананімныя алкагалікі» гарантуе стопрацэнтнае выздараўленне сваіх членаў...

К. С. — Вядома ж, не...

Д. Сайкоў: — Таму, лічу, не трэба супрацьстаўляць розныя метады барацьбы з алкагалізмам.

Р. Шылава: — Дамітрый Уладзіміравіч мае рэцыю, трэба спрабаваць усё, што дапамагае ў барацьбе з п'янствам. Разам з тым, я не магу пагадзіцца з тымі ўдзельнікамі «круглага стала», якія з іроніяй гаварылі аб вядомай «лігачоўскай» пастанове, накіраванай супраць распаўсюджвання п'янства і алкагалізму ў нашым грамадстве. Думаю, што яна адыграла ў гэтай справе станоўчую ролю. Усё-такі такога п'янства, як цяпер, не было.

Што тычыцца нашага таварыства барацьбы за цярозасць, дык яно, нягледзячы на ўсе цяжкасці, дзейнічае, і дзейнічае, лічу, няблага. У нас ёсць праграмы прафілактычнай работы сярод школьнікаў і студэнтаў. Дадамо да гэтага, што мы працуем у цесным кантакце з урачом-наркалагам Дзмітрыем Уладзіміравічам Сайковым і трымаем сувязь з хворымі, якія прайшлі праз яго наркалагічны кабінет.

Адзначу, што вельмі цяжка дапамагчы такім людзям уладкавацца на працу (а многія звяртаюцца да наркалага пасля таго, як іх звольнілі з працы). Калі ў мінулыя гады таварыства мела дамоўленасці з шэрагам прадпрыемстваў аб тым, каб там бралі на працу нашых падапечных, дык зараз ніхто слухаць пра гэта не жадае. Сваіх, нават сумленных рабочых лішак...

ДУМКИ НАЎЗДАГОН

Каторы прыдзірлівы чытач можа папракнуць удзельнікаў «круглага стала» за тое, што яны пакінулі па-за ўвагай нямала пытанняў, звязаных з такой грамадскай праблемай, як п'янства. Але ж з'ява гэта вельмі складаная і шматтабличная, вельмі моцныя карані мае, каб усе яе аспекты можна было абмеркаваць у час адной, хай, на наш погляд, змястоўнай і цікавай гаворкі.

Можна было, відаць, большую ўвагу надаць пытанням антыалкагольнага руху, які апошнім часам нарадзіўся сярод яшчэ нядаўна фанатных прыхільнікаў Бахуса. Мы маем на ўвазе таварыства «Ананімныя алкагалікі», якое, мяркуючы па выстуленні на «круглым сталю» яго каардынатара, мае пільную патрэбу ў дапамозе ўлад. Ніколікі не прынімаючы высакароднасць мэт, якія ставіць перад сабой міжнародны рух «Ананімныя алкагалікі», яго карыснаму дзейнасць, было б, відаць, дарэчы нагадаць, што ў нашай Беларусі значна раней, яшчэ ў сярэдзіне XIX стагоддзя, нарадзіўся масавы антыалкагольны рух. У нагаданай ужо кніжцы С. Цярохіна прыведзены шматлікія факты стварэння ў тагачасных вёсках таварыстваў (брацтваў) цярозасці. У Віленскім і Дзісенскім паветах у 1859 годзе, як піша аўтар, літаральна за некалькі дзён «далі зарок не піць ажно 50 тысяч чалавек».

І яшчэ адзін аспект праблемы п'янства, які, на жаль, не знайшоў адлюстравання на «круглым сталю». Некаторыя яго ўдзельнікі, гаворачы пра крывадушша і ханжакства антыалкагольных кампаній, праводзімых «партыяй і ўрадам», калі забараняліся для выканання за «прапаганду п'янства» нават славуты творы літаратуры і мастацтва, накіталі бетховенаўскай «Застольнай» з яе гарзлівым: «Налей, выпьем, ей-богу, еше...», не казалі, што ў постакамуністычны час на змену ханжакскаму выкрыццю п'янства ў застоўныя гады прыйшоў цынізм масавых застоўляў, якія спадарожнічаюць за раз ці не кожнай прэзентацыі, фестывалю, кангрэсу ці прэм'еры. Там, дзе ў цывілізаваных краінах падобныя мерапрыемствы абмяжоўваюцца традыцыйным «кактэйлем» ці «кавай з каяком», якія спрыяюць нязмушанай гаворцы, у нас яны заканчваюцца грандыёзнай п'янкай, на якую злітаюцца хмары аматараў выпіць і закусьць на дурніцу.

Вядома, не павернецца язык дакараць тую ж камерцыйную фірму за тое, што яна спансе прэзентацыю добрай кнігі, прэм'еру спектакля, або правядзенне фестывалю, але, разам з тым, цяжка зразумець, чаму нашы камерцыйныя структуры літаральна навывперадкі, адзін перад адным, з сапраўды куецкім размахам ладаць застоўлі, дзе сотні людзей накачваюцца спіртным, ды яшчэ часта пад стракатанне тэле-і кінакамер. Цяжка паверыць, што гэткае шлодрасць нашых камерсантаў тлумачыцца чыстым альтуызмам. Мабыць, маюць яны ад гэтага немалую выгаду, скажам, бясплатную рэкламу ці льготы ў выплце падаткаў...

Вось на такой мінорнай ноте даводзіцца заканчваць гэты «думкі наўздагон». Але ж куды ўцячы ад праўды?

Матэрыял «круглага стала» падрыхтаваў і пракаментываў
Міхась ЗАМСКІ.

Заснавальнікі: Саюз пісьменнікаў Беларусі і Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Проска	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар

Мікола ПІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

Андрэй ГАНЧАРОЎ

першы намеснік галоўнага рэдактара

Юрась ЗАЛОСКА

Міхась ЗАМСКІ

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Барыс ПЯТРОВІЧ

намеснік галоўнага рэдактара

Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,

вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі

332-461

намеснікі галоўнага рэдактара

332-525, 331-985

аддзель:

публіцыстыкі 332-525

пісьмаў і грамадскай думкі

331-985

літаратурнага жоніцця

332-462

крытыкі і бібліяграфіі

332-204

паэзіі і прозы 332-204

музыкі 332-153

тэатра, кіно і тэлебачання

332-153

выяўленчага мастацтва

і аховы помнікаў 332-462

навін 332-462

мастацкага афармлення

332-204

фотакарэспандэнт 332-462

бухгалтэрыя 268-640

Пры перадруку просьба

спасылацца на "ЛІМ".

Рукапіс рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень

па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку"

Індэкс 63856. Наклад 17.000.

Нумар падпісаны 9.06.1994 г.

Тэлевыдзень

ПАНЯДЗЕЛАК, 13 ЧЭРВЕНЯ

Беларускае тэлебачанне

8.25 «Харошкі», канцэрт
8.55 Тэлебачанне — школе. Матаматыка
9.05 Планета людзей
9.50 Пад купалам Сусвету
10.00 «Дзякуй, салдат», д/ф
10.25 Пляц хвілін на жарты
10.30 Э. Радзінскі. «Забіць мужчыну», ч. 4
11.20 Дзелавы веснік
13.30 Навіны
13.40 «Зорачка», канцэрт
15.20 «Арыенцір»
15.50 Эканаміст
16.00 Навіны (Віцебск)
16.15 Планета людзей
16.50 Навіны
17.00 «Эх, Таптыгін, Таптыгін», «Домік для ўсё», мульт
17.25 Навіны Бі-бі-сі
18.00 Мост
18.30 Роднае слова
19.00 Трыбуна кандыдата ў прэзідэнты
19.45 «Жыццё і смерць капітана Гастэль»
19.55 «Радок чароўны...»
20.00 Трыбуна кандыдата ў прэзідэнты
20.45 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Сенсацыя»
22.35 Пляц хвілін на жарты
22.45 Янка Купала. «Тутэйшыя», прэм'ера, ч. 2
23.40 Кантакт
23.45 НІКА
24.00 Футбол. «Дынама» — «Днепр»
0.45 Надвор'е
0.55 Пад купалам Сусвету

Канал «Астанкіна»

5.15 Ранішняе размінка
5.30 Раніца
7.45 Агляд рынку нерухомаści
8.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 23.00 Навіны
8.20 Дамісолька
8.40 «Дзікая рука»
9.10 Чалавек і закон
9.40 Што? Дзе? Калі?
10.45 Горскія самацветы
11.20 «Джыўс і Вустэр»
14.25 Прадпрымальнік
14.55 Справа
15.05 «Якія бываюць падаткі?»
15.10 «Прыгоды Тома Соера»
15.40 «Чароўны свет, ці Сінема»
16.00 Наш музычны клуб
16.40 Планета
17.25 Міняцора
17.35 Азбука ўласніка
17.45, 20.35 Надвор'е
17.50 Вагон 03
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дзікая рука»
18.55 Тэма
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 3 першых рук
20.55 «Безабаронны», м/ф (Францыя)
22.35 Песня-94
23.30 Бумеранг
24.00 Прэс-экспрэс

Канал «Расія»

6.00, 10.00, 15.00, 19.00, 22.20 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелавых людзей
7.30 «Жоўтая падводная лодка»
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.30 «Маналог». І. Сакалова
8.45 Адыходзячая натура
9.30 Паралелі
9.40 Сялянскае пытанне
15.20 Тэлегазета
15.25 Там-там навіны
8.30 Ранішні канцэрт
8.45 «Санта-Барбара»
9.35 Тэлегазета
9.40 Сялянскае пытанне
10.10 Момент ісціны
15.20 Студыя «Рост»
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 Здрава жывеш
17.05 Руская віза
17.35 Свята кожны дзень
17.45 Панове-таварышы
18.10 L-клуб
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.25 Фільм-прам'ер
20.40 Маскі-шоу
21.20 Момент ісціны
22.40 Аўтаімгненне
22.45 Зоркі гавораць
22.50 Спартыўная карусель
22.55 Зорны дождж

Санкт-Пецярбург

10.00 «Пра Ксюшу і Камп'юшу», мульт
10.20 «Крыніца», м/ф
12.30 «Куток Расіі»
12.45 «Чарговая святані», т/ф
13.35 «Імя Чайкоўскага», т/ф
14.30 «Востраў скарбаў», мульт
16.15 «Асабняк на вуліцы Графіцэ», м/ф
17.40 Адкрываю для сябе Расію
18.10 Вялікі фестываль
18.30 Інфарм ТБ
18.50 «Пецярбургскі ангажэмент»
19.50 «Джэнтльмены ўданы», м/ф
21.20 Кансерватар
21.50 Тэлемагазін
21.55 Ваш стыль
22.05 «Зала чакання», м/ф

Аўторак, 14 Чэрвеня

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца распублікі
8.10 Эканаміст
8.20 «Хлеб і песня», канцэрт
8.50 Пляц хвілін на жарты
8.55 Тэлебачанне — школе. Матаматыка
9.00 Сучаснасць і будучыня

беларускай культуры, ч. 1

10.00 Пад купалам Сусвету
10.10 Надвор'е
10.20 Майстарня. А Паслядзвіч
13.30 Навіны
13.40 «Зорачка», канцэрт
15.20 «Арыенцір»
15.50 Эканаміст
16.00 Навіны (Віцебск)
16.15 Планета людзей
16.50 Навіны
17.00 «Эх, Таптыгін, Таптыгін», «Домік для ўсё», мульт
17.25 Навіны Бі-бі-сі
18.00 Мост
18.30 Роднае слова
19.00 Трыбуна кандыдата ў прэзідэнты
19.45 «Жыццё і смерць капітана Гастэль»
19.55 «Радок чароўны...»
20.00 Трыбуна кандыдата ў прэзідэнты
20.45 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Сенсацыя»
22.35 Пляц хвілін на жарты
22.45 Янка Купала. «Тутэйшыя», прэм'ера, ч. 2
23.40 Кантакт
23.45 НІКА
24.00 Футбол. «Дынама» — «Днепр»
0.45 Надвор'е
0.55 Пад купалам Сусвету

Канал «Астанкіна»

5.15 Ранішняе размінка
5.30 Раніца
7.45 Агляд рынку нерухомаści
8.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 23.00 Навіны
8.20 Дамісолька
8.40 «Дзікая рука»
9.10 Чалавек і закон
9.40 Што? Дзе? Калі?
10.45 Горскія самацветы
11.20 «Джыўс і Вустэр»
14.25 Прадпрымальнік
14.55 Справа
15.05 «Якія бываюць падаткі?»
15.10 «Прыгоды Тома Соера»
15.40 «Чароўны свет, ці Сінема»
16.00 Наш музычны клуб
16.40 Планета
17.25 Міняцора
17.35 Азбука ўласніка
17.45, 20.35 Надвор'е
17.50 Вагон 03
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дзікая рука»
18.55 Тэма
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 3 першых рук
20.55 «Безабаронны», м/ф (Францыя)
22.35 Песня-94
23.30 Бумеранг
24.00 Прэс-экспрэс

Канал «Расія»

6.00, 10.00, 15.00, 19.00, 22.20 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелавых людзей
7.30 «Жоўтая падводная лодка»
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.30 «Маналог». І. Сакалова
8.45 Адыходзячая натура
9.30 Паралелі
9.40 Сялянскае пытанне
15.20 Тэлегазета
15.25 Там-там навіны
8.30 Ранішні канцэрт
8.45 «Санта-Барбара»
9.35 Тэлегазета
9.40 Сялянскае пытанне
10.10 Момент ісціны
15.20 Студыя «Рост»
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 Здрава жывеш
17.05 Руская віза
17.35 Свята кожны дзень
17.45 Панове-таварышы
18.10 L-клуб
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.25 Фільм-прам'ер
20.40 Маскі-шоу
21.20 Момент ісціны
22.40 Аўтаімгненне
22.45 Зоркі гавораць
22.50 Спартыўная карусель
22.55 Зорны дождж

Санкт-Пецярбург

14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
14.40 «Кінаўспаміны. У гадзіны вайны», т/ф (Францыя)
15.25 Падарожжа па Усходзе
15.45 «Падарожжа воблакамі», мульт
15.55 «Рамбрант», т/ф
16.30 Чароўная лінія
16.45 «Лясныя казкі», мульт
17.00 «Казка — пісьмы»
17.40 Ваша права
18.10 Вялікі фестываль
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.05 Будні
19.20 «Ганна Паўлава», м/ф, с. 1
20.15 Наўздагад
20.45 Тэлеслужба бяспекі
20.55 Тэлемагазін
21.00 Футбол. «Зеніт» — «Чарнаморскі». Упералынку (21.55) — Ваш стыль

СЕРАДА, 15 ЧЭРВЕНЯ

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца распублікі
8.10 Пляц хвілін на жарты
8.15 «Лясныя казкі», мульт
8.30 Пад купалам Сусвету
8.40 «Сенсацыя»
9.40 Надвор'е
9.50 Планета людзей
13.30 Навіны
13.40 «Адна ноч», к/ф
14.30 Відзьма-нявідзьма
15.30 Здароўе — дзецям
16.00 Навіны (Гомель)
16.15 Планета людзей
16.30 «Чорная дама», д/ф
16.50 Навіны
17.00 «Па шчулаковым загадка», «Казка пра храбрага зайца», мульт
17.25 Навіны Бі-бі-сі
18.00 «Вялікая Айчынная», д/ф, с. 1
18.50 «Бярэзінскі запаведнік», д/ф, с. 4
19.00 Трыбуна кандыдата ў прэзідэнты
19.45 Экспра-рэвію
20.00 Трыбуна кандыдата ў прэзідэнты
20.45 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Сенсацыя»
22.35 Пляц хвілін на жарты
22.40 Крок. «Карамболь»
23.10 Кантакт
23.15 НІКА
23.30 Дэсяць хвілін плюс стагоддзе
23.40 Сучаснае п'яцібор'е
24.00 Надвор'е
0.10 Пад купалам Сусвету

Канал «Астанкіна»

5.15 Ранішняе размінка
5.30 Раніца
7.45 Агляд рынку нерухомаści
8.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 23.30 Навіны
8.20 Паглядзі, паслухай...
8.40 «Дзікая рука»
9.05 «Жыццё заапаркаў»
9.45 «Туман з Лондана», мульт
9.50 «Пшчотнасць да равуцага зверга», м/ф, с. 2
11.20, 0.10 Прэс-экспрэс
11.30 «Джыўс і Вустэр»
14.25 Дзелавы веснік
14.40 Прадпрымальнік
15.05 «Навошта патрэбны канкурэнцыя?»
15.10 «Прыгоды Тома Соера»
15.40 Лялька маёй мары
16.10 Аджазы
16.40 Кампанія «Мір»
17.25 Яшчэ раз аб прыватызцы
17.35 Загадка СБ
17.45, 20.35 Надвор'е
17.50 Такнадром
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дзікая рука»
18.50 Э. Радзінскі расказвае...
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 Маналог
20.55 «Д'яблы», м/ф
23.40 Арт-кур'ёр

Канал «Расія»

6.00, 10.00, 15.00, 19.00, 22.20 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелавых людзей
7.30 Добрай раніцы, Еўропа
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.30 Ранішні канцэрт
8.45 «Санта-Барбара»
9.35 Тэлегазета
9.40 Сялянскае пытанне
10.10 Момент ісціны
15.20 Студыя «Рост»
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 Здрава жывеш
17.05 Руская віза
17.35 Свята кожны дзень
17.45 Панове-таварышы
18.10 L-клуб
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.25 Газетныя гісторыі
21.25 Хакэй. Кубак Стэнлі
22.40 Аўтаімгненне
22.45 Зоркі гавораць
22.50 Спартыўная карусель
22.55 ЭКП
23.05 Хакэй. Кубак Стэнлі

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 Тэлекатар
13.45 Урок нямецкай мовы
14.00 Еўрапейскі калейдаскоп
17.00 «Крыжкі-нулікі»
17.40 «Дажыць да святання». Сустрэча з В. Быкавым
18.10 Вялікі фестываль
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.05 Будні
19.20 «Ганна Паўлава», м/ф, с. 2
20.15 Падсякай
20.30 Тэлеслужба бяспекі
20.40 «Ціхая дама»
21.40 Тэлемагазін
22.00 Спартыўныя навіны
22.10 Ваш стыль

ЧАЦВЕР, 16 ЧЭРВЕНЯ

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца распублікі
8.10 «Пакацігарошак»
8.20 Пляц хвілін на жарты
8.25 Надвор'е
8.35 Планета людзей
8.50 Пад купалам Сусвету
9.00 «Сенсацыя»
10.00 «Карамболь»
10.30 Дэсяць хвілін плюс стагоддзе
12.30 Сучаснасць і будучыня беларускай культуры, ч. 2
13.30 Навіны
14.40 «Усе мы родам з дзяцінства»
16.00 Навіны (Гродна)
16.15 Дзелавы размова
16.50 Навіны
17.00 «Крылатаеасляня», «Пад адным дахам», мульт
17.25 Навіны Бі-бі-сі
18.00 Зачытайце маё пісьмо...
18.05 «Вялікая Айчынная», д/ф, с. 2
18.55 «Радок чароўны...»
19.00 Трыбуна кандыдата ў прэзідэнты
19.45 Актуальнае інтэр'ю
20.00 Трыбуна кандыдата ў прэзідэнты
20.45 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Сенсацыя»
22.35 Пляц хвілін на жарты
22.40 Крок. «Карамболь»
23.10 Кантакт
23.15 НІКА
23.30 Дэсяць хвілін плюс стагоддзе
23.40 Сучаснае п'яцібор'е
24.00 Надвор'е
0.10 Пад купалам Сусвету

Канал «Астанкіна»

5.15 Ранішняе размінка
5.30 Раніца
7.45 Агляд рынку нерухомаści
8.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 23.10 Навіны
8.20 Паглядзі, паслухай...
8.40 «Дзікая рука»
9.05 «Жыццё заапаркаў»
9.45 «Туман з Лондана», мульт
9.50 «Пшчотнасць да равуцага зверга», м/ф, с. 2
11.20, 0.10 Прэс-экспрэс
11.30 «Джыўс і Вустэр»
14.25 Дзелавы веснік
14.40 Прадпрымальнік
15.05 «Навошта патрэбны канкурэнцыя?»
15.10 «Прыгоды Тома Соера»
15.40 Мульцітроля
16.00 ...Да 16 і старэйшым
16.40 Планета
17.25 «Яго вялікасць футбол», д/ф
17.55, 20.35 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дзікая рука»
18.50 «Гітлер—Сталін. Тайная вайна», д/ф
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 Вагон 03
20.55 Лато «Мільён»
21.25 «Нявеста занадта харошая», м/ф (Францыя)
23.20 Максіма

Канал «Расія»

6.00, 10.00, 15.00, 19.00, 22.20 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелавых людзей
7.30 Музычны ўсё пакаленняў
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.25 Чароўны куфарчак
8.35 Паехалі
8.45 «Санта-Барбара»
9.35 Тэлегазета
9.40 Сялянскае пытанне
15.20 Мульці-пульці
15.30 Студыя «Рост»
16.00 Там-там навіны
16.15 «Ледзяны з Нькыяга»
17.00 М-трэст
17.15 Будні
17.45 Свята кожны дзень
17.55 У свеце аўта- і мотаспорту
18.25 Свае гульні
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
19.25 Рэпартажы
20.35 Суайчыннікі
21.10 «Футбольныя фантазіі»
22.40 Аўтаімгненне
22.45 Зоркі гавораць
22.55 ЭКП
23.05 Вячэрні салон

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 Этнасы Зямлі
14.00 Іграем класіку
14.05 Фэстываль кінастудыі «Выбар»
14.40 Тэлемагазін
17.25 «Тра-ля-ля гісторыі»
17.40 Рэформа і ўлада
18.10 Вялікі фестываль
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.05 Па ўсёй Расіі
19.20 «Ганна Паўлава», м/ф, с. 3
20.15 О-ля-ля!
20.45 Тэлеслужба бяспекі
21.00 Блеф-клуб

21.40 Тэлемагазін

22.00 Спартыўныя навіны
22.10 Ваш стыль
22.20 «Вячэрні зван»

ПЯТНІЦА, 17 ЧЭРВЕНЯ

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца распублікі
8.10 Эканаміст
8.20 Пад купалам Сусвету
8.30 «Праметэй», балет
8.55 Тэлебачанне — школе. Фізіка
9.00 Пляц хвілін на жарты
9.05 «Сенсацыя»
10.05 Надвор'е
13.30 Навіны
13.40 Актуальнае інтэр'ю
13.55 Як нараджаецца музыка?
14.40 «Усе мы родам з дзяцінства»
16.00 Навіны (Магілёў)
16.15 «Новая казка», мульт
17.15 Эканаміст
17.25 Навіны Бі-бі-сі
18.00 Рэйтынг
18.10 «Вялікая Айчынная», д/ф, с. 3
19.30 «Фарбы зямлі роднай», Кінаарыс
19.40 «Гэта ўсе». Ю. Шаўчук і «ДДТ»
20.25 «Тэлесябрына»
20.40 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Налева ад ліфта», м/ф (Францыя)
23.00 Пляц хвілін на жарты
23.05 Кантакт
23.10 НІКА
23.25 Сучаснае п'яцібор'е
24.00 Надвор'е
0.10 Пад купалам Сусвету

Канал «Астанкіна»

5.15 Ранішняе размінка
5.30 Раніца
7.45 Агляд рынку нерухомаści
8.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 23.10 Навіны
8.20 Паглядзі, паслухай...
8.40 «Дзікая рука»
9.05 «Жыццё заапаркаў»
9.45 «Туман з Лондана», мульт
9.50 «Пшчотнасць да равуцага зверга», м/ф, с. 2
11.20, 0.10 Прэс-экспрэс
11.30 «Джыўс і Вустэр»
14.25 Дзелавы веснік
14.40 Прадпрымальнік
15.05 «Навошта патрэбны канкурэнцыя?»
15.10 «Прыгоды Тома Соера»
15.40 Мульцітроля
16.00 ...Да 16 і старэйшым
16.40 Планета
17.25 «Яго вялікасць футбол», д/ф
17.55, 20.35 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дзікая рука»
18.50 «Гітлер—Сталін. Тайная вайна», д/ф
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 Вагон 03
20.55 Лато «Мільён»
21.25 «Нявеста занадта харошая», м/ф (Францыя)
23.20 Максіма

Канал «Расія»

6.00, 10.00, 15.00, 19.00, 22.20 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзелавых людзей
7.30 Музычны ўсё пакаленняў
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.25 Чароўны куфарчак
8.35 Паехалі
8.45 «Санта-Барбара»
9.35 Тэлегазета
9.40 Сялянскае пытанне
15.20 Студыя «Рост»
15.50 Там-там навіны
16.05 «Вайсковы кур'ёр»
16.20 Новая лінія
16.50 Дысней па пятніцах
17.45 Свята кожны дзень
18.00 «К-2». «Фрак народа»
19.25 Падрабязнасці
19.35 «У Рыме была ноч», м/ф, с. 1
20.55 Гарадок
21.20 Плошча мастацтваў. У. Ашкеназі
22.40 Аўтаімгненне
22.45 Зоркі гавораць
22.50 Спартыўная карусель
22.55 «У Рыме была ноч», м/ф, с. 2
0.10 Экзотыка

Санкт-Пецярбург

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 Хуткая дапамога
14.00 Чалавек на зямлі
14.40 Тэлемагазін
17.15 Іграем класіку
17.30 Кідайка
18.10 Вялікі фестываль
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.05 Будні
19.15 «Пагулай, які гаворыць на ідыш», м/ф

20.55 Тэлеслужба бяспекі

21.10 Тэатральнае правінцыя
21.40 Тэлемагазін
22.00 Спартыўныя навіны
22.10 Ваш стыль
22.20 «Лялька з імем Смерць», м/ф (ЗША)

СУБОТА, 18 ЧЭРВЕНЯ

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца распублікі
8.10 Пляц хвілін на жарты
8.15 «Налева ад ліфта», м/ф (Францыя)
9.40 Пад купалам Сусвету
9.50 Тэніс
10.30 «Сталіца»
10.50 20 хвілін рэдактара
11.10 «Зорка з зоркай гаворыць...»
12.10 Іграе аркестр «Мінск»
13.05 Акадэмічны час у Акадэмічным тэатры
14.05 «Суперчэмпіён-94»
14.55 «Нові Кі»-top-10
15.55 «Хто смяецца апошнім», м/ф (1954 г.)
17.40 Мультисерыял
18.10 «Тэлесябрына»
19.00 Трыбуна кандыдата ў прэзідэнты
19.45 «Сны вятроў», д/ф
20.00 Трыбуна кандыдата ў прэзідэнты
20.45 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 Пляц хвілін на жарты
21.40 «Выхаванне жорсткасці ў жанчын і сабак», м/ф, с. 1, 2
24.00 НІКА
0.15 «Каскад»
0.25 Відзьма-нявідзьма
1.25 Пад купалам Сусвету

Канал «Астанкіна»

6.30 Ранішняе размінка
6.45 Суботняя раніца дзелавога чалавека
7.15 Спорт-шанс
7.45 Слова пастара
8.00 Покліч джунгляў
8.30 Кампанія «Мір»
9.55 Спартыўнае арыентаванне
10.05 Ранішняе пошта
10.35 Медыцына для цябе
11.05 Навіны культуры
11.15 Смак
11.30 Век алімпійскі
12.00 «Вертыкаль», м/ф
13.15 Сустрэча для нас. В. Быкаў
14.00, 23.50 Навіны
14.20 Лабрынт
14.50 «Сонца ў бутэльцы», м/ф (Англія), с. 2
15.20 «Жыццё заапаркаў»
16.00 Яшчэ раз аб прыватызцы
16.10 Цудоўная сям'ерка
17.00 Да і пасля...
17.50 «Камісар», м/ф (ЗША), с. 1
18.50 Футбол. ЗША—Швейцарыя
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.00 Навіны плюс
20.35, 24.00 Надвор'е
20.45 Футбол. ЗША—Швейцарыя

Канал «Расія»

7.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весткі
7.25 Мульці-пульці
7.55 Студыя «Рост»
8.25 Парламенцкі тыдзень
8.55 Залатая галінка
9.25 Пілігрым
10.10 Тэлеэруды
10.15 Як жыць будзем?
11.00 Футбол. Іспанія—Карэя
12.40 Сялянскае пытанне
13.20 Сігнальны экзапляр
13.30 Расійская энцыклапедыя
14.00 Баль прэсы
15.00 Сусветная вёска
15.30 Ізабель
16.15 «Зялёныя святкі»
16.25 Футбол без межаў
17.20 «Поле Кулікова»
18.05 Свята кожны дзень
18.15 «Вяртанне з мінулага», прэм'ера, ч. 1
19.55 Тэлеэруды
20.00 «Спакуса Б», м/ф
21.25 Зусім сакрэтна
22.40 Аўтаімгненне
22.45 Зоркі гавораць
22.50 Спартыўная карусель
22.55 Праграма «А»

Санкт-Пецярбург

8.40 Чароўная лінія
8.55 «Лялька з імем Смерць», м/ф (ЗША)
10.20 Тэлекатар
10.35 «Гон, ці Цыжкі шлях пазнання», м/ф
13.00 Хуткая дапамога
13.30 «Конікі», м/ф, с. 1
14.35 «Марыяна першая», мульт (Францыя)
15.05 Ад першай асобы
15.50 В. Быкаў. «Пайсці і не вярнуцца», спектакль
18.10 Вялікі фестываль
18.30, 21.45 Інфарм ТБ
18.55 Экспрэс-кіно
19.10 «Ганна Паўлава», м/ф, с. 4, 5

21.05 «Адаінза ўсё», муз. фільм

22.00 Ваш стыль
22.10 Адам і Ева +

НЯДЗЕЛЯ, 19 ЧЭРВЕНЯ

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца распублікі
8.10 Пляц хвілін на жарты
8.15 Пад купалам Сусвету
8.25 Слова да чалавека
8.55 Мультисерыял
9.25 «Рамэо і Юлія», балет
9.40 Нядзельная прапаведзь
9.50 Да Дня медыцынскага работніка. Праграма-вішаванне
10.40 MTV. Лепшыя хіты
11.10 В. Быкаў «Знак бяды», спектакль
12.00 «Тэлесябрына»
12.55 Вясцоўцы
13.25 «Выбар шляху»
13.45 «Пажаданне добра»
14.30 «Усе мы родам з дзяцінства», тэлефэстываль
16.30 Тэлеграма
16.40 «Белыя Росы», м